

KRAS

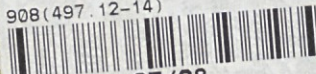
Sežana

0

KRAS

2009

908 (497. 12-14)

0135431, 97/98

COBISS

KOSOVCELOVA KNJALJNICA SEŽANA

9 771318 325772

*Spoštovani prijatelji revije Kras,
želimo vam srečno, uspešno in mirno leto 2010!*

Uredništvo

ZAKAJ BI ČAKALI NA SIPE

SCHWARZ

Grafično podjetje Schwarz, d.o.o.
Koprska 106/d, 1000 Ljubljana
Tel.: 01/423-88-00
Fax: 01/423-88-95
E-mail: info@schwarz.si

VODA = ŽIVLJENJE

Otvoritev obnovljenega
vodnjaka v Domžalah,
september 2007.

HELIOS

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 48 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

**SKUPINA INTESA SANPAOLO.
KER JE ZAUPANJE TEMELJ TRDNIH ODNOSOV.**

Skupini Intesa Sanpaolo zaupa že več kot 19 milijonov ljudi s tisoč milijardami evrov prihrankov. Prisotni smo v več kot 40-ih državah sveta in imamo več kot 400 letno tradicijo delovanja. V Banki Koper, članici skupine Intesa Sanpaolo, si vsak dan prizadevamo za vaše zaupanje.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

NOVO!

IZBERITE SVOJ ZAKLAD!

Motiv 1: Alpe

Motiv 2: Cerkev

Motiv 3: Barje

Več kot 264 strani, 25 x 29 cm

Naslovnica po vaši izbiri

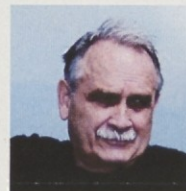

Foto: Borut Krajnc

- **Ponovno presežno besedilo Matjaža Kmecla ter izjemne fotografije Joca Žnidaršiča, tokrat v NOVI preobleki.**
- **Popolnoma novo besedilo in izbor fotografij**
- **Jubilejna izdaja ob 30. obletnici prvega izida**

Trije obroki po **samo 19,99 €** ali skupaj 59,96 €

Slika na naslovnici:

Tudi na Krasu je poleg novih nasadov sivke vedno več manjših in že nekaj večjih oljčnih nasadov, ki izpodrivajo zapuščene in zaraščene gmajne.

Oljka na naslovnici z veličastnim deblom raste na vrtu priznanega enologa dr. Friderika Vodopivca v Tomaju.

Fotografija: Agancija Kras

VSEBINA DECEMBER 2009

Mag. Vojka Ravbar v pogovoru z Ido V. Rebolj "POSTAVIMO V OSPREDJE ODGOVORNOST, NE PA SE SAMO SKLICEVATI NA SVOJE PRAVICE ...!"	6
Marko Milkovič, Igor Švab TRŽAŠKI REGULACIJSKI NAČRT ŠKODUJE SLOVENSKI NARODNI SKUPNOSTI	10
Boris Pahor IZ PEKLA NA LUNO	12
Silva Matos KRASNA ČISTILNA ČETA	14
Nives Cek PONOS SVOJEGA KRAJA	16
Vojko Čeligoj SNEŽNIK - VELIKAN SLOVENSKEGA KRASA	18
Sabina Paternost POSTOJNSKI GOSTINCI Z NOVIMI USPEHI	20
Olga Knez 30 LET TRGATVE TERANTONA	22
Urad župana Občine Sežana POMAGALI SO ZA RAZVOJ, NAPREDEK IN POPULARNOST KRASA	24
Matjaž Bolčina KRHKA VZDRŽLJIVOST	28
Pavel Vidau MLEKARSTVO - POMEMBEN VIR DRUŽINSKEGA PRORAČUNA	30
John Earle CENA DOMOLJUBJA	33
Uredništvo TERRA DA MASTICARE - ZA GRIŽLJAJ ZEMLJE	36
Akad. Tone Pavček MARKO KRAVOS - PESNIK SREDOZEMSKA RADOŽIVOSTI	40
Marko Kravos PODZEMLJE IN PODNEBJE SODOBNEGA LEPOSLOVJA	42

Medijsko podjetje

MEDIACARSO d.o.o.

Telefon revije Kras:

05/766 02 90

Fax:

05/766 02 91

E-mail: revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu, o ohranjanju njegove kulturne in naravne dediščine, o zgodovini, kulturi, gospodarstvu in dejavnostih ljudi tega prostora.

Revija Kras izdaja Mediacarso, d.o.o.,

Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen.

Telefon: (+386) 05/766-02-90;

fax: (+386) 05/766-02-91;

e-mail: revijakras@siol.net

Glavni urednik: Lev Lisjak

Odgovorna urednica: Ida V. Rebolj

Oblikovanje: Lev Lisjak

Naslov uredništva:

Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen

Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV:

enojne številke 4 €, dvojne številke 8 €.

Naročnina za šest zaporednih številok

s poštno dostavo na naročnikov naslov

v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov

v tujini 45 €.

Transakcijski račun pri Novi ljubljanski

banki, podružnici Ljubljana Center,

Trg republike 2, Ljubljana:

0201-0008-9675-302;

IBAN Mediacarso, d.o.o.:

SI560201000098675302

Devizni račun pri Novi ljubljanski banki:

010-27620-89675302

SWIFT coda: LJ BA SI 2X

Nenaročenih rokopisov in fotografij ter

slikovnega gradiva uredništvo ne vrača.

Ponatis ali kakršno koli povzemanje,

kopiranje in preslikavanje objavljenih

prispevkov iz revije Kras je dovoljeno

le z urednikovim pisnim soglasjem

in z navedbo uporabljenega vira.

Mednarodna standardna serijska številka:

ISSN 1318-3257.

Naklada 4.500 izvodov.

št. 97/98

Uredništvo	
INES CERGOL - VILENIŠKA POETESA	44
Ines Cergol	
VLADO ŠAV (1945-2008) - PRIMORSKI KNJIŽEVNIK, KULTURNIK, GLEDALIŠČNIK, EKOLOG	48
Dr. Marjan Dolgan	
NEOBJAVLJENE KOSOVELOVE PESMI	50
Majda Širca	
ZORAN MUŠIČ V PRENOVLJENI MODERNI GALERII	52
Mag. Gojko Zupan	
MUŠIČEVE UMETNINE V SALZBURGU	54
Nives Marvin	
SLIKARSKI CIKEL "SLOVO" ŽARKA VREZCA	56
Mojca Stojkovič	
ŽIVLJENJE, KI GA VODI USTVARJALNI GIB	58
Ester Mihalič	
PRIDOBIVANJE ELEKTRIČNE ENERGIJE IZ SONCA TRKA NA VRATA	62
Dušan Kalc	
ENOGASTRONOMSKA SREČANJA KRAS POINT BY ZDRUŽENA KRAŠKA BANKA	64
Uljana Ozbič	
KLASIČNA ŠOLA JAHANJA KOBILARNE LIPICA	66
Rosana Cerkenik, Bogdan Opara	
PRENOVA POTI V ŠKOCJANSKIH JAMAH	68
Suzana Žvokelj Ferjančič	
URESNIČEVANJE LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE ZGORNJE VIPAVSKE DOLINE IN KOMENSKEGA KRASA	71
Doc. dr. Mira Cencič	
SKOPO V ZRCALU ČASA	72
Mag. Nada Čibej	
DIVAČA	78
Nada Trebec	
KRAJEVNI GOVOR OSTROŽNEGA BRDA - II. DEL	82

Ekonomistka mag. Vojka Ravbar iz Tomačevice na Krasu:

POSTAVIMO VOSPREDJE ODGOVORNOST, NE PA SE SAMO SKLICEVATI NA SVOJE PRAVICE...

TRŽITI MORAMO TUDI RAZNLIKOST SLOVENIJE

Pogovor z mag. Vojko Ravbar, državno sekretarko za ekonomske odnose s tujino

Bene in Hagenovici sta v Črni gori...
Mag. Vojka Ravbar, državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino, je v intervjuju za revijo Kras...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...

to je svojemu...
Kraček se trudi in...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...
Vojka Ravbar je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji...

Za uvod v prvo številko revije Kras v začetku leta 1994 smo se pogovarjali z ekonomistko mag. Vojko Ravbar, doma iz Tomačevice na Krasu. Takrat je bila državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino v Ministrstvu R Sloveniji za ekonomske odnose in razvoj. Sedaj je v banki SKB v Ljubljani njena generalna sekretarka - izvršna direktorica.

Ta pogovor je zajel tudi nekaj primerjalnih vprašanj, zastavljenih že pred več kot petnajstimi leti. Nekaj vprašanj pa je bilo usmerjenih v čas sedanje svetovne gospodarske krize, ki je zajela tudi Slovenijo, njeno gospodarstvo in prebivalstvo... Vojka Ravbar je bila med tistimi gospodarstveniki in državnimi funkcionarji, ki so pomagali uveljavljati nastajajočo in mlado državo Slovenijo v evropskem in svetovnem gospodarskem prostoru. V iskanju poti iz težav se zavzema: "Vrniti se moramo k vrednotam, ki smo jih zanemarili!" In poudarja: "Denar je res potreben za človekovo preživetje. A so še druge stvari, ki jih ni mogoče kupiti. Ljudem jih je treba privzgojiti..."

Pogovarjala se je Ida Rebolj

Vsaka sprememba je bila zame izziv, nov začetek ...

Prosila bi Vas, da se spomnite svojega bivanja na Krasu v mladostniških letih, Vašega doma... In povejte nam o svojem bivanju drugod, o šolanju v Svetem pri Komnu ter nato v Novi Gorici in o študiju v Ljubljani, kjer ste končali ekonomsko fakulteto ter pozneje še magistrirali.

„Glede na to, da sta moja starša Kraševca, mama iz Tomačevice in že pokojni oče iz Vogelj pri Sežani, sem Kras, skupaj z dve leti mlajšim bratom, začela spoznavati zelo zgodaj.

Očetova služba je vodila moja starša po različnih krajih bivše Jugoslavije. Tako je tudi nanese, da sem se rodila v Dubrovniku, del otroštva preživela v Bosni in Hercegovini, del pa v Črni gori, kjer sem začela hoditi v osnovno šolo ter končala prvih pet razredov. Ko je oče odhajal v pokoj, je bila želja staršev, da se čim prej preselimo v Slovenijo, kjer naj bi z bratom začela obiskovati slovensko šolo. Vendar to ni bilo lahko, saj v Sloveniji še nismo imeli stanovanja; čakali smo na stanovanje v Ljubljani. In morali smo se ustrezno organizirati. Začeli smo usposabljanje opuščeno hišo v Tomačevici, ki jo je mama dobila od svojih staršev. Z bratom sva se začela učiti "prave" slovenščine; brat celo pisanja v latinici, kajti v Črni gori smo se v prvih dveh razredih učili le pisanja v cirilici.

Glede na to, da sta bila starša vedno zavedna Slovenca, sta veliko dala na to, da smo doma ohranjali slovenski jezik. Vsake počitnice smo preživljali v Sloveniji, na kmetiji pri maminih starših, od koder smo obiskovali ostale sorodnike. Da bi lahko čim več časa preživeli v Sloveniji, je mama z nama - otrokoma - odhajala v Slovenijo konec junija, vračali pa smo se konec avgusta z očetom. Potovali smo malo z letalom, malo z avtobusom, malo z vlakom, na koncu pa iz Štanjela (kamor nas je prišel iskat nono ali pa stric) do Tomačevice s konjsko vprego - briško. Pozneje, ko je stric imel motor s prikolico, pa z njegovim "guzzijem". Takšno potovanje si danes marsikdo težko predstavlja (mama z dvema majhnima otrokoma in s prtljago za dva meseca); še posebno, ker smo dandanes vsi navajeni udobja z avtomobili. Ampak bilo je lepo in zanimivo!

Učenci 8. a razreda osnovne šole v Svetem pri Komnu.
Tretja z leve v zadnji vrsti je Vojka Ravbar iz Tomačevice.

Magistra Vojka Ravbar s svojo mamo Danico Ravbar pred njihovo hišo v Tomačevici št. 17

Vojka Ravbar
s soprogom Gorazdom.

Po preselitvi na Kras sem nadaljevala šolanje v Svetem pri Komnu; prišla sem v šesti razred. V začetku mi je bilo nekoliko nerodno, ker sem znala govoriti le "po domače", vendar sem ob razumevanju učiteljev to zadrego kaj kmalu premagala. Takoj sem se vključila v zunajšolske dejavnosti – v foto krožek, športne aktivnosti, v pevski zbor, v tekmovanje za bralno značko... Zdelo se mi je, da imam časa in energije za vse, saj sem ob vsem tem dosegala tudi zelo dober učni uspeh.

Po končani osnovni šoli sem nadaljevala šolanje v gimnaziji v Novi Gorici. Tam sem stanovala v dijaškem domu, kjer nas je bilo štirinajst deklet v sobi. V redu smo se razumele in se kljub gneči v sobi pridno učile. Takrat smo še imeli pouk šest dni v tednu. Naš razred je imel pouk prve tri dni v tednu popoldne, naslednje tri dni pa dopoldne, tako da sem prihajala v dijaški dom v ponedeljkih, domov v Tomačevico pa sem se vračala v sobotah z avtobusom.

Šola mi nikoli ni delala težav, tako da sem se tudi v Novi Gorici vključila v zunajšolske dejavnosti. Trenirala sem atletiko. Na treninge sem odhajala po večerji. Glede na moj uspeh v šoli me je Gimnazija Nova Gorica predlagala za republiško štipendijo, namenjeno nadarjenim dijakom. Šla sem na test v Ljubljano in uspela. Potem sem dobivala štipendijo vse do konca tretjega letnika fakultete, ko so ta sklad ukinili...

Ko sem končala prvi letnik gimnazije, smo dobili v Ljubljani stanovanje, da se je lahko vsa družina preselila v Ljubljano, kjer sva z bratom nadaljevala šolanje. Jaz sem ga nadaljevala na Gimnaziji Poljane. In tako sem se spet znašla v novem okolju z drugačno slovenščino, kot sem je bila vajena na Krasu in pozneje v Novi Gorici.

Vsaka sprememba je bila zame izziv, nov začetek, potreba po novem iskanju prijateljev, potreba po novem dokazovanju v šoli, zunajšolskih dejavnostih... In ko se človek tega navadi, mu ni nič težko. Take spremembe so celo prednost, saj postaneš bolj fleksibilen, bolj prilagodljiv...

Po končani gimnaziji z odliko sem se vpisala na Ekonomsko fakulteto v Ljubljani, jo upešno končala in po opravljeni diplomii, za katero sem prejela študentsko Prešernovo priznanje, sem se zaposlila na takratnem Izvršnem svetu Republike Slovenije, še predno sem dopolnila 23 let.

Zakaj že v prvo službo v vlado? Ko sem po tretjem letniku fakultete, po ukinitvi sklada za štipendiranje, ostala brez

štipendije, sem vsak dan pregledovala razpise in pridno vlagala prošnje za štipendijo v podjetja, ustanove, pa tudi na Izvršni svet, ki je objavil razpis. Povabili so me na pogovor. In moji prošnji so ugodili.

Na Izvršnem svetu sem kmalu začela delati na področju ekonomskih odnosov. Še kot pripravnica sem začela hoditi v Beograd na pogovore ter na medrepubliška usklajevanja. Bila sem najmlajša med udeleženci.

Imela sem znanje in željo, da kaj naredim... Ko si vržen v vodo, moraš plavati. In to sem tudi storila ter se pri tem tudi veliko naučila, saj sem se morala znajti v krogu starejših in izkušenih, bolj prekaljenih predstavnikov drugih republik. Če sem mislila, da imam prav, sem to tudi uveljavljala.... Včasih je to pomenilo tudi blokado in nov krog pogajanj.

Ob delu sem študij nadaljevala. Bil je to podiplomski študij na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, na kateri sem tudi magistrirala. Ker je bilo treba izredni podiplomski študij plačevati, moja začetniška – pripravniška plača pa ni zadoščala za plačilo prvega obroka, sta mi finančno pomagala starša. Pozneje pa mi je pri tem pomagal delodajalec.

Starša sta me ves čas mojega študija podpirala in mi pomagala, kolikor sta lahko, saj doma denarja ni bilo veliko. Zato sem tudi vsake počitnice med študijem na fakulteti delala, da sem kaj zaslužila. Tudi to so bile nove izkušnje in nov pogled na delo ter na vrednote.

Lahko rečem, da sem rasla v zelo zdravem okolju, v katerem so vrednote, kot so poštenje, odgovornost, delo, solidarnost, pomagati tistim, ki so pomoči potrebni, prisluhniti sočloveku, nekaj pomenile. Doumela sem, da cilj v življenju ni le kopičenje denarja, ampak da so še druge vrednote."

Mislim, da se moramo vrniti k vrednotam, ki smo jih zanemarili

Kakšna sta sedanjí položaj in vloga Slovenije v evropskem gospodarskem prostoru, pa tudi v globalnem svetovnem prostoru, v primerjavi s tistim, ki ga je naša mlada država imela pred petnajstimi leti, po osamosvojitvi. Še zlasti v novih gospodarskih razmerah?

“Ko sem takrat potovala po svetu, sem razlagala, kje je Slovenija, kaj so naši cilji. In ko sem dneve in tudi noči delala v službi ali pa bila na službeni poti, nisem niti trenutek razmišljala o svojih koristih ali svoje koristi postavljala v ospredje. Zastopala in iskala sem le koristi za Slovenijo, za naš skupni uspeh. V to sem verjela. Bila sem ponosna na naše dosežke.

In bila sem samozavestna. Imela sem odlične sodelavke in sodelavce, s katerimi smo skupaj gradili in oblikovali to našo, takrat še mlado državo... V torbici sem vedno imela zemljevid in če kdo ni vedel, kje je Slovenija, sem mu Slovenijo na zemljevidu pokazala ter mu vse bistveno o njej razložila. Ko smo se Slovenci osamosvajali, sem v okviru projekta za osamosvojitve Slovenije vodila projekt na področju ekonomskih odnosov s tujino. To je bil čas, ko Slovenija še ni bila znana niti priznana kot država in sem odhajala na pogovore v razne države, da smo z njimi navezovali bilateralne odnose. Vedela sem, da je to moja naloga in da jo moram dobro opravljati.

Vse to pa mi je lahko uspevalo, ker sem imela polno podporo in razumevanje tudi doma, pri svojemu soprogu... Včasih je dejal, da bodim po svetu in razlagam ter uveljavljam naše interese, dokler me hočejo poslušati.

Danes se vse preveč ukvarjamo sami s seboj. Iščemo notranje sovražnike, namesto da bi iskali in poiskali, kar je v nas najboljšega, združili moči in s skupnimi napori ter z združenim znanjem potisnili Slovenijo naprej – v krog najbolj razvitih in uspešnih držav. In mislim, da smo v primerjavi z drugimi državami še vedno relativno uspešni. A bili bi lahko še boljši, saj smo nadpovprečno pametni, pridni, delavni, iznajdljivi...!

Žal pa se prevečkrat vračam v slovensko prislovično zavist in nismo pripravljeni drug drugega pohvaliti ter priznati, da je kdo boljši, ga spodbujati, da bo še boljši. Rajši si mečemo polena pod noge... Škoda, da smo opustili vrednote, h katerim bi se morali vrniti. Mislim na poštenje, delavnost in sodelovanje za doseganje skupnih ciljev, ne zgolj lastnih!

Svetovna gospodarska kriza širom po svetu in tudi pri nas je marsikaj spremenila. 'Finančni baloni', ki so se napihovali in prinašali določenim skupinam ljudi lepe dobičke, veliko premoženje, za kar sicer ni bilo stvarne podlage, so se enkrat morali razpočiti...

Posledice vsega tega čutimo sedaj vsi. A upam, da bo to trenutek stremil za nas vse. Trenutek, ko bo tudi razviti svet spoznal, da je nujno treba velik del tako imenovanega nerazvitega sveta, ki ima določeno bogastvo, enakovredno vključiti v oblikovanje in graditev novega sveta. **Veliko število ljudi nima ustreznega znanja, nima ustreznih izobrazbe, nima sredstev za preživetje... Tem ljudem lahko največ pomagamo, če jih izobrazimo in vključimo v normalno življenje... Dajmo tudi njim možnost za razvoj, za uspeh, namesto da jih jemljemo zgolj kot trg, na katerem se lahko prodajajo številni izdelki ali kamor pošiljamo humanitarno pomoč, na račun katere pogosto pridobijo iznajdljivi posamezniki, že bogati, da lahko postajajo še bolj bogati, medtem ko do tistih, zares potrebnih pomoči, pomoči ne pride veliko, pa zato ostajajo, kar so bili – reveži.**

V naši pogoltnosti na denar, na premoženje, na materialno bogastvo smo tudi preveč zanemarili okolje, kar že ima hude posledice za naš nadaljnji razvoj, za naše življenje in obstoj... Moramo vložiti več v ozaveščanje ljudi, da je treba okolje vzdrževati, če želimo v njem kolikor toliko normalno in zdravo živeti.

Mag. Vojka Ravbar na sprejemu pred večerjo pri švedskem kralju nj. veličanstvu Carlu Gustafu XVI. 5. oktobra 1999 v Stockholmu

Strinjam se, da so tudi plače in nagrade določenim skupinam ljudi presegle vse razumne meje. To se sedaj poskuša urediti s številnimi ukrepi. Toda pri tem moramo ostati razumni in paziti, da ne zarezemo preveč v motivacijski del ustvarjalnih prebivalcev, ki nas lahko v naslednjih letih in na daljši rok peljejo v višjo stopnjo razvitosti, v večjo blaginjo za vse! Ne vem, zakaj se pri tem ne bi zgledovali po sistemih, ki so se že dobro obnesli v nekaterih razvitih državah v Evropi?! Saj ni treba, da slepo kopiramo njihove rešitve! Odberimo in prevzemimo od njih, kar je dobrega, in vgradimo v naš sistem! Predvsem pa postavimo v ospredje odgovornosti, ki jih imamo – tudi svoje, ne pa se samo sklicevati na svoje pravice! **Vsakdo mora odgovarjati za svoje delo, za svoje odločitve** – tako vodje – managerji za svoje, nadzorni sveti za svoje, pa tudi lastniki morajo odigrati svojo vlogo zlasti pri odpravljanju težav v podjetjih.

Bojim se, da smo vse to med seboj pomešali in da poskušamo diskutirati vsi o vsem, ne da bi prevzemali konkretno odgovornost z materialnimi posledicami v skladu s svojimi pozicijami, vlogami in pooblastili.

Seveda pa so nedvomno zatajili tudi nadzorni organi. In zaradi tega se zadnje čase po svetu toliko razpravlja tudi o ustreznem nadzoru nad finančnimi ustanovami!

Mislim, da se moramo vrniti k vrednotam, ki smo jih povsem zanemarili. In ne mislimo, da sta denar in materialno premoženje glavni vrednoti. Denar je res potreben za človekovo preživetje; z denarjem se tudi lahko marsikaj kupi... A so še druge stvari, ki jih ni mogoče kupiti. Ljudem jih je treba privzgojiti...“

Pripeljimo turiste na Kras..!

V zadnjih letih najbrž niste spremenili svojega mnenja, ki ste ga leta 1994 za revijo Kras povedali o Kraševcih in poudarili, da so Kraševci trdni in vztrajni ljudje, ki vedo, kaj hočejo. In da jih prav to žene naprej. “Tudi mene!”, ste dodali, potem pa nadaljevali: “Mislim, da je naša slovenska dežela zares lepa, čeprav ni velika, in da so naši ljudje lepo vzgojeni, kulturni, razgledani. Zato imamo širom po svetu ugled, ki je zaradi nekaterih naših značilnosti zelo ugoden...” V nadaljevanju ste še dodali, da so na predstavitvah Slovenije marsikje na tujem, ko ste

Podpis dokumenta o skupni oceni prednostnih nalog ekonomske politike Slovenije.

Za Evropsko komisijo generalni direktor za ekonomske zadeve g. Giovanni Ravasi in za R Slovenijo državna sekretarka v Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj mag. Vojka Ravbar. V Ljubljani, 11.11.1998.

jim prikazovali Slovenijo tudi z videoprojekcijami, mislili, da jim prikazujete Švico in ne Slovenijo. Končali pa ste to misel: "Prav res nas marsikje primerjajo s to državo. Pa tudi res je, da je številnim Slovencem Švica s svojimi značilnostmi, tudi s standardom, nekakšen ideal, ki bi ga morali doseči."

Po vašem mnenju je že takrat, pred petnajstimi leti, predstavljala Slovenija s svojo raznolikostjo in s številnimi naravnimi danostmi še neizkoriščene turistične razvojne možnosti. Seveda, tudi Kras!... Potem ste nadaljevali:

"Poglejmo samo Kras! Koliko je tod zanimivih naravnih pojavov, kot so kraške jame, reke ponikalnice, skrbno obdelane njive in vrtički v vrtačah, tipična kraška arhitektura s kamnitimi hišami, kritimi s korci, pa svetovno poznana pršut in teran! Zakaj ne bi ponujali vsega tega kot tržno znamko Krasa in Slovenije, ko nudimo najrazličnejše storitve v okviru turistične ponudbe?! Prebivalstvu je pri tem treba pomagati, ga osveščati in mu svetovati, kaj ponujati in kako... Tipično kraško brano in vino naj bi gostom, ki prihajajo na Kras, nudili v kraških hišah s kraškimi značilnostmi. Kruh naj bi videli tudi, kako se ga peče v domačih krušnih pečeh. Imeli naj bi možnost za aktivno, to je dejavno preživljanje počitnic na kmetijah s sodelovanjem pri kmečkih opravilih, trgatvi in drugih delih, ki so za gosta zanimiva..."

Kako zdaj ocenjujete doveznost, sprejemljivost in iznajdljivost Kraševcev v njihovih prizadevanjih, da se tudi Kras ustvarjalno in na sodoben način, primeren novim željam in pričakovanjem turistov, uveljavlja kot pomembna turistična destinacija? Da Kras postane dovolj poznan ob svojih svetovno znanih turističnih znamenitostih.

„Moje mnenje je še vedno isto: Pripeljimo turiste na Kras, da bodo na kraški zemlji in ob kraških lepotah jedli kraški pršut in pili kraški teran...! Mislim, da je Kras na tem področju kar nekaj naredil, vendar je še veliko možnosti za nadaljnji razvoj v smislu nujenja ekološko čiste hrane, kolesarjenja po ‚slovenski Provansi‘ – Krasu, predstavljanju kraških značilnosti, ki pritegnejo številne obiskovalce (na primer: prikaz zgodovinskega dogodka pri Zemonu iz leta 394 v Vipavski dolini letos pomladi, konjske

kočije v Štanjelu, poroke na gradu Štanjel in tamkajšnji boljši sejem, organizirano kolesarjenje večjih skupin po Krasu, organizirani pohodi po kraških poteh ipd.). Verjamem, da bi se vsemu temu dalo še bolj prilagoditi gostinsko ponudbo z zdravo hrano. In, kot sem že takrat poudarila: **uspeš labko, če se potrudiš, če verjameš v tisto, kar delaš, in če so tvoje storitve kvalitetne in se zato gostje radi vračajo.**

Vedno bolj se torej zavedamo, da imamo lepo pokrajino in zdravo okolje, vendar to še ni dovolj. Narediti moramo še kar nekaj korakov naprej!"

Vse več ljudi ceni in spoštuje lepote Krasa

Kaj boste rekli o reviji Kras, ko bo pomladi, v šestnajstem letu njenega izhajanja, izšla že njena stota številka? Smo izdajatelji dosegli cilje, ki smo si jih zastavili takrat?

„Revija Kras je v letošnjem februarju prehodila petnajst let uspešne poti. Revijo redno prebiram in vidim, da ste iz številke v številko boljši in da svojo vlogo odlično opravljate. Okrog revije ste zbrali izjemne sodelavce, med njimi številne vrhunske strokovnjake. Zato so objavljeni sestavki v njej vedno nekaj novega, kar pripomore k razpoznavanju Krasa ... In od začetka njenega izhajanja ste zvesti temeljni vsebinski zasnovi, v kateri ste zapisali, da za revijo Kras ni nikakršne fizične meje pri obravnavanju tēm iz Italije, kjer prebivajo tudi Slovenci. To je za kraško območje velikega pomena, saj smo s Slovenci v Italiji tudi sorodstveno in prijateljsko povezani.

Labko vam samo čestitam in želim, da nadaljujete po zastavljeni poti. Volja in znanje, ki ju imate, odražata vašo zagnanost, željo po uspehu, ki je povezana tudi s kraško trdoživostjo in trmo, da dokažemo, kako lahko uspemo tudi v težkih razmerah... Nekoč je bila predstava o Krasu, da je to gola, suha, kamnita in trda kraška zemlja, na kateri se ljudje težko preživljajo. Danes je Kras zelen, poln lepih značilnih kraških kamnitih hiš in obdelanih vrtov ter vinogradov, ljudi z ustrezno izobrazbo in z občutkom za lepše življenje; ljudi, ki vedno bolj cenijo in spoštujejo lepote Krasa... Več nas bo takih, bolj bomo prepoznavni!

Odvzeta zazidljivost več kot 515.000 m² površin

TRŽAŠKI OBČINSKI PROSTORSKI NAČRT ŠKODUJE SLOVENSKI NARODNI SKUPNOSTI

Marko Milkovič, Igor Švab

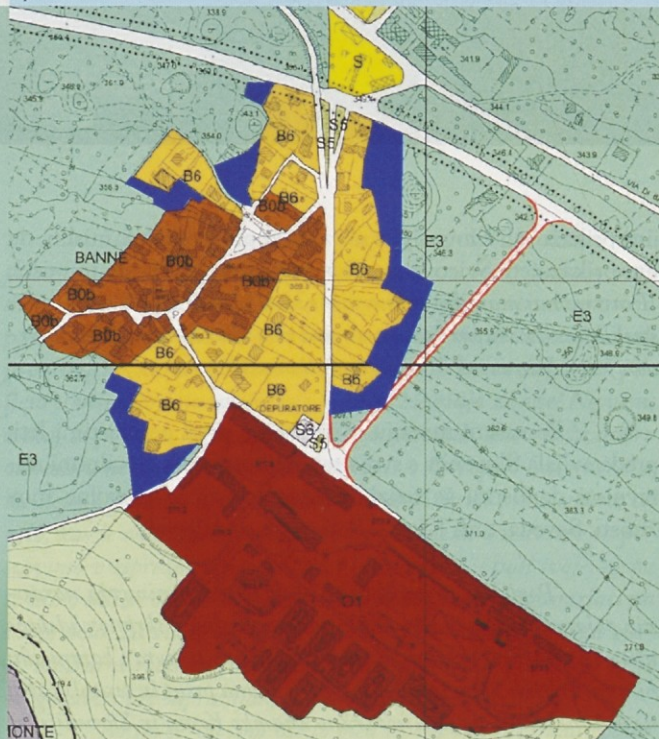
Domačinom odvzeta zazidljivost na več kot 515.000 m² površin. Z novimi gradbenimi špekulacijami bi teritorij poselili s približno 1.500 novimi prebivalci.

Tržaški občinski svet je 6. avgusta 2009 sprejel sklep o generalni varianti splošnega občinskega prostorskega načrta, ki nosi številko 118. Žal moramo najprej ugotoviti, da je za tako pomemben javni akt od samega začetka veljala nerazumljiva in poleg tega zakonsko neosnovana tajnost, saj bi postopek moral potekati povsem transparentno, javno in s soudeležbo vseh dejavnikov - od gospodarskega do družbenega, saj gre za prihodnost vsega ozemlja. Ljudje, ki dejansko živijo na tem teritoriju, imajo prav gotovo podrobnejši in bolj poglobljen pregled nad razvojem lastnega območja, kot ga imajo občinski uslužbenci, ki se zadeve lotevajo iz razdalje.

Pri tem ne smemo tudi prezreti dejstva, da so bili občinski svetniki slovenske narodnosti podvrženi pravemu izsiljevanju z morebitnimi kazenskimi prijavi, češ da so s komentarji in tiskovno konferenco razkrili oziroma izdali prostorski načrt. Poleg tega pa občinska uprava sploh ni upoštevala določil zaščitnega zakona za slovensko manjšino št. 38/2001, v katerem je v 21. členu predvideno, da morajo javne uprave ob načrtovanju in sprejemanju ekonomskih, socialnih in urbanističnih postopkov vedno ohranjati in vrednotiti kulturno in zgodovinsko značilnost teritorija, saj bi nove gradnje v naseljih pri Banih in Padričah, samo za primer, popolnoma spremenile obstoječe tamkajšnje tkivo.

V zadnjih letih smo bili priča velikim in pomembnim premikom na našem teritoriju... Naj omenimo samo vstop Republike Slovenije v Evropsko unijo in nato še v schengensko območje, kar bi lahko še kako obogatilo teritorij z raznimi skupnimi pobudami in načrti za tržaško mestno upravo. Meje pa še vedno ostajajo in kljub večkratnim izjavam župana Dipiazze o "dragih prijateljih Slovincih" ni pravega posluha za katerokoli obliko sodelovanja, saj je tržaški občinski upravi prav pred kratkim "uspelo" ukiniti čezmejno avtobusno povezavo med Trstom in Sežano.

Na povzetku iz urbanističnega načrta za vas Bani je razvidna ogromna površina nakdanje vojašnice (temno rdeča barva); z modro barvo so označene domačinom odvzete zazidljive površine.

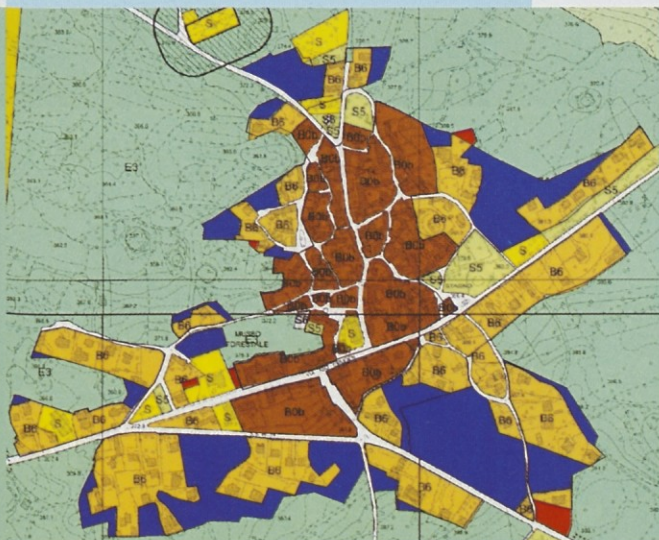

Bodoči prostorski načrt potrjuje politiko pomanjkanja dovršenega usklajevanja med različnimi javnimi upravami do sosednjih občin na tej in oni strani nekdanje državne meje kot tudi do Tržaške pokrajine, saj sploh nima celostnega pogleda nad razvojem teritorija, zlasti z gospodarskega in industrijskega vidika. Sami občinski uradi so žalostno ugotovili, da tržaška industrija predstavlja zgolj 11 % bruto notranjega dohodka pokrajine. Porazno pa bi bilo, ko bi se tržaško gospodarstvo nanašalo zgolj na zamisel o gradnji uplinjevalnika in na načrt o morskem parku kot primarni cilj za svojo rast. Glavne kritične točke prostorskega načrta so rezidenčna ali naselitvena namembnost nekaterih velikih opuščenih objektov v državni lasti, črtanje vseh površin, ki so bile namenjene za obrtniške cone, brisanje vseh površin, ki so bile namenjene turistično-rekreacijskim namenom ter splošno brisanje ali omejitve vseh zazidljivih površin v vaseh kraškega dela tržaške občine (ki so v dobršni meri last pripadnikov slovenske manjšine).

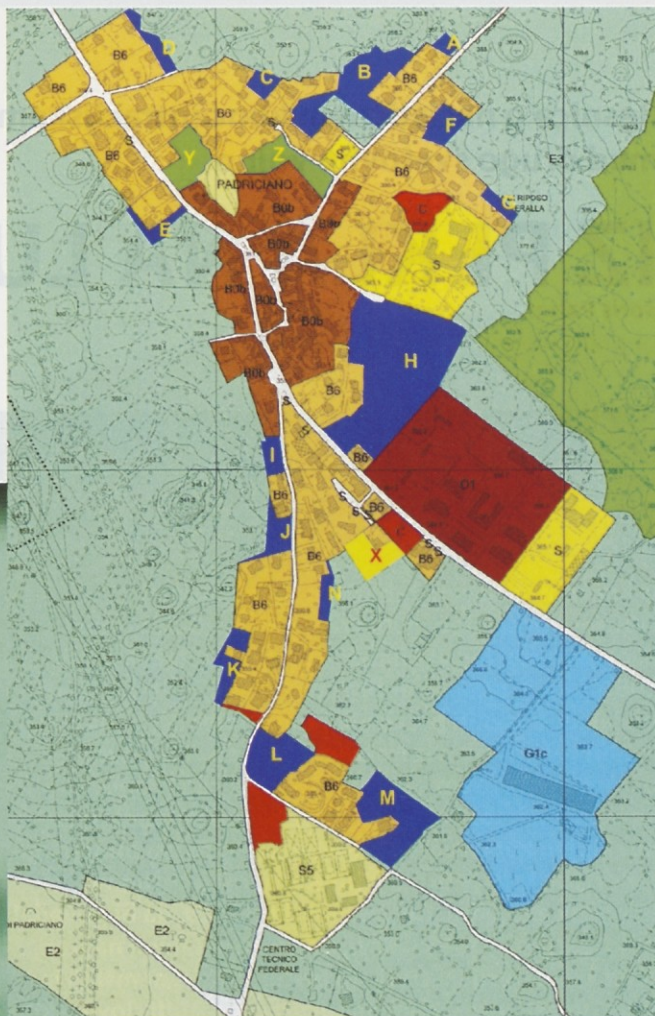
Najhujši primer je rezidenčna namembnost bivše vojašnice pri Banih. Ta poseg bi popolnoma iznakazil to našo kraško vas, ki šteje danes le 240 prebivalcev. S prihodom velikega števila (tudi do 1000) novih prebivalcev pa bi še do-

BAZOVICA	92343
PADRIČE	68117
GROPADA	16970
TREBČE	46637
BANI	19425
OPČINE	148847
PROSEK	64810
KONTOVEL	44723
KRIŽ	13542
SKUPAJ	515414

Pregled domačinom odvzetih zazidljivih parcel

Bazovica je eden izmed najbolj zgovornih primerov oškodovanja domačinov. Brisane zazidljive površine vasi (v modri barvi) merijo skupno kar 92.000 kvadratnih metrov.

Na Padričah sta kar dva primera vnovičnih gradbenih špekulacij. V temno rdeči barvi je velika površina nekdanjega begunskega naselja, v sinji barvi pa so površine nove turistično-rekreacijske cone. Kot ponavadi so bile velike zazidljive površine (modra barva) v lasti domačinov izbrisane (72.000 kvadratnih metrov)!

datno spremenil razmerje med avtohtonim prebivalstvom in novimi prebivalci na območju vsega vzhodnokraškega rajona. Tudi rezidenčna namembnost bivšega begunskega taborišča na Padričah, ki je bilo prej predvideno za obrtniško cono in za sedež kulturnih ter športnih društev, bi pomenila še dodaten hud udarec temu, že itak kompromitiranemu razmerju.

Rezidenčna namembnost je predvidena tudi za bivši omejni vojašnici v Gropadi in Bazovici, kar pomeni zameitek dveh novih naselij. Zemljišča, ki so bila potrebna za zgraditev teh objektov, so bila pred več kot pol stoletja razlaščena Slovencem za javno korist, zato je še toliko bolj protislovno, da se sedaj spreminja njihova namembnost v rezidenčno, kar pomeni, da bodo prešla v zasebno last.

Tudi brisanje vseh površin, ki so bile namenjene za obrtniške cone, hudo škodi možnostim razvoja tega dela Krasa. V občinah Dolina ter Zgonik so uspešno zrastle nove obrtniške cone. Te predstavljajo veliko gospodarsko priložnost za teritorij in manjšino, kraški predel tržaške občine pa je v tem oziru pravcata puščava. Isto velja za turistično-rekreacijske cone, še posebno za tisto na območju parka »Globojner« pri Padričah, kjer je domača Gozdna zadruga že naredila veliko del za turistično in okoljsko ovrednotenje področja ter in-

vestirala precejšnje vsote, a je bilo vse to naenkrat uničeno. Ob tem bode v oči, da je na drugi lokaciji prav na Padričah predvidena nova turistično-rekreacijska cona, s katero bodo upravljali Italijani. Skoraj gotovo o turistično-rekreacijski namembnosti v resnici ne bo ne duha ne sluha, v zameno pa bo zraslo rezidenčno naselje s 300 novimi prebivalci, ki seveda ne bodo avtohtoni Kraševci.

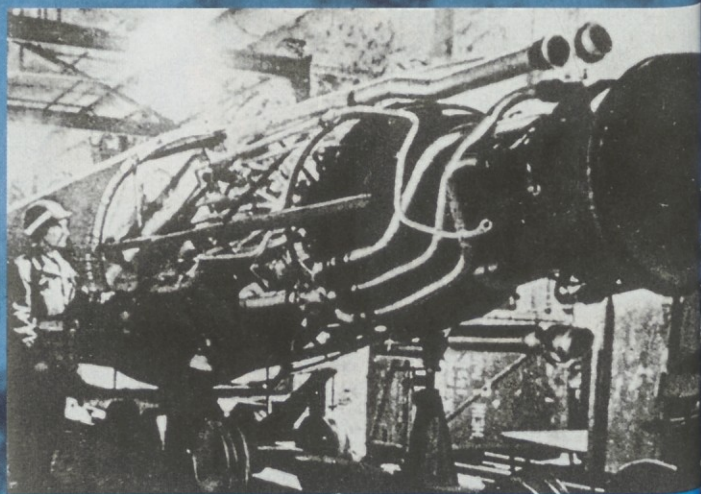
Novi splošni prostorski načrt nadalje briše veliko zazidljivih površin, večinoma v lasti domačinov - pripadnikov slovenske manjšine. Po eni strani bo to morda imelo pozitiven učinek, ker bo verjetno omejilo prodajo zemljišč in onemogočilo ali vsaj upočasnilo nastanitev novih prebivalcev, po drugi strani pa sili naše ljudi, še posebno mlajše, naj se izselijo in si poiščejo dom drugje. Vsekakor bo potencialni pozitivni učinek izničen s prej omenjeno rezidenčno namembnostjo velikih opuščanih objektov v državni lasti...

Resnica o nacističnem koncentracijskem taborišču Dora med drugo svetovno vojno

IZ PEKLA NA LUNO

Boris Pahor

O koncentracijskem taborišču Dora imamo v slovenščini zajeten, 400 strani obsegajoči zbornik, ki ga je uredil Milan Filipčič, izdala pa založba Borec 1989. leta. V njem je dobra četrtina knjige posvečena pričevanju raznih preživelih, tudi mojemu preživetju, in namreč stranem iz *Nekropole*, v kateri je govor o Dori. Vendar sem se vseeno odločil za ta zapis, ker sem bil letos zaradi izida *Nekropole* v nemščini povabljen kot govornik na 61. obletnico osvobojenega taborišča, ki jo je organizirala Krajsinska ustanova Buchenwald-Dora. Ne gre mi toliko za to, da bi povedal o slovesnosti, ki se je razvijala na visoki ravni na trati pred krematorijem Dore ob pričujočnosti nemških in tujih oblasti, preživelih deportirancev (tudi slovenskih) ter ob glasbenem intermezzu ter polaganju vencev pred kipom padlih; med njimi je bil tudi venec, ki ga je položil predstavnik slovenskega konzulata v Berlinu.

Raketa V2, dolga 14 metrov in težka 14 ton.

Rad pa bi to priložnost izkoristil za navedbo nekaterih resnic, ki po navadi niso omenjene. Predvsem to, da je taborišče Dora razmeroma malo poznano, čeprav ima svojo posebno zgodovino. Ko so namreč angleške letalske sile sredi avgusta 1943 zbombardirale raketno središče v Paenemündenu v Baltiškem morju, se je nemška oblast odločila za pripravo novega v podzemlju gorovja Harz. Tako je nastal tovarniški kompleks v predorih, obenem pa novo taborišče, ki je prvotno bilo ena izmed šestdesetih podružnic Buchenwalda, kmalu pa postalo samostojno z dodatnimi podružnicami. Ena izmed teh je bila v kraju Harzungen, kamor so me oktobra 1944 kot bolničarja iz Dachau poslali. Tako sem Doro poznal bolj po uničenih telesih kot po predorih, ki so jih delo, lakota in bolezen uničevali. Vendar je Dora, ki je bila postojanka absolutnega zla, znamenita tudi zaradi upora, sabotaz namreč, ki so onesposabljal vzlet številnih pošiljk raket. Seveda so potem sledila demonstrativna obešanja kar v predorih, in pričevanja navajajo primer tudi 12 obešencev hkrati.

A kljub taki vojni znamenitosti postojanke kot 20.000 žrtvam, ki jih je zahtevala, se je o Dori malo govorilo in se jo tudi zdaj malo omenja; to pa zato, ker sta se ob osvoboditvi tako ZDA kot ZSSR okoristili s prevzemom znanstvenikov in vsega materiala. Še posebno drži to za ZDA, ki so

odpeljale Wernhera von Brauna in njegovo ekipo. Ta je potem raketo, ki so jo med vojno sestavljali tisoči jetnikov, tako dovršila, da je popeljala človeka na Luno. Znanstveni dosežek in slava torej, hkrati pa v bistvu zasmehovanje uničenih trpinov v podzemeljskem peklu.

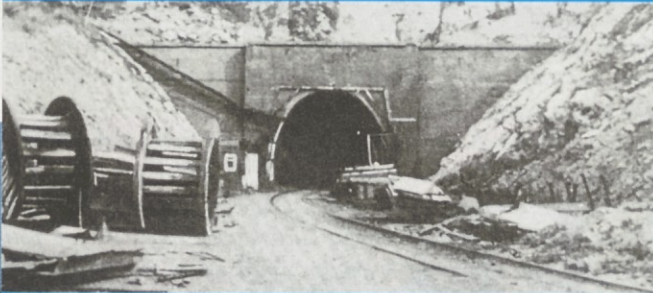
V zvezi s tem je francoski igralec Jean-Pierre Thiercelin napisal dramski tekst, v katerem je nekako za zgled imel Benignijev film, ter ga imenoval *De l'Enfer à la Lune*, Od pekla do Lune. Žal pa je ogromno število jetnikov podleglo usodi še zadnje dni pred osvoboditvijo med transportom, ki je odpeljal iz Nordhausena in več dni taval brez hrane in vode po ozemlju, ki je ločevalo bližajoči si zavezniško in sovjetsko armado.

Da, Nordhausen! Zdaj je tam sedež ustanove, ki skrbi za ohranjanje velikega kompleksa s predorom, krematorijem in drugimi deli taboriščne površine... Kar je izredno pomembno, je, da je bila zgrajena na območju nekdanjega taborišča nizka podolgovata zgradba z muzejem in raznimi dvoranami na razpolago obiskovalcem. Kot vem od francoskih prijateljev, ki so povezani z ustanovo v Nordhausenu, je tudi nemška mladina soudeležena pri skrbi za urejanje razčlenjenega objekta.

Naj še dodam, kar sem tudi omenil v svojem govoru: tako za Doro kot za Buchenwald, Dachau, Bergen-Belsen

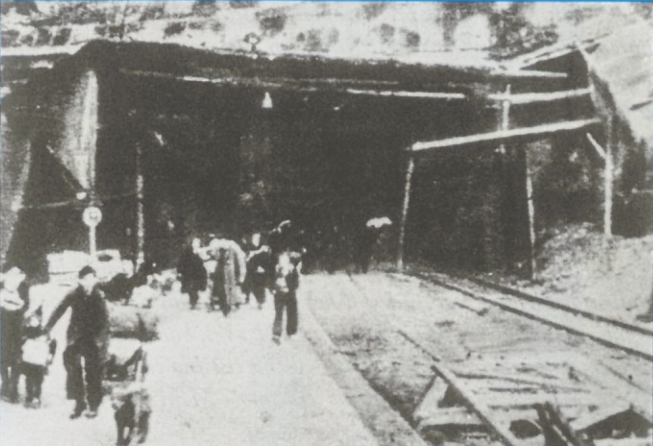

Hrib Kohnstein v Nemčiji, kjer so bile delavnice taborišča Dora

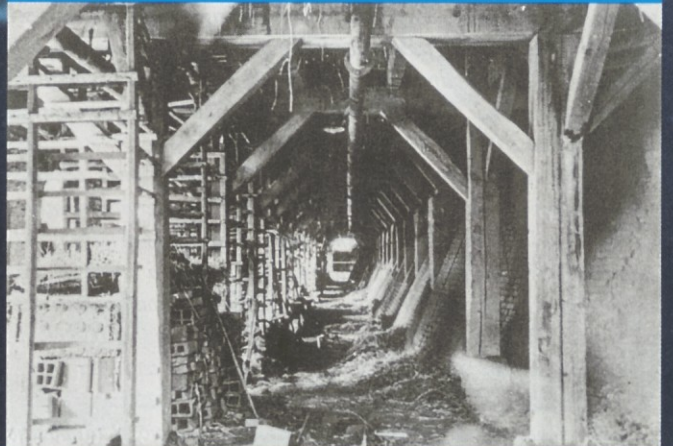
Interniranci so izvrtali dva predora, dolga 1800 metrov, in 46 prečnih rogov, v katerih so izdelovali rakete V1 in V2.

Zaradi varnosti so bili vsi prostori za izdelavo raket pod zemljo.

Spomladi 1944 so poleg zunanjih prostorov za izdelavo raket postavili barake za internirance.

Notranjost podzemskih prostorov.

in za vse njihove depandanse ter za še marsikatera druga taborišča, vključno s tržaško Rižarno, ki ne spadajo k tako imenovanemu holokavstu, ki se nanaša na uničevanje judovskih ljudi s plinom. Naši jetniki so umirali od lakote, težaškega dela, bolezni, mraza, mučenja, obešanja - predvsem pa drži, da je šlo za upornike proti nacizmu. Vsem tem v resnici na pol zamolčanim žrtvam, število katerih ima tudi šest ničel, je od prejšnjega novembra namenjen "Centre européen du résistant déporté - Evropski center rezistentista deportiranca", tik ob taborišču Struthof-Natzweiler v Vogezih. To se pravi, da je Francija, ki je postavila tam visoko v hribih poleg taborišča nekropolo za svoje rajnike, zdaj zgradila muzej za vse uporne padle v krematorijskem svetu. Tja, kakor v Doro, spadajo tudi naša pričevanja, ker je bilo slovenskih ljudi povsod razmeroma zelo veliko in se jih je malo vrnilo.

Za morebitne interesente navajam naslov Dore: Stiftung Gedenkstätten Buchenwald und Mittelbau-Dora, Hohnsteiweg 20, D-99734 Nordhausen.

V reviji Kras objavljeni prispevki pisatelja Borisa Pahorja in prispevki o njem

- Pahor, Boris; 1999: Slovenski tržaški avtorji so s svojimi deli pokazali evropsko ustvarjalno raven - pogovor Marijana Zlobca.- I. del: št. 36, str. 24-31, II. del: št. 37, str. 20-31 - skupaj 20 strani; Ljubljana
- Pahor, Boris; 2000: Veliko požrtvovalnega dela zahteva tako sijajna publikacija, kot je revija Kras.- Pismo iz Pariza.- št. 40, str. 62-63 - skupaj 2 strani; Ljubljana
- Pahor, Boris; 2002: Na prerobenem Krasu - Ob izidu Pahorjeve zbirke črtic in zapiskov "Dihanje morja".- št. 51, str. 30-31 - skupaj 2 strani; Ljubljana
- Pahor, Boris; 2002: O podobi Marice Živec - portret.- št. 51, str. 32-33 - skupaj 2 strani; Ljubljana
- Pahor, Boris; 2004: Naš ideal je evropski človek - troje glos.- št. 66, str. 19-20 - skupaj 2 strani; Ljubljana
- Pahor, Boris; 2004: Nihče nas ne more ukiniti, razdružiti ali speljati na tuje... Nagovor ob odkritju spomenika Edvardu Kocbeku.- št. 67, str. 26-27 - skupaj 2 strani; Ljubljana

Sostro, novembra 2009

KRASNA ČISTILNA ČETA

Silva Matos

Prelep, malo vetroven, bladen dan. Z Milanom sva se odločila za daljši sprehod čez »drn in strn«. V našem koncu smo čisto sredi narave. Le malo stran od gozda, od ločnice med dolino in začetkom gričevja, poraščenega z gozdom, potčki, ki pritečejo z bregov in se potem počasi vijajo med travniki in grmičevjem. Prelepa, razgibana pokrajina s pogledom na severni in zahodni del Slovenije. Ko le ne bi bil ta kraj tako privlačen tudi za tiste ljudi, ki se želijo skrivoma rešiti raznih »nebodigatreba« odpadkov. Zaradi lepote in bogastva naravnih sadežev je tu tudi kar veliko sprehajalcev in dodam lahko tudi domačine, ki se radi sprehajajo povsod naokrog, da se razgibajo... Ker je kraj manj naseljen, si kljub velikim možnostim lahko čisto v miru in samoti. Ko se ljudje srečajo, se pozdravijo, včasih pa tudi skupaj ugotavljajo, kako težko je, ko v prelepem kotičku, ob čistem potoku zagledaš nov kup bolj ali manj nevarnih odpadkov, nesnage, ki jo je nekdo neodgovorno prinesel v gozd. Tudi sprehajalcem velikokrat, vsaj nekaterim, »pade« na tla tisto, kar bi morali odnesti s seboj.

Kadar midva z možem sama hodiva čez gozd, čez bregove, velikokrat pobirava smeti in jih v vreči nosiva na organizirana odlagališča. Včasih je z nama tudi kdo od naše družine, naši otroci vsi poznajo najino navado, že od zgodnjega otroštva. Posebno mlajši sin Janez pri tem ne le sodeluje, ampak samostojno ukrepa, organizira čiščenje narave, usmeril se je v študij ekologije, zadnje čase sodeluje v mednarodnih projektih s tega področja...

A tu je nova generacija najinih 8 vnukov. Skupaj odkrivamo prelepe cvetlice, ki jih občudujemo, kako rastejo. Radi božajo kamne, mehke mahove, kjer naj bi spali palčki, kot je kar naprej ponavljala Maša, poslušajo šumenje drevov in občudujejo svetlobo, ki prodira skozi veje. Dedi pred njimi nabira drevesne gobe za velikonočni ogenj. Kar vriskajo, ko mu uspe katero sklatiti z debela. Učimo se hoditi skozi naravo tako, da jo ohranjamo, jo gledamo, ne brcamo gob, ne lomimo vej, rastlin, ničesar ne odvržemo, ampak odnesemo s seboj...

Ta dan, ko sva se odpravila na sprehod že kar precej pozno popoldne, ker se že hitro stemni, sva se spomnila nanje – Zala (7) in Maša (5) sta bili že z nama, poklicala sva še drugo družino in starši so rekli, naj kar prideva mimo še po njihove tri: Ano (11), Andrejo (6) in Laro (4). Ob njihovi hiši, ki je le 512 korakov stran od naše, se začne gozd. Otroci so nas pričakali zunaj in za nami smo slišali še to, naj potem pridemo na čaj.

Že smo korakali v vrsti, spredaj dedi, potem Andrej, nato drug za drugim še preostali; Lara pred menoj, jaz zadnja. Vsi otroci so bili navdušeni, da bomo pobirali smeti po gozdu, kjer bomo hodili. Bili so opremljeni z vrečkami, na rokav rokavice. Ker jih Zala ni imela, ji je Ana, ki običajno prijazno reši problem, preskrbela vrečko, da ne bi brez zaščite pobirala umazanijo. Najmlajša Lara se je odločila, da bo ona nosila vse, kar bomo nabrali. Na začetku je to izgledalo kar sprejemljivo. Vsa razgreta je nosila najrazličnejše nabrane smeti. Podjetno je pobirala tudi sama. Največ vrečk, konzerv od piva, cigaretne škatle, smeti, ki jih odmetavajo ljudje, ki hodijo po gozdu in imajo razne prigrizke. Poslušala sem otroško zgražanje nad ljudmi, ki mečejo smeti v naravo. Potem so

sproti uživali in se čudili rezultatom svojega dela. »Kako je zdaj lepo, ko med praprotnjo ni smeti, zdaj je čisto!« se je z visokimi toni kar naprej veselila Lara.

Dvignili smo se do vrha briba, prečkali zelen travnik, ograjen za konjsko pašo, nato pa se spet spustili v gozd. Potok je globoko zarezal svojo strugo, grape so bile že temačne, v krošnjah drevov je bilo še dovolj svetlobe. Globoko pod nami smo ob poti zagledali kup odvrženih odpadkov, med njimi tudi gospodinjske stroje, dele podrte stavbe... »Joj, pogledjte!!!« so zakričali otroci. Dedi se je razjezil na ljudi, ki se tako obnašajo. Ana je ugotovila, da bomo povedali stricu Janezu, da bo on pomagal.

Vedela sem, da moramo zaradi mraka pobiteti, treba se je bilo še spustiti v dolino, prečkati potok, nato pa se po strmem travnatem bregu povzpeli do ceste in potem še malo do doma... Zaradi hitenja je zdaj eden, zdaj drug otrok padel čez korenino ali pa mu je zdrsnilo po vlažnem listju, pod katerim so bili skriti kamni. A so se kar dvigali, malo postokali, pa šli dalje. Zali so se kostonjeve ježice zadržle v dlan, pa je izjavila, da bo potrpekla do doma. Prodrali smo dalje in vsakega otroka sva srečno prenesla čez potok, Ana je skočila sama...

Ko smo se bližali domu, je dedi Milan izjavil, da smo najboljša čistilna četa. Andrej je bil navdušen. Kar naprej je ponavljal, da smo čistilna četa. Meni je rekel: »Veš, babi, dobra čistilna četa smo.« Jaz sem rekla, da smo odlična čistilna četa. Pa je rekel: »Babi, krasna, najboljša čistilna četa smo!« Meni so se tudi zdeli krasni. In potem smo še zapeli.

Našli smo še eno vrečo v naravi in vso smo napolnili z odpadki. Ob cesti me je bilo strah, da bo koga povozil avto, ko so tako planili za vsako smetjo, ki so jo videli. Pa se je vse srečno končalo. Prišli smo domov in povabili so nas na čaj in sladko pecivo. Zali smo s pinceto odstranili iglice, Lara je povedala, da jo od padca nič več ne boli. Vsi so bili rdečelični, iskričih oči in srečni, da so pomagali naravi.

Ves večer in še naslednje dni mi je v ušesih zvenelo: »Krasna čistilna četa!«

Silva Matos, univ.dipl. psihologinja in andragoginja, Ljubljana

Naslednjo pomlad bo Janez, ki sodeluje tudi v mednarodnih projektih, skupaj z drugimi nadobudnimi zaščitniki narave organiziral največjo prostovoljno čistilno akcijo v zgodovini Slovenije z imenom "Očistimo Slovenijo v enem dnevu!". Konec marca bo kar 200.000 Slovencev prišlo za vreče in v enem dnevu očistilo Slovenijo divjih odlagališč in odpadkov, ki kazijo podobo naše lepe države. Šole, vrtci, gasilci, taborniki, občine, podjetja ... bomo ta dan vsi skupaj združili moči in pokazali, da zmoremo to, kar se mnogim zdi nemogoče. Očistili bomo Slovenijo in to v enem samem dnevu. Pridruži se nam tudi ti! (www.ocistimo.si). Skupaj nam bo uspelo!

Kristijan Šibelja

Urška Furlani

Urban Kavčič

Juri Tenze

Marko Jazbec

K prispevku "Krasna čistilna četa" so učenci Osnovne šole Antona Šibelja Stjenka iz Komna in iz njene podružnične šole v Štanjelu narisali svoja videnja čistilne akcije v naravi, pripravili o tem izbor fotografij in prispevali tri besedila v verzih. Nekaj njihovih prispevkov smo izbrali za to izdajo revije Kras, druge pa bomo objavili v naslednjih njenih izdajah. V njih bomo pisali o pripravah na največjo prostovoljno čistilno akcijo v Sloveniji "Očistimo Slovenijo v enem dnevu!", napovedano za naslednjo pomlad...

Uredništvo

Osnovna šola Antona Šibelja-Stjenka Komen

PONOS SVOJEGA KRAJA

Nives Cek

Mija Štrekelj

Robin Rodman

Popotnik, ki je po obisku znamenitega Štanjela sklenil svojo pot nadaljevati proti zahodu in Italiji, se po prelepi kraški pokrajini in skozi urejene kamnite vasi pripelje do križišča, od koder ga ena pot vodi v Braniško dolino in proti Novi Gorici, druga pot pa ga pripelje v samo osrčje občine Komen. In prav tu, pred začetkom Komna, stoji v dolinici zgradba, ki s svojo arhitekturo odstopa od zgradb, v katerih pri nas mladi nabirajo osnovnošolska znanja, osvajajo življenjsko pomembne veščine, tkejo prijateljstva... To je zgradba, v kateri se poleg omenjenega rojevajo prve ljubezni in prva bridka razočaranja - Osnovna šola Antona Šibelja-Stjenka Komen. Pod piramidasto stekleno kupolo se pretaka mladostna energija 180 učencev ter zrela energija 46 strokovnih in tehnično-administrativnih delavcev šole. Slednji svoje delo opravljajo tudi na podružnični šoli v devet kilometrov oddaljenem Štanjelu, v kateri sedi v treh oddelkih od 1. do 6. razreda 57 učencev.

In zakaj je poleg svoje steklene piramide ta šola tako posebna?

Ker ustvarja solidne pogoje za uresničevanje temeljnega poslanstva vsake šole - kvalitetno znanje vsakega posameznika v skladu z njegovimi potenciali, motivacijo, ambicijami.

Ker starši v partnerskem odnosu z učitelji krepijo strokovno avtoriteto učiteljev, učitelji pa nadgrajujejo vzgojna prizadevanja staršev.

Ker je šola odprta za raznovrstne pobude iz okolja in jih kot paleto možnosti ponuja učencem v različnih nadstandardih.

Ker posamezniki in ustanoviteljica - Občina Komen - zglede skrbijo za gnotne, prostorske in kadrovske pogoje, da imajo učenci res vse, kar imajo vrstniki drugod po Sloveniji.

Ker so v njej že zdavnaj ugotovili pomen ohranjanja naravne in kulturne dediščine ter skrbi za okolje in trajnostni razvoj, pa zato šola že več kot desetletje nosi naziv Eko šola.

Ker je šola, ki želi promovirati zdrav način življenja, in je že več kot leto dni tudi Zdrava šola.

In ker je to šola, ki ji je letos za štiri nadaljnja leta pripadlo priznanje Kulturna šola zaradi pestrega in resnično bogatega kulturnega delovanja na področju dramsko-gledališke umetnosti, predstavitvene, likovne in pevske umetnosti.

Skratka zato, ker je to majhna šola velikih ambicij, mnogih ustvarjenih možnosti in izkoriščenih priložnosti.

In prav zato so se učenci enako zavzeto kot vseh drugih nalog lotili tudi likovne upodobitve subtilnega opisa skrbi za naravo gospe Silve Matos. Po natančni pripravi učiteljic Mirjane v Komnu in Dunje v Štanjelu so nastali pričujoči likovni zapisi, ki ne potrebujejo razlage.

Nives Cek, ravnateljica OŠ Antona Šibelja-Stjenka Komen

Muhamed Bajranoski

Kaja Žerjal

Naj sonce spet vzide

Ko sonce vzide,
moj prijatelj na sprehod zaide.
A ko v gozd gre,
veselje umre...

Smeti so povsod;
živali drugod.
"Joj, kakšne smeti,
da vse boli!"
Kdo je to naredil?

„Jaz bom počistil gaj,
da bo tukaj pravi raj.
Vse bo tako lepo,
da bo sonce spet vzšlo.“

Ko je vse počiščeno
živali nazaj pridejo.

Jure Mržek, 3. b
POŠ Štanjel - PB

Povsod smeti

Po gozdu smo šli,
da živali in rastline videli bi.

Smeti, smeti, povsod smeti.

Vsi z vrečami in rokavicami smeti smo pobirali
in se nič obirali.

Izletniki smeti so pustili;
za naravo se niso menili.

„Papirčki, plastenke, hitro v vrečo za smeti,
da narava spet zaživi!“

Smeti smo v vreče pobrali
in naravi pomagali.

„Če vsak za sabo bi pospravil,
naravo bi lepo vsem nam ohranil.“

Veseli smo domov odšli,
ker naravo smo očistili...

Veronika Sorta, 4. b
POŠ Štanjel - PB

Gozd naj bo čist

Grem po gozdu;
vse polno je smeti.
Kamor koli stopim,
same smeti.

Odločim se:
„Pobrala bom smeti!“

Ko jih začnem pobirati,
gozd čistejši se zdi.

Rožice zaradi smeti povešale so se;
zdaj, ko čisto je,
spet dvignile so se.

Živali so vesele,
ko vidijo čiste travnate parcele.
Živali in rastline so mi hvaležne,
ker pomoči so bile deležne.

Ljudje, ki imajo radi gozd,
poskrbijo zanj.
Nepridipravi pa packajo vanj...

Želim, da gozd ostane lep in čist;
tako naj dela vsak turist.
Smeti naj najdejo si prostor svoj,
da svet bo čist in ne bo ojoj“.

Taja Maver, 5. b
POŠ Štanjel - PB

Najvišja gora na Krasu (1796 m)

SNEŽNIK - VELIKAN SLOVENSKEGA KRASA

Vojko Čeligoj

*... Haljo vedno zelenih borovcev,
slečev rdečih in belih planik,
splele za goro so vile gorjanke,
dedje so dali ime ji Snežnik ...*

(Drago Karolin, 1977)

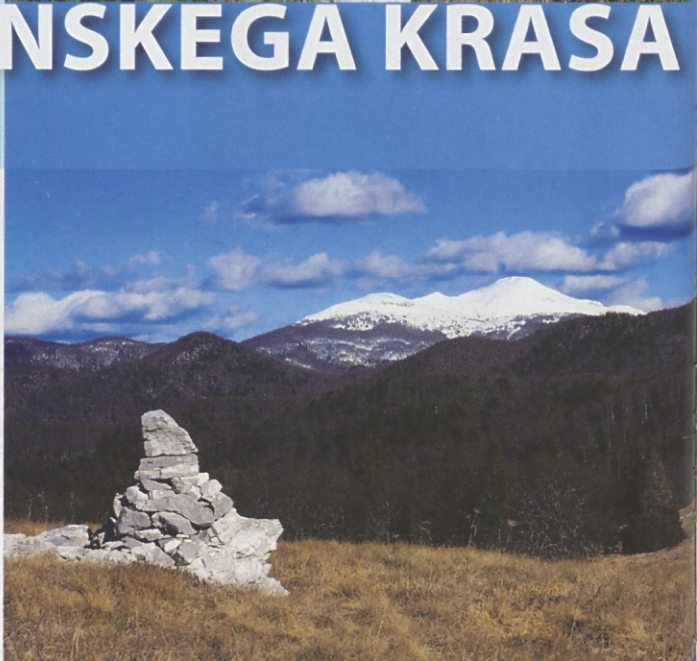
Snežnik je najvišji vrh slovenskega Krasa, hkrati pa je tudi najvišja slovenska gora zunaj alpskih gorâ. S svojimi tremi vrhovi, obloženimi s snegom, še dolgo v pomlad izstopa s svojo belino na jugozahodnem obzorju naše države. Snežnik je viden z večine drugih slovenskih vrhov pa tudi z vrhov Hrvaške in Bosne. S svojega vrha ponuja izjemen razgled po večjem delu domovine, po Istri ter Kvarnerskem in Tržaškem zalivu.

Že pred dvema tisočletjema so goro s snežno belim vrhom poznali kronisti rimskih osvajanj proti vzhodu in jo imenovali **Mons Albius - Bela gora**.

Janez Vajkard Valvasor je razgledu s Snežnika namenil slikovit zapis: *"Ta gora, ki se na splošno Snežnik imenuje, je s svojim koničastim vrhom res pravi prebijač oblakov. Dvigne te tako visoko, da se z njenega vrha lahko tvoje oko sprehaja po vsej deželi daleč naokrog in da lahko tvoji vidni žarki poletijo tudi prek morja v Italijo, Dalmacijo, Hrvaško, Turčijo in vsepovsod naokoli. Gora leži ob hrvaško-dalmatinski meji in jo obdaja strašna gozdna divjina..."*

Potopisci so skozi stoletja k imenu Snežnika dodajali razne pridevke. Imenovali so ga Loški Snežnik, Ilirski Snežnik, Notranjski Snežnik, Velikanski Snežnik, Veliki Snežnik; na Hrvaškem ga poznajo tudi kot Kranjski, Slovenski ali celo Kastavski Snežnik, saj ga vidijo z morja prav nad starodavnim mestom Kastav.

Po svoje so ga imenovali tudi tujci: Italijani sprva **Monte Albio**, pozneje **Monte Nevoso**; za Nemce je bila naša gora **Schneeberg** - enako kot stoletni grad pod njim. Kljub vsemu je **Snežnik** ostal slovenska gora s slovenskim imenom, mogočen branik na jugozahodnem obrobju domovine.

Snežnik je samosvoj tudi v geološkem, še posebej pa v botaničnem pogledu. Ponuja množico izjemnih kraških pojavov z brezni in jamami, s kraškimi izviri, z mrazišči in z vidnimi sledovi poledenitev. Obsega največji gozdni kompleks na Slovenskem. Redke botanične zvrsti so bile razlog, da so njegov temenski del razglasili za **botanični rezervat** (1964). Botanične raziskave Snežnika segajo v leto 1827. Za **Henrikom Freyerjem** je snežniško floro raziskovala še vrsta priznanih botanikov: **Ginzberger**, **Tregubov**, dr. **Tone Wraber** in več mlajših. Njim gre zahvala, da je bogata naravna dediščina Snežnika dobro poznana. Posebnost snežniškega rastlinstva je, da tod najdemo rastline, ki so značilne za alpsko območje, in ne rastline, značilne za gorovja Balkanskega polotoka.

Primorska sekcija Nemško avstrijskega planinskega društva iz Trsta je 19. julija 1874 na vzhodni strani Snežnika zgradila planinsko kočjo, prvo planinsko postojanko na Slovenskem, ki so jo imenovali Koča pod Kranjskim Snežnikom. Pri gradnji kočje je dejavno sodeloval tudi nemški pesnik **Rudolf Baumbach**, avtor upesnitve znamenite trentarske legende o **Zlatorogu**. Navdušen nad Snežnikom - izjemno goro - ji je namenil verz:

*»Živi naj gora s krono snežnobelo
in gozd duhtečih jelk pod njo.*

*Ko dvigneš se na njeno strmo čelo
v daljavo splava ti oko.«*

(Prevod Drago Karolin)

Dr. **Miha Potočnik**, častni predsednik Planinske zveze Slovenije, je izjemnost Snežnika visoko cenil in to potrdil z mislijo: "*Snežnik ni le gora; Snežnik je veličastno kraljestvo!*" Snežnik je domačinom na obeh njegovih straneh starodavni simbol in vse svoje življenje in delo povezujejo s svojo goro.

Snežnik je bil ustvarjalni navdih tudi številnim umetnikom - slikarjem: **Francetu Pavlovcu**, **Lojzetu Perku**, **Jožetu Šajnu**; pesnikom: **Miroslavu Vilharju**, **Otonu Župančiču**, **Marički Žnidaršič**, **Dragu Karolinu**; fotografom **Bogumilu Brinšku**, **Ivanu Bičku**, **Silvestru in Emilu Maražu**, **Hinku Poročniku** ter mnogim mlajšim, pa še številnim veščakom pisane besede in glasbe.

Narodnoobrambni razlogi so spodbudili domačine, da so v Ilirski Bistrici že leta 1907 ustanovili **Ilirsko-bistriško podružnico Slovenskega planinskega društva** in že leta 1914 zgradili svojo prvo slovensko planinsko postojanko - **Vilharjevo kočjo** - v Črnem Dolu pod Snežnikom. Bila je zadnja planinska kočja na Slovenskem pred prvo svetovno vojno.

Italijanska okupacija je slovenskemu planinstvu naredila veliko škodo. Planinsko društvo so prepovedali, zalepili društveno imovino, čez mejo pregnali kar tri predsednike društva in domačine silili v italijansko planinsko organizacijo. V pripravah na drugo svetovno vojno je italijanska vojska zgradila na Snežniku protiletalsko opazovalnico, ki je konec druge vojne dočakala v ruševinah.

Pridne planinske roke iz vrst domačih planinskih navdušencev so do leta 1961 pozidale skromno zavetišče. V naslednjih desetletjih so vztrajni planinci kočjo povečali,

jo nadgradili ter jo poimenovali po njenem prvem graditelju prof. **Dragu Karolinu**. Živahno planinsko društvo v Ilirski Bistrici od leta 1982 nosi ime po tej svoji lepi gori - PD Snežnik. Z organiziranjem mnogih planinskih poti in akcij, katerih izhodišče ali cilj je prav Veliki Snežnik, je privabilo na Snežnik na desetisoče obiskovalcev. Planinska kočja na vrhu gore jim je s prijaznimi oskrbniki vsem na stežaj odprta in gostoljubna. Nekateri snežniški oskrbniki so s svojimi družinami ostali v spominu mnogih obiskovalcev kot vzor pravih planinskih oskrbniških legend, tako na primer: **Jože Delost**, **Jože Mateta**, **Edvard Gregorčič**, **Jože** in **Vojko Žnidaršič**, **Majda Ferlež** in še drugi.

Leta 1997 je pošta Slovenije izdala **poštno znamko** z zimsko podobo Snežnika po izjemni fotografiji domačina Hinka Potočnika. Znamka je bila razglašena za najlepšo slovensko poštno znamko v tistem letu in prejela je obilo mednarodnih priznanj. Istega leta je TV Slovenija posnela **film o Snežniku** v seriji gorskih filmov s skupnim naslovom "Razgledi slovenskih gora".

Leta 2000 je domače Planinsko društvo Snežnik izdalo pomembno monografsko delo **Knjiga o Snežniku** (urednik Vojko Čeligoj). V letu 2007, ob 100. obletnici domačega planinskega društva, pa je izdalo knjigo z opisom tridesetih množičnih zimskih pohodov na Snežnikov vrh z naslovom **Sneženi izzivi bele gore** in s podnaslovom **30 zimskih vzponov na Snežnik** (urednik Tomo Šajn).

Zadnja desetletja obišče Snežnik več kot deset tisoč ljudi na leto. Čez njegov vrh vodijo številne planinske poti: **Evropska peš pot Baltik-Jadran** (E-6 SLO), ki se v slovenskem delu prav na Snežniku povzpne najvišje. Snežnik je izhodišče in cilj planinske poti **Snežnik-Snježnik** na Hrvaškem. Čezenj poteka slovensko-hrvaška planinska pot, ki povezuje pobrateni mesti Ljubljano in Reko (Rijeko). Snežnik je obvezna točka slovenske razširjene poti in je najvišja točka **transverzale kurirjev in vezistov Slovenije**. Snežnik je priljubljen kraj srečevanja slovenskih planincev in je bil tri desetletja cilj znamenitih "**Zimskih pohodov na Snežnik**", ki so v skoraj treh desetletjih privabili na njegov zasneženi vrh več kot stotisoč planincev iz vse Slovenije, iz sosednjih držav in iz drugih južnoslovanskih dežel.

Na gori in pod njo so tri prijetna planinska domovanja: **Kočja Draga Karolina na Snežniku** (1796 m), **Planinski dom na Sviščakih** (1242 m), ki je običajno izhodišče za vzpon na vrh. In nižje, na obrobju snežniških gozdov, še **Kočja na Kozeleku** (997 m).

Od leta 1975 deluje na Snežniku ob večjih prireditvah tudi snežniška pošta "**6259 SNEŽNIK**", ki še vedno velja za najvišje ležečo zimsko pošto v Sloveniji.

Razlogov je torej dovolj za obisk stoletnih snežniških gozdov in samega vrha Velikega Snežnika - ponosnega prvaka slovenskega Krasa. Tod je mogoče zajeti naravo za svojo dušo in telo z veliko žlico... Pridite, ne bo Vam žal!

V tednu pred Martinovim smo imeli v podjetju Turizem KRAS res dober razlog, da predstavnikom medijev in poslovnim partnerjem bolj podrobno predstavimo gostinsko dejavnost podjetja in predvsem uspehe sodelavcev iz te enote.

Tekmovanje v pripravi in postrežbi menija na 56. Gostinsko-turističnem zbiru

Jamski dvorec vabi na praznično kulinarično ponudbo

POSTOJNSKI GOSTINCI Z NOVIMI USPEHI

Sabina Paternost

Gostinci - mlada ekipa Jamskega dvorca, ki so jo sestavljali kuharja **Sebastijan Rutar** in **Josipa Mačinkovič** ter natakarji **Iztok Zadel**, **Senad Hodžič** in **Iztok Lajnsček**, so v oktobru 2009 nastopili na osrednjem slovenskem strokovnem tekmovanju - 56. Gostinsko turističnem zboru Slovenije v Mariboru in ponovno dosegli lep uspeh. Kuharica Josipa Mačinkovič in kuhar Sebastijan Rutar sta si prislužila bronasto odličje, v strežbi sta Izток Lajnsček in Senad Hodžič dobila zlato, Izток Zadel, ki je ekipo vodil, in celotna ekipa pa se je vrnila s srebrom. Tekmovali so v kategoriji »priprava in postrežba menija« in ker letos mineva 200 let od ustanovitve Ilirskih provinc, so pri izbiri in pripravi menija izhajali iz povesti Bogdana Novaka o Pasji grofici, ki opisuje življenja Idričanke Viktorije Emilije Cecilije Eve Kraus, menda Bonapartove ljubice, ki ga je, preoblečena v poročnika, spremljala na vojaških pohodih. Njegova vojska je namreč leta 1809 med tretjim pohodom čez slovensko ozemlje prišla na Postojnsko pri Razdrtem.

To obletnico smo obeležili že septembra v Parku vojaške zgodovine v Pivki z uprizoritvijo bitke med Napoleonomimi vojaki in avstrijskimi (slovenskimi) brambovci. Inovativni kolektiv Jamskega dvorca pa je v zgodovinski prelomnici dobil navdih tudi za svoje kulinarične stvaritve in tako že obstoječi tematski ponudbi - posodobljene slovenske jedi ter furmanska, beneška, cesarska in srednjeveška pojedina - dodal še eno in sicer Napoleonovo, ki bi generalu zagotovo teknila. Vse našete jedi pa lahko poskusijo tudi obiskovalci Jamskega dvorca.

Napoleon je menda neznansko rad imel tartufe, ribe, škampe in čokoladno torto, prepojeno s konjakom ali z vinjakom. In tudi to je bilo vodilo pri sestavi jedilnika, ki je bil predstavljen v Mariboru. Mladim sodelavcem je bila mentorica Slavica Smrdelj, ki se je v preteklosti iz najprestižnejše kategorije tekmovanja vedno vračala z najbolj zlahtnim priznanjem. Pri pripravah pa so s svojim znanjem, nasveti in delom sodelovali številni sodelavci: Danijel Babič, Andreja Meze, Dragan Kiković ter - seveda - Bojana Arko in Matjaž Berčon, s podporo katerih je bilo timsko delo zaokroženo in uspešno.

*In kaj bi v soju sveč jedla
cesar Napoleon in njegova Cecilija Eva Kraus?*

*Škampov zvitek s prefinjeno omako
Jagenjčkova zarebrnica z žajbljevo omako in tartufi
Idrijski žlikrofi
Pisani stolpec jesenske zelenjave
Limonova torta v objemu bele čokolade.*

Ekipni uspeh na Gostinsko-turističnem zboru pa ni bil edini uspeh postojnskih gostincev v zadnjem času. Nova znanja je pridobil **Ivo Kidemet**, ki je postal somelier III. stopnje, to svoje znanje pa takoj za tem pokazal na gostinsko turističnem zboru, kjer je dobil bronasto medaljo. V Jamskem dvorcu imamo tudi enega izmed prvih dveh mojstrov strežbe v Sloveniji. V okviru izobraževanj, ki jih pripravlja Obrtna zbornica Slovenije, je mojstrski izpit uspešno opravil **Danijel**

*Senad Hodžič, Iztok Lajnšček, Iztok Zadel,
Josipa Mačinkovič, Sebastjan Rutar in Andreja Meze
z Napoleonom in njegovo »Pasjo grofico«.*

Babič. Iztok Lajnšček in Senad Hodžič pa sta postala nova barmana.

Predstavitvi uspešnega dela v Jamskem dvorcu se je pridružil tudi priznani slovenski vinar Miha Istenič. Predstavil je svojo knjigo, v kateri opisuje zgodovino proizvodnje penine, po mnenju mnogih kraljice vin, s katero se njegova družina ukvarja že štiri desetletja. Družina Istenič je z marljivim in strokovnim delom postala ena izmed vodilnih proizvajalcev penin po klasični metodi v Sloveniji. S svojo paleto izdelkov, ki jih sestavljajo tudi vrhunska vina in drugi proizvodi, zadovoljujejo zahtevno tržišče doma in v tujini.

V Jamskem dvorcu tudi za konec leta in bližajoče se praznike pripravljamo posebno kulinarično ponudbo, ki jo bomo postregli v prijetnem ambientu dvorane Vencianka - najlepše in najprestižnejše dvorane dvorca. V novembru smo tako razvajali goste z domačimi, notranjsko-kraškimi jedmi in s pokušino mladih vin, v decembru pa to nadaljujemo s prazničnimi jedmi naših babic. Zato naše vabilo na prijetno druženje velja tudi bralcem revije Kras!.

Sabina Paternost,
univ. dipl. ekonomistka-
Turizem Kras, Postojna

TURIZEM KRAS
DESTINACIJSKI MANAGEMENT

*Danijel Babič,
natakarski mojster,
in Ivo Kidemet,
sommelier III. stopnje*

*Uspešni gostinci Jamskega dvorca
so svoje delo predstavili tudi doma.*

S trgatvijo terantona na izbranih legah komenskega posestva sežanske zadruga Vinakras so sredi oktobra kraški vinogradniki tudi uradno končali letošnjo na splošno zelo kvalitetno trgatve. Po besedah direktorja Marjana Colje so še posebej ponosni, ker so tako obeležili trideset let od prve trgatve terantona, ki so ga na trg dali že naslednje leto, to je leta 1980.

Z leve proti desni: enolog v zadrugi Vinakras Boštjan Zidar, slovenska vinska kraljica Karolina Kobal, kraljica terana Neža Milič, strokovnjakinja za vina prof. dr. Slavica Šikovec, "oče" terantona dr. Miran Vodopivec, vipavska vinska kraljica Nika Gregorič in direktor Vinakras Marjan Colja.

Olga Knez

30 LET TRGATVE TERANTONA

Letošnje trgatve so se v izbranem vinogradu Girovci pred vasjo Sveto pri Komnu poleg povabljenih predstavnikov političnega in kulturnega življenja udeležili vinski strokovnjaki. Med njimi so bili prof. dr. Slavica Šikovec, ki je predavala tehnologijo vina na ljubljanski Biotehniški fakulteti in je avtorica številnih knjig o vinu, dr. Mojmir Wondra, vodja katedre za tehnologijo vina na BTF v Ljubljani, in oče terantona dr. Miran Vodopivec.

Vinski strokovnjakinja Mirjana Košuta, predsednica strokovne vinske komisije v novogoriškem Kmetijsko gozdarskem zavodu, in specialistka za vinogradništvo Majda Brdnik iz sežanske Kmetijsko svetovalne službe sta pred trgatvijo izmerili sladkorno stopnjo grozdja in namerili kar 108 °Oe sladkorja. Pridno so trgale tudi tri vinske kraljice. V družbi domače kraljice terana Neže Milič sta bili še slovenska kraljica Karolina Kobal in vipavska vinska kraljica Nika Gregorič. Po trgatvi pa je Matjaž Lindič, član kraške kuharske ekipe Terra Carsus, trgačem postregel z izbranimi vini in s kraškimi kulinaricnimi dobrotami, kot so šelinka, žvacet s hruhovimi cmoki, kraški štruklji z orehi ter omaka iz teranovega likerja.

Direktor sežanskega Vinakrasa Marjan Colja in tamkajšnji enolog Boštjan Zidar sta nagovorila zbrane trgače na trgatvi terantona v vinogradu, za katerega grozdje je tudi letos skrbel vodja komenskega posestva Jurij Grgič. Iz dosežene sladkorne stopnje in fenolne zrelosti soka iz prvih na-

trganih grozdnih jagod si lahko obetamo odlično osnovo za veliko rdeče vino teranton, ki bo zrelo v lesenih sodih dalj časa. Na tržišču teranton je sedaj letnik 2003, medtem ko terantona letnika 2006 in 2008 še zorita v velikih lesenih sodih in barik sodčkih.

Letos je bilo vreme vinogradnikom izredno naklonjeno; dovolj je bilo sonca in dežja, pa tudi trgatve so opravili v lepem sončnem vremenu. »Dva hektarja vinogradov najboljših leg smo namenili za trganje terantona. Obremenitev je bila 1,5 do 2 kilograma grozdja na trto. Potrgali smo približno 12 ton grozdja, iz katerega pričakujemo približno 10 tisoč litrov terantona. Sicer pa smo v našo zadružno klet letos sprejeli 1,1 milijona kilogramov grozdja. Letina je odlična in kakovost grozdja nadvse primerna..!« z zadovoljstvom ocenjuje letošnjo trgatve direktor Colja.

Za pridelavo terantona izberejo le najboljše grozdje z vinogradniških leg, ki so se izkazale v zadnjih letih za najboljše. Čeprav je grozdja, namenjenega za predelavo v teranton, po količini znatno manj, kot ga je za teran, pa mu posvečajo vso skrb... Sežanska zadruga Vinakras gospodari na 50-ih hektarjih vinogradov. Klet pridelava letno milijon litrov vina, saj imajo 260 kooperantov s približno 150 hektarjev vinogradov. Tako Vinakras pridelava tretjino vsega terana na Krasu in spada med njegove največje pridelovalce.

Majda Brdник (na desni) v družbi Mirjane Košuta in Boštjana Zidarja sta izmerili sladkorno stopnjo grozdja, namenjenega za teranton. Izmerili sta kar 108 °Oe sladkorja!

Zadnjih nekaj grozdov refoška za teranton so organizatorji trgatve simbolično prihranili za vinske kraljice Nežo Milič, Karolino Kobal in Niko Gregorič ter za prof. dr. Slavico Šikovec in dr. Mirana Vodopivca.

Teranton spada med posebna kraška vina, pridelana iz zdravega grozdja sorte refošk, ki vsebuje najmanj 85 °Oe sladkorja. Postopek predelave je enak kot pri teranu, le da je maceracija grozdja daljša in traja do šest mesecev. Vino zori najmanj tri leta v leseni vinski posodi. Teranton spada med harmonična in polna vina z intenzivnim, obstojnim, elegantnim in plemenitim okusom, ki nas ob vsaki priložnosti preseneča. Postrežemo ga lahko k bogatim jedem, kot so rdeče meso, divjačina, kozarček pa se prileže tudi h kraškemu pršutu.

»Ko smo pred tridesetimi in več leti v sežansko klet sprejeli do 3,2 milijona kilogramov grozdja, smo morali tudi to grozdje predelati. Porodila se je ideja, da bi to grozdje pustili dlje časa na latnikih, da doseže fiziološko zrelost in s tem večje sladkorne stopnje ter tanine, kar je osnova za arhivsko vino. Grozdje smo pustili 4 do 6 mesecev na maceraciji (na tropinah), nato pa smo vino - 4 tisoč litrov - pretočili v lesene posode. Zaščitili smo ga, opravljali potrebne pretoke, pustili štiri leta v teh posodah, nato pa ga pretočili v steklenice in ga dali na trg,« pripoveduje svojo zgodbo takratni enolog sežanske kleti Vinakrasa dr. Miran Vodopivec. Zaupal pa nam je tudi, kako je prišlo do imena teranton... Poslušal je stare vinogradnike; pili so najboljši teran, da so se z njim tudi najedli in napili; in za to polno in visoko kvalitetno vino so uporabljali ime teranton. Ob tem je omenil tudi gospoda Albina Miklav-

ca iz Godenj, tedanjega vodjo Vinakrasove kleti, ki je tudi veliko prispeval k izbiri imena.

Že takrat so vina sežanskega Vinakrasa požela številna priznanja. V zadnjih letih, z novim direktorjem Marjanom Coljo ter s skupino svojih uspešnih strokovnjakov, prejemo številna priznanja in medalje tudi na mednarodnih sejmih in tekmovanjih. Letos so prejeli kar 10 zlatih in 12 srebrnih medalj ter dve bronasti medalji. Še posebej so ponosni na bero nagrad z odprtega državnega ocenjevanja vin VINO SLOVENIJA, saj so v Gornji Radgoni letos prejeli šest priznanj, med njimi tudi veliko zlato medaljo za vino Teranton letnik 2003, ki je postalo prvak kraške vinske turistične ceste. Ponosni so tudi na Decanterjevo priznanje in sicer na bronasto medaljo za posebno vino iz sušenega grozdja sorte refošk, ki so ga v kleti Vinakras poimenovali kar Ruj (1998). Vino, za katero so grozdje nabirali leta 1998, bodo dali na tržišče letos.

Seveda so se v zadrugi dobro pripravili tudi na najlepši del leta, to je na tradicionalno martinovanje, ki je bilo letos 7. novembra pod zaprtim šotorom v neposredni bližini zadruge Vinakrasa. .

Priznanja župana občine Sežana Davorina Terčona

POMAGALI SO ZA RAZVOJ, NAPREDEK IN POPULARNOST KRASA

V novi multimedijski dvorani Kosovelovega doma v Sežani je župan občine Sežana Davorin Terčon 26. oktobra 2009 podelil priznanja direktorju gospodarske družbe Hortikultura Sežana Borutu Benedejčiču za promocijo Krasa, predsedniku Območne obrtno-podjetniške zbornice Sežana Milanu Škapinu za njeno tridestletno razvijanje in pospeševanje obrtništva in podjetništva na območju Občine Sežana ter upokojenemu generalu Stevanu Mirkoviču za svoj izjemni prispevek pri gradnji in razpeljevanju vodovodnega in telefonskega omrežja na Krasu. Slovesnost je s svojim programom popestril ansambel Donald Trumpet.

Prejemnik županovega priznanja Borut Benedejčič, direktor Hortikulture Sežana, d.o.o.

Borut Benedejčič

Borut Benedejčič je svoja otroška in najstniška leta - do vpisa na študij Agronomije ljubljanske Biotehnične fakultete, smer hortikultura - preživel v Škrbini pri Komnu. Sedaj priznani oblikovalec vrtov in direktor podjetja Hortikultura iz Sežane je bil že kot dijak in študent zelo dejaven mladinec, saj je sodeloval v različnih mladinskih organizacijah, organiziral koncerte in festivale ter bil ustanovitveni član Mladinskega društva ŠUZ v Komnu, ki je pozneje iz društvene organizacije preraslo v Mladinski center.

Ko se je po zaključku študija vrnil iz Ljubljane na rodni Kras in se zaposlil v vrtnarski stroki, je Borut opustil svojo željo po vinogradništvu in vinarstvu ter se posvetil vrtovom. Z ustanovitvijo lastnega podjetja, leta 2005, se je začel povsem samostojno ukvarjati z načrtovanjem in urejanjem vrtov, kar je obogatil z dvomesečnim izobraževanjem in pridobivanjem izkušenj s področja vrtnarstva v Angliji. Nasploh so potovanja del njegovega življenja in izpopolnjevanja. V Londonu in Cornwallu, na Novi Zelandiji in Sri lanki ter Provansi in Toskani ... in še marsikje si je Borut nabiral izkušnje.

Kot vestnega Kraševca ga veskozi spremljajo ideje o skrbi za Kras, o njegovi promociji, o vzgoji in predelavi zelišč ter o revitalizaciji kraške gmajne. Tako se je leta 2008, po majskem obisku Chelsea flower showa odločil za prijavo na razpis za predstavitev na tej londonski vrtnarski razstavi in

začel s projektiranjem kraškega vrta. Koncept ureditve, ki je bil s Chelseya zavržen, je potem z razočaranjem začel pripravljati za The Hampton Court Palace Flower Show britanskega Kraljevega hortikulturnega društva, ki je njegovo idejo pregledalo, zahtevalo dodatno obrazložitev in mu nato namesto za Chelsea poslalo vabilo na razstavo The Hampton Court Palace Flower Show.

Izmed tisočih prijavljenih jih takšno vabilo dobi le peščica. Predvsem je strogo komisijo navdušilo dejstvo, da je Borutov kraški vrt zasnovan ekološko in da prikazuje tradicijo, po kateri so Kraševci urejali svoje majhne dvoriščne vrtove od nekdaj in pri tem uporabljali skromne rastline, kamen in v vsakdanjem življenju potrebne pripomočke. V tem navdihu je bila k projektu dodana tudi zgodba o Pepi, skromni kraški ženici, zadovoljni s svojim življenjem, ki spodbuja mlajše generacije ohranjati kraško krajino in varovati kraško dediščino.

Po prejemu povabila se je Borut ob pomoči svoje družice Tanje Godnič lotil še podrobnejših priprav. Najti in pripraviti vse elemente žive in nežive narave za takšen vrt v obliki, primerni za transport in postavitve v Londonu, seveda ni majhen zalogaj. Poiskati je bilo treba sponzorje, sodelavce, oblikovati zgodbo in promocijske materiale. Nešteto kamenčkov je bilo treba sestaviti, da je nastal pristen kraški vrt, se predstavil na prestižni razstavi in v svoji kategoriji pobral vsa možna odličja.

Za Območno obrtno-podjetniško zbornico Sežana je županovo priznanje prevzel njen predsednik Milan Škapin

Projekt - sploh prvi iz jugovzhodne Evrope, ki je kardakoli sodeloval na kakšni ugledni razstavi - je prejel zlato medaljo in najvišjo nagrado za skreiran in postavljen vrt v kategoriji malih vrtov.

Borut, ki je za postavitev vrta, pročelja kraške hiše, štirne, kamnitega zidu in latnika prepeljal v London kar 46 ton Krasa, je žirijo prepričal z avtentičnim videzom in z ekološko zasnovano vrta, ki ponazarja tradicionalen način življenja na Krasu v sožitju med naravo in človekom. Vendar pa s tem ni prepričal le londonskih sodnikov. Očaral je tudi številne obiskovalce, navdušil pa je tudi nas, Kraševce, ki smo ponosni, da je bil kraški vrt v Londonu tako lepo sprejet.

Borut in Tanja sta zares opravila mojstrsko delo: iz njunega vsakega najmanjšega detajla - kamenčka, rastlinice - se kaže tradicija in njuno spoštovanje ter ljubezen do Krasa. S predstavitvijo (ne le s postavitvijo vrta) sta naredila ogromno za promocijo in spodbudila zanimanje za Kras. Zato obe prestižni priznanji nista le njun osebni uspeh, ampak sta tudi uspeh za Občino Sežana, Kras in tudi za Slovenijo.

V zahvalo in kot znak spoštovanja do opravljenega dela podeljuje župan Občine Sežana Borutu Benedejčiču PRIZNANJE.

Območna obrtno-podjetniška zbornica Sežana

Območna obrtno-podjetniška zbornica Sežana nadaljuje tradicijo predhodnih oblik združevanja obrtnikov na sedanjem območju Upravne enote Sežana. Začetki nastajanja obrtne organizacije v Sežani segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je današnja zbornica prerasla prostovoljno društveno združevanje in 11. januarja 1979 zaživela kot Obrtno združenje za takratno Občino Sežana.

Pomen obrtništva na Sežanskem je od ustanovitve stalno naraščal in obrtna zbornica je postajala vse pomembnejša soustvarjalka razvoja v naši skupnosti, ki ga ni mogoče prezreti. Bila je pobudnica gradnje obrtne cone in številnih drugih odmevnih predlogov, s čemer je obrt kot del gospodarstva postala upoštevanja vredna realnost, na kateri je mogoče graditi razvoj in zaposlovanje. Prizadevanja zbornice so se odražala v pripravi razvojnih in planskih dokumentov Občine, predvsem pa v drugačnih, inovativnejših razmišljanjih o sprostitvi malega gospodarstva in obrti.

Območna obrtno-podjetniška zbornica Sežana je v zadnjem obdobju izrazito posodobila svojo dejavnost, pri čemer je njeno osnovno vodilo po zagotavljanju svetovanja in strokovne pomoči svojim članom ostalo nespremenjeno vse od njenih začetkov. V tem času je postala ena izmed pomembnejših in bolje organiziranih v državi, čeprav po velikosti ne sodi v vrh med 62-imi območnimi zbornicami. Kljub temu ali pa mogoče prav zato je marsikdaj za zgled celo številnejšim in večjim sorodnim ustanovam. Prodornost sežanske organizacije se kaže v aktivnem sodelovanju pri raznovrstnih državnih pilotnih akcijah, čezmejnih projektih in lokalnih pobudah.

Posebne poudarka si zasluži tudi povezovanje in združevanje članov v strokovne sekcije - pri sežanski območni zbornici jih deluje trenutno kar devet. Pomen posameznih sekcij se kaže predvsem v aktivnem vključevanju v reševanje konkretnih problemov v obrti na posameznem področju oziroma v posamezni panogi, strokovnih vprašanj ter pri dejavnostih za izboljšanje dela in poslovanja članov. Dodana vrednost sekcij se kaže tudi v skrbi za promocijo svoje dejavnosti in članov ter v skrbi za njihovo izobraževanje.

Sežanska zbornica se odlikuje tudi po tem, da je v letih razvoja veliko pozornosti namenjala poslovnemu povezovanju svojih članov in same institucije. S svojimi idejami in z zahtevami po zagotavljanju boljših pogojev za poslovanje članov je sodelovala kot soustanoviteljica številnih lokalnih in regionalnih podpornih institucij, kot so Podjetniški inkubator v Sežani, Regionalna razvojna agencija in Garancijski sklad v Kopru ter Lokalni podjetniški center kot predhodnik današnje Območne razvojne agencije Krasa in Brkinov.

Glede na zavedanje vodstva zbornice, da je le s sodelovanjem in povezovanjem mogoče doseči sinergijske učinke, pogosto nastopa v vlogi koordinatorja. Posebej pohvalno je njeno povezovanje pri projektih in skupnih vsebinah med zbornico in vsemi štirimi kraško-brkinskimi občinami, ki jih pokriva.

Dosežki obrti v občini Sežana so še posebej pomembni zato, ker se je v vseh njenih tridesetih letih v pretežni

meri razvijala samostojno, z lastnim delom in trdom, s kapitalom in z znanjem, na ta način pa prispevala k pospeševanju razvoja obrtništva v naših krajih.

Glede na to, da sežanska zbornica danes bdi kar nad 835 kraško-brkinskimi podjetniki (od tega jih je več kot polovica iz naše občine), lahko zatrdimo, da je organizacija obrtnikov postala eden izmed stebrov in nosilcev zaposlovanja na Krasu. In teh dosežkov se zaveda tudi Občina Sežana, zato ji ob njeni 30. obletnici uspešnega delovanja Davorin Terčon podeljuje PRIZNANJE.

Stevan Mirković

Stevan Mirković se je v zgodovino Občine Sežana zapisal kot človek, ki je v veliki meri zaslužen za to, da Kraševcem danes iz pip priteče voda iz vodovoda. Pot ga je - kot komandanta divizije v Postojni - na ta kamniti konec sveta zanesla decembra leta 1974. Tu je ostal vse do svojega odhoda v Skopje septembra 1980, kjer je prevzel naloge komandanta 5. Skopske brigade. Za tem je bil pred razpadom Jugoslavije, do svoje upokojitve, načelnik Generalštaba Jugoslovanske ljudske armade.

Da mu tu, pri nas, ni bilo dolgčas, so poskrbeli tedanji sežanski občinski funkcionarji, ki so ga ves čas njegovega tukajšnjega službovanja priganjali, naj Občini pomaga pri uresničevanju načrtov. A kljub temu smo se Stevanu Mirkoviću morali Kraševci na nek način priljubiti, saj je z vso potrebno zavzetostjo poskrbel za zgraditev velikega števila kilometrov vodovodnih napeljav in sodeloval pri vzpostavitvi telefonije na Krasu. Kot bi se danes izrazili, je bil v tistem času aktiven prav pri vseh logističnih pripravah projekta: pomagal

je zbirati denar, skrbel je za dobavo cevi in kablov, razporejal svoje vojake ter bdel nad celotno izvedbo.

Ker je bila voda tu, na Krasu, svoj čas cenjena kot zlato, mu je Občina Sežana leta 1989 prav zaradi zaslug pri gradnji brestoviškega vodovoda ter vzpostavitvi telefonije na Krasu in ob meji podelila naziv častnega občana. A mu ga je - čeprav se je Stevan Mirković upokojil že pred izbruhom vojne v nekdanji Jugoslaviji - dve leti za tem tudi vzela.

Kljub temu pa general Mirković do Slovencev ni gojil zamere. Pred prekopanjem in s tem uničenjem zadnjega počivališča našega, v Trstu rojenega goriškega rojaka in prvega slovenskega letalca Edvarda Rusjana na beograjskem Novem groblju, je rešil tako, da je stroške za bjevov prekop poravnal kar iz lastnega žepa.

Najbrž ni dovolj besed, da bi jih v zahvalo izrekli človeku, ki je v tako drugačnih časih pomagal občini Sežana pri uresničevanju najbolj primarnih potreb. Zato je danes, ob dejstvu, da je tudi tu na Krasu voda samoumevna dobrina, toliko težje razumeti razsežnosti dejanj, s katerimi je Stevan Mirković naredil veliko dobrega za ljudi, ki tu ostajamo, in za tiste, ki bodo prišli za nami. In na sploh za celoten kraški prostor, ki je bil od nekdanj kraj prepletanja, spreminjanja mej, držav in sistemov. V njem so se zamenjali različni režimi, miselnosti in ideologije. Menjale so se različne uniforme, funkcije in ljudje. Prihajali so ljudje iz različnih krajev, različnih narodnosti in različnih pogledov... Pa tudi naši rojaki so odhajali drugam. In kdo ve, ali so tudi oni v svetu pustili tako sled, kot jo je v kamniti Kras vklesal Stevan Mirković?

Z zavedanjem pomena in plemenitosti njegove pomoči pri urejanju infrastrukture na Krasu župan Občine Sežana podeljuje Stevanu Mirkoviću PRIZNANJE za zasluge, ki jih ima za olajšanje življenja tukajšnjim ljudem. .

Stevan Mirković je prejel županovo priznanje, ker je veliko pripomogel za gradnjo vodovoda in napeljavo telefonov po Krasu.

Z leve na desno: Stevan Mirković, župan občine Sežana Davorin Terčon, direktor Hortikulture Sežana, d.o.o., Borut Benedejčič in predsednik Območne obrtno-podjetniške zbornice Sežana Milan Škapin.

Novi brezplačni spletni slovarji

muha

die Fliege

fly

4.500.000
besed in fraz

- prevodi
- primeri rabe
- posnetki izgovarjave

www.pons.si

Stalna zbirka slovenskih filmskih igralcev v Divači

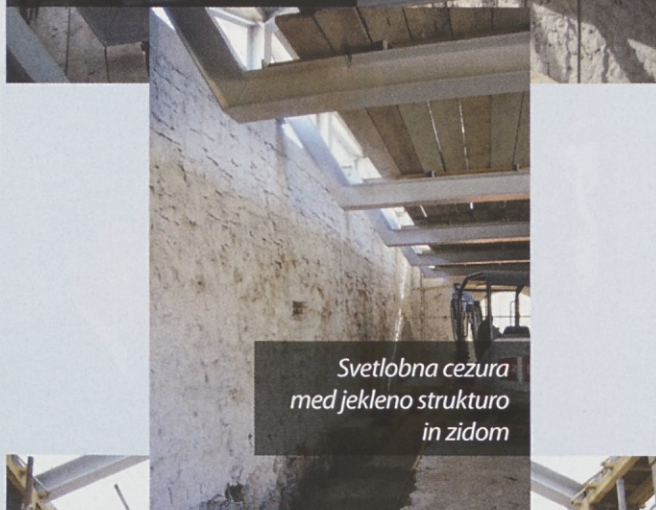
KRHKA VZDRŽLJIVOST

Matjaž Bolčina

Na straneh pričujoče revije je že bil predstavljen projekt, ki se mu - verjamem, da ne zadnjič - spet namenja njene nove strani*. Med člankoma je štiriletni časovni razmik... Podobno je s projektom, o katerem besede tokrat napolnjujejo vrstice, saj so med njegovim ustvarjanjem in udejanjanjem pretekla leta premora, ki so silila v nujni razmislek o prvotni zasnovi. V razmislek, ki se je razvlekel v celoten proces gradnje, med katero nastajajo te misli...

Nova struktura na starem zidu bodočega muzeja

Svetlobna cezura med jekleno strukturo in zidom

Prvi obrisi muzeja

Med vizijo in realnostjo

Vizije arhitekture navadno v svet vstopajo s predstavami papirnatih projektov, ki krožijo med investitorji, uporabniki in lokalnimi interesenti, ki naj bi postali njihovi bodoči podporniki ali navdušenci. Zato je priložnost pisanja o projektu, ko je ta v procesu nastajanja, ne le izjema, temveč hkrati stopanje v nedorečenost. Vsako izrečeno trditev pa je možno preveriti le ob sklepnem dejanju - dokončanju projekta.

Čeprav bi morebiti kakšen arhitekturni teoretik zmajaje z glavo ob teh besedah še vedno razmišljal, ali arhitektura obstaja že na papirju ali obstaja šele, ko se z njega prestopi v dejanski prostor, trenutna izkušnja s projektom za prenovo Škrateljnovе domačije v Divači v Stalno zbirko slovenskih filmskih igralcev dokazuje, da med vizijo in realnostjo vedno znova vstopajo premisleki o utemeljenosti prve in dejanskosti druge. Uresničitev vizije tako nujno vsebuje latentne dvome - o smiselnosti nje same in o najprimernejšem procesu, s katerim bi se uresničila. Slednje pomeni, da se arhitektura lahko polno uresniči le v realnosti, ki jo vsebuje in spreminja.

Proces uresničitve vizije se začneja z gradnjo, s slednjo pa preveritev in prevetritev vsega, kar papir že po definiciji prenese. Na divaškem gradbišču postajajo vidni obrisi zamišljenega koncepta celostne prenove kompleksa Škrateljnovе domačije z glavnim razstavnim objektom.

Temeljna začrtanost zasnove ostaja nespremenjena. Ohranjamo urbanistično zasnovo kompleksa s tremi ločenimi objekti, ki so prek kamnitega zidovja vpeti v krajinsko-arhitekturne elemente dvorišča, travnika in vrtače. S postopnim odpiranjem prostora, bodisi z delnimi rušitvami vmesnih ali s popravki obstoječih zidov, posegi razkrivajo bogastvo dotlej nepovezanih prvin. S sanacijo prvotnih ruševin in z delnim dokončanjem zunanjih obodov postajajo odnosi med objekti kompleksa otipljivi, obenem pa se odkriva njihov notranji prostor.

Prvotni misli o nedorečenosti opisanih procesov je treba dodati inherentno ali nerazdružljivo lastnost prenov, to je njihovo krhko vzdržljivost med papirjem in realnostjo... Razumevanje vseh prvin prenavljajočih se objektov (Škrateljnova domačija je zaščitená kot kulturna dediščina) se polno razvije šele med procesom, ki postopno razkriva razmerja med posameznimi predvidenimi objekti ali arhitekturnimi elementi in nepredvidljivim. S kadriranjem, odnosi stavb in senc, z odzivom grajenih teles in materialov na svetlobo pa se jezik arhitekture mimo želje po neposredni primerjavi približa umetnosti filma, kateremu bo kompleks namenjen. Njegovo nastajanje spremlja misel na filmski muzej, kljub temu, da se gradnja dogaja, še preden je popolnoma znana vsebina, ki jo bo na nek način legitimirala. Okvir bo tako postal realnost pred tem, kar ga utemeljuje.

Stavba hleva
pred pričetkom prenove

Prestrezanje svetlobe
rekonstruiranih objektov

Vse fotografije: Matjaž Bolčina

Dopolnjene vizije

Z dokončanimi rušitvenimi deli v objektih in z zunanjo ureditvijo kompleksa, s statično sanacijo kamnitih zidov, z novima strehama, z ometi, s saniranimi in dopolnjenimi kamnitimi elementi, z vgradnjo jeklene konstrukcije in kamnite fasade je delno zaključen zunanji videz objektov in kompleksa. Iz ruševin sta poleg Škrateljnovе hiše rekonstruirana še dva programsko in prostorsko samostojna objekta, ki ju že lahko preimenujemo iz hleva v muzej in iz skednja v dvorano. Funkcionalno-programska zasnova se ni spremenila in ohranja obstoječo zbirko, posvečeno Iti Rini, v nadstropju Škrateljnovе hiše. V njenem pritličju pa so predvideni prostori za informacijski center celotnega kompleksa s predstavitvami in prodajo spominkov, filmov, knjig in drugih publikacij. Že prenovljeni Škrateljnovi hiši dodajamo nove vsebine in manjše gradbene popravke.

Glavni poseg je izveden v muzejskem objektu, v katerem na starem zidovju ležeča jeklena struktura nosi vse elemente novega, obenem pa se od starega ločuje s svetlobno cezuro ali zarezo. Z objektom večnamenske dvorane v nekdanjem skednju se pridobiva prostor za manjše prireditve, seminarje in občasne razstave.

Zaradi odkrivanja novih prostorskih odnosov in s tem tudi razvojnih možnosti kompleksa nastajajo poleg novih intervencij tudi predlogi za bodočnost.

Poleg značilno kraške, čeprav neizstopajoče gradnje prenavljajočih se objektov ob že obnovljeni Škrateljnovi hiši, predstavljajo posebno kakovost kompleksa prostorski odnosi med posameznimi objekti in njihova skupna umestitev v odprto krajino.

Težko si je zamisliti celovitejši kulturno naravni rezervat v središču Divače. To je dejstvo, ki zahteva dodatni napor projektantov, predvsem pa podporo lokalne skupnosti in odločnost njenega vodstva, da se območje, ki je bilo izvzeto iz prve faze prenove, v bodočnosti uredi in poveže v enoten kompleks. Vanj sodi predvsem vrtača, ki se jo lahko v prihodnosti uredi v zunanji prireditveni prostor, navezana na travnik

pa soustvarja zeleno parkovno ureditev znotraj naselja. Delna uresničitev druge faze se je pravzaprav že začela s prenovo obodnih cest, s sprejetim predlogom, da novo kamnito suhozidovje ponovno obkroži vrtačo, ji začrta mejo in jo s tem umešča v kompleks. S premestitvijo funkcionalnih vidikov od obstoječih in novih zidov se je značilnim kraškim elementom znova povrnil pomen, ki ga morajo nositi v naseljih in ki presega golo utilitarnost.

Načrtovani suhozid, ki je pred izvedbo, naj bo začetek vključevanja vseh odprtih površin znotraj kamnitih zidov, ki obkrožajo kompleks, v celoto. S tem so podane usmeritve za pridobitev manjkajočih površin in predvsem predlog o formalni zaščiti na občinski ravni s prepovedjo gradbenih posegov in s krajinsko-arhitekturno zaščito območja.

Verjamemo, da bo tak temelj lahko soustvarjal nove vizije med izjemno filmsko dejavnostjo v nastajajočem kompleksu in Divačo. Poleg vrtače v mislih zori ideja o ureditvi drugih zapuščenih objektov v bivalno umetniške ateljeje za gostujoče umetnike, kritike, cineaste ali povezava morebitne nove divaške dvorane s Škrateljnovo domačijo.

Umeščanje kulturnih vsebin v lokalna okolja v času dvomljivih posegov v kraško krajino nakazuje pravo smer njihovega razvoja. Potrebna ni samo prava mera, temveč je pomembno predvsem merilo, da s stoletji pridobljenih kakovosti ne izgubimo v želji po uresničitvi hipnega interesa. Tudi to misel vedno znova, ozirajoč se prek ramen na prvotno zasnovo, preverjamo ob nastajanju Stalne zbirke slovenskih filmskih igralcev v Divači.

* Prebrete lahko še sestavka Matjaža Bolčine in Jureta Zavrtnika "Muzej filmskih igralcev - Predlogi arhitekturne delavnice Škrateljnova domačija v Divači, Kras št. 54-55, oktober 2002, str. 22-23; Matjaža Bolčine "Dogajanje v temi - Prenova Škrateljnov domačije v Divači v muzej slovenskih filmskih igralcev", Kras, št. 72, november 2005, str. 20-21 in komentar prof. Vojteha Ravnikarja "Divača in Kras rabita lto Rino", Kras št. 71, november 2005, str. 20 - op. uredništva

Izgublja se spomin na nekdanje čase
v Banih pri Opčinah

MLEKARSTVO - POMEMBEN VIR DRUŽINSKEGA PRORAČUNA

Pavel Vidau

Malo ljudi je še v vasi Bane, ki se spominjajo časov, ko so morali ob vsakem vremenu pešaćiti čez Banovski vrh v Trst, da so z bornim zaslužkom od napornega ročnega dela v kamnolomih, zidarstvu in dela v raznih obrtnih delavnicah ter s skromnim trgovanjem - pretežno z mlekom - lahko preživljali družino. Razvijajoče se mesto tedanje avstroogrške monarhije s strateško pomembno luško dejavnostjo je privabljal vedno več ljudi od vsepovsod. Bogate trgovce različnih narodnosti, kot tudi navadne delavce, obrtnike, težake s širšega zaledja. To je povzročalo hitro naraščanje prebivalstva in s tem vse večje potrebe po hrani. Takšno stanje se je več ali manj ohranjalo tudi prva leta po nastopu italijanske oblasti v teh krajih, to je po letu 1918. Pomembno vlogo pri zalaganju s svežo hrano so imele okoliške vasi, kot tudi vasi iz notranjosti Krasa, Brkinov in Istre. Sveže mleko je bilo eno izmed tistih proizvodov teh vasi, ki je nepogrešljivo prihajalo vsak dan do odjemalcev. V tistih časih skoraj ni bilo domačije, ki ne bi imela vsaj eno kravo. Bolj premožne so imele od pet do sedem glav živine. V naši vasi je bilo malo takšnih družin; v glavnem so imele po tri ali štiri krave molznice.

Vrč Ivane Husu,
star kakšnih 90 let.
Hrani ga družina
Marka Husuja.

Podoživljanje tistih časov iz pripovedi starejših ljudi je za današnjega človeka nekaj nedojemljivega, kar ne sodi v razmišljanje današnjega časa. Sploh si ne morejo predstavljati, kako so morali vsak dan eno uro in več pešaćiti do mesta, da so prišli delavci na delovno mesto, mlekarice pa do svojih odjemalcev. In to ob vsakem vremenu in neglede na to, če je deževalo ali je pihala burja, če je bil mraz in led na cesti; neglede na poletno pripeko, ki se je upirala v hrbet in jemala sapo pri naporni hoji ob vračanju iz mesta po strmi poti s polnimi »plenirji« (košarami) perila, kakšnega priboljška za družino in praznih vrčev. Ko so prišle mlekarice domov, ni bilo časa za počitek, kajti že jih je čakalo drugo delo v hiši, na vrtu in njivi; navsezadnje še pranje in likanje perila za premožne družine. Klub vsem težavam in napornemu delu pa je bil takratno tempo življenja bolj umirjen, bolj uglašen z naravo in z njenimi zakonitostmi ter z vrednotami, ki so tvorile podstat življenju tistega časa.

Kakšna razlika z življenjem današnjega človeka! Sedaj doživljamo neprestano tekanje in premikanje iz kraja v kraj, razvažanje otrok od ene dejavnosti k drugi, v neki stalni napetosti in živčnosti, s pomanjkanjem časa za vse, kar bi radi postorili. Človeku preprosto zmanjkuje časa za to, kar je smisel življenja - iskati srečo; sicer jo išče, a je ne najde v tej stehnzirani porabniški družbi, ki je sicer polna materialne blaginje, a je hkrati z duhovno izpraznjenim srcem. Težava je v tem, da je današnji človek v bistvu hedonist, ki hrepeni le po užitkih; ti pa večkrat pušćajo za seboj veliko praznino, v kateri se poraja kriza in z njo eksistencialni nesmisel. Res je, da je bilo v preteklosti življenje težko, a težilo je za osnovnim človekovim smislom, ki je vodilo tedanje generacije - preživeti lastne družine. Rano je bilo treba vstajati, pomolsti, opraviti živino v štali in nato na dolgo utrujajočo pot v mesto. Tisti, ki so ostajali doma, pa so odhajali z živino na pašo in opravljali druga domača opravila. Vse je potekalo po nekem ustaljenem, bolj umirjenem življenjskem ritmu. O mlekaričah in mlekarstvu je bilo v reviji Kras že marsikaj napisanega; s tem prispevkom pa želim prikazati nelahko življenje banovskih mlekaric za preživljanje svojih družin...

Spomini na banovske mlekarice

Iz pripovedi ljudi v vasi, predvsem vašćank, ki se še kaj spominjajo tistih časov, prihaja na dan vsa revšćina in pomanjkanje osnovnih dobrin za življenje; obenem pa nek ponos za plemenitost duhá vrednot, ki so navdihovale vašćane v medsebojni povezavi pri premagovanju vsakodnevnega napornega dela na bornih kmetijah s kamenjem posute kraške zemlje. Zgodaj, okrog četrte ure zjutraj se je pričel delovni dan mlekaric; ko je bilo treba pomolsti krave, predno so jih odgnali na pašo. Nato so se morale pripraviti na pot. Treba je bilo pomešati mleko od večera z jutranjim, ga naliti v vrče, natovoriti v »plenjerje« (jerbase), postoriti še kaj za ostarele in otroke v družini, ki so ostali doma, in že je bila ura za odhod z okrog 20 do 25 litri mleka na glavi. Da ni tiščalo, so imele poleg obveznega »fećuola« (rute) še »svi'tk« (svitek), ki je ublažil pritisk, bodisi »plenjerja« ali pločevine, če so nosile posamično vrč na glavi in manjšega v roki... Tako se je pričenjalo delovno jutro teh ženā, nato pa pot po razdrapani

cesti čez Banovski vrh do Ferlugov in dol po hribu na Staro cesto (današnja ulica Comerciale) in naprej po mestu, kjer so čakali odjemalci na sveže mleko.

Starejši vrči so držali od 10 do 12 ali celo 15 litrov mleka. Imeli so pokrov in dulec za nalivanje ter medeninast ročaj in tablico, na kateri je bil napisan naslov z imenom mlekarice. Tem vrčem so mlekarice pravile »vrč z nusom« (vrč z nosom). Na dulec so nataknile merice, četrtlitrsko in pollitrsko, ki so imele vtisnjen majhen žig z letnico. Vsako leto je finančna služba pregledala mere in vtisnila žig.

Oprava teh ženâ je bila revna; bile so slabo oblečene v temno krilo s črno bluzo in »fjer'tf« (predpasnik). Na nogah copate, ki so jih same sešile iz starega blaga, nato so jih nesle k »šuštariju« (čevljarju), da je dal malo gume, navadno od pnevmatike kolesa. Tako so lažje hodile po razdrapani kamniti poti proti mestu... Pozimi so imele plašče, kot so povedale, »de Buh pəmagəj« (da Bog pomagaj), ki so jih sešile iz starih pobarvanih vojaških plaht, na nogah kakšne čevlje, da so lahko dale »ledenike« (dereze), da ni drselo po poledenelih cestah. Odjemalcem so pravile »ventorje« (iz ital. avventori). Ponavadi so družine kupovale liter in pol ali dva litra mleka (pred vrati so mlekaricam puščale lončke s pokrovom) in plačevale vsaki teden; bolj premožne pa so plačevale konec meseca.

Pokojna Bernarda Krevatin (Špeharjeva), ki je mlekarila polnih 28 let, je rada povedala začetek te svoje vsakodnevne poti. Ko je njena tašča Lucija pustila mlekarjenje, je njeno delo nadaljevala ona. In ena gospodinja na »Stare ceste« (Stari cesti) je nekoč rekla: "Vaša tašča nam je nosila tri litre mleka na dan in smo ji plačali en mesec v naprej..." »Tako sem bila ob denar za cel mesec!«... S tem je bila dvakrat opeharjena - za zaupanje in za pošteno zaslužen plačilo.

Gospe Marija Krevatin in Loricca Husu se spominjata še marsikatero podrobnosti iz preteklosti. Povedali sta o treh mlekaricah, ki so stanovale v »brjače« (dvorišču), imenovanem »pr Ču'kəveh«. Kristina Husu, Karlina Možina in Zofka Gerlanc so že ob petih prve odhajale z mlekom iz vasi na pot, da so se pravočasno vrnile domov okrog pol desetih dopoldne. Spotoma domov so si nabrale še suhljad, s katero so morale pravočasno skuhati kosilo, da so ga nato lahko odnesle možem, ki so zidarili na Opčinah.

Nekatere družine zaradi različnih razlogov (bolezen, pomanjkanje ženskih rok pri hiši), ki niso nosile mleka v mesto, so ga prodajale mlekaricam na domu. Tistih, ki so hodile v Trst, pa je bilo kar nekaj. Poleg že omenjenih so bile še: Ivana Danev (Vana Beneča'nəva*), Tereza Ban (Zedarjeva), Avgusta Ferluga (uəd Juštinke), Evgenija Malalan (Đena Malala'nəva), Jožefa Persinovič (Pepa Žepa'nəva), Marija Vremec (Marička Grbi'nəva), Viktorija Vidau (Vitoria K'vačeva), Ernesta Vidau (Arnešta uəd Kate), Olga Ban (Grbi'nəva), Ivana Čuk (Vana uəd Križmana), Ivana Mercina (Johana Jozlava), Marija Husu (Marička Speljančeva), Jožefa Ferluga (Pepa Uəčarjeva), Jušta Brce (Mih'cəva), Marija Persinovič (Čua'təva), Roža Malalan (Ču'kəva), Elizabeta Ban (Beta B'gati'nəva), Ivana Ban (Vana Žegoli'nəva), Ivana Prašelj (Vanka uəd Juštinke), Albina Vidau (Malala'nəva) in Marija Krevatin (Beneča'nəva).

Kakšno je bilo tedaj življenje teh mlekaric, nam pove tudi ta dogodek: (Pepa Žepa'nəva, mati mojega očeta)

Beta B'gati'nəva z vrčem in culo na glavi, za njo Vanka uəd Juštinke in Zelka Zedarjeva, ki nosita na glavi plenir.

Zdenka Kolouch Vidau s plenjerjem (košaro) Rože Malalan, starim kakšnih 90 let. Hrani ga vnukinja Neva Husu.

je že v visoki nosečnosti odšla na pot - kot vsako jutro - z mlekom v Trst in rodila na Stari cesti (sedanja ulica Comerciale) pri neki znanki, prodajalki s premogom. Ker so se bali, da otrok poroda ne bo preživel zaradi težavnih okoliščin, so ga že peti dan po rojstvu krstili v Rojanu.

Spominjajo se, da se je za nekatere pričela težavna pot z raznašanjem mleka že v otroških letih. Tako je Karla Vidau (uod Marike), ko je imela komaj sedem let, z manjšimi vrči nosila mleko v Trst skupaj s sestrično Gizelo Ban (Zelka Zedarjeva), ki jih je imela petnajst, kar je marsikatero odjemalko začudilo, ko so videle otroka, kako se trudi s temi vrči z mlekom po stopnicah od vrat do vrat. Tudi Lorica Husu se je morala, že kot štirinajstletna deklica, sprijazniti s tem naporim delom. Mati, Roža (Čukova), je namreč morala ostajati pri hudo bolni mlajši sestri, ki je kmalu za tem tudi umrla.

Trgovina, igre otrok in še kaj...

Marija Krevatin je pripovedovala tudi o sestri Frančiški (Franci), kako je že ob treh zjutraj vstajala in pomagala možu v kamnolomu pri nabiranju primernega laporja-kamenja za zgradnjo prve trgovine v vasi, ki sta jo upravljala z možem Lovretom Vidavom. Ob sedmih pa je že bila spet z vozom na cesti za Opčine po kruh... S spominom se je vrnila še bolj nazaj, v otroška leta, ko je gonila živino na pašo, poleti na gmajno, v jeseni pa - ko se je pričela šola in je bilo seno že pospravljeno - so živino zjutraj prignali v ogrado, zazidali »vrzelo« (prehod), da ni mogla ven, in odhajali na Opčine v šolo. Tudi nekaj mlajši (Karmela Malalan, Viljem Hussu, Bruno Vidau) se spominjajo, kako so morali po šoli z živino na pašo. In da tam ne bi bili v brezdelju, so morali nabirati »fruadelj« (frodelj). Ob tem pa so se znali tudi poveseliti, če je bila priložnost. Če so staknili kakšno repo na bližnji njivi, so jo spekli na žaru in potešili lakoto praznih želodcev. Če je ostajalo še kaj časa, so se tudi zabavali s »kadi'vn'co« (pločevinasta posoda z ročajem, na kateri so napravili več lukenj, jo napolnili s posušenimi kravjimi iztrebki, te so prižgali in vrtili, da se je kadilo), s plezanjem po drevju ali z igranjem na »škruave« (skrle), to je z njihovim metanjem na cilj.

Po drugi svetovni vojni se je s prihodom zavezniških čet življenje v vasi hitro spreminjalo. Pričelo se je pospešeno zaposlovanje mladih, bodisi pri zavezniški vojaški upravi kot tudi po raznih obrtniških delavnicah in drugih deloviščih v mestu. S tem se je začelo opuščanje starega načina življenja, ki se je oslanjalo na kmetijstvo. Ta dejavnost, posebno pa živinoreja, se je pričela hitro krčiti z zgraditvijo državne ceste, ki je povezovala Sesljan s Trstom v letih 1949-1950, saj je odrezala vas od njiv in pašnikov. Prehajanje čez to cesto je postajalo iz dneva v dan nevarnejše zaradi naraščanja prometa, ki je ogrožal ljudi in živali. Zgodilo se je kar nekaj težkih nesreč. Tako je vse bolj, iz leta v leto plahnela tudi živinoreja. Zadnja, ki se je ukvarjala z mlekarstvom, je bila Ema Frankovič (Gorjan'če'va), ki je imela tudi do 12 glav živine. A to je bil že povsem drug način reje in dela z živino. Ni odhajala na pašo kot nekoč, kjer si je živina sama izbirala po volji travo; hranila se je privezana pri jaslih v štali, kar se je poznalo tudi pri mleku. Mleko je oddajala v tedanjo Kraško mlekarino, kamor ga je vozila z avtom; nekaj pa ga je prodala po vasi.

Vztrajala je do konca. Po njeni smrti se je še nekaj let s to dejavnostjo ukvarjala sestra Roža, do 27. avgusta 1994, ko sta šli še zadnji dve kravi iz štale... Od tedaj ni več ne živine in niti domačega mleka v vasi!

Sklepne misli

Stari predmeti, ki so na fotografijah, in še drugi, katere hranijo nekatere družine v Banih - in seveda tudi drugod! - ki imajo čut za take reči, pričajo o času, ko je človek hitreje odraščal v odgovorno osebnost. Seveda pa je zob časa na teh predmetih pustil svojo neizbrisno sled. Tako, da na primer vrču za mleko manjka ročaj, na košari pa so dotrajane pletene ročaje nedomestili vrveni ročaji.

Ostajajo spomini in dolžnost, da z ohranjanjem starih predmetov in tudi v drugačnih oblikah, kot - na primer - priča žena s košaro na glavi v narodni noši, ohranjamo stik s preteklostjo. Tudi na ta, folklorni način posredujemo prihodnjim rodovom našo hvaležnost, ki jo čutimo do prednikov za njihovo delo, vztrajnost in pokončnost, kar vse so pokazali v premagovanju mnogih težav v težkih časih za svoj obstoj in obstoj slovenskega človeka na tej kraški zemlji, na kateri še vedno delujejo Slovencem nenaklonjene sile, da izničijo našo prisotnost.

Dovolj zgovorno o tem priča predlog regulacijskega načrta tržaške občine, ki predvideva v naši majhni vasi Bani gradnjo za kakšnih tisoč novih stanovalcev, kar je v nasprotju z manjšinskim zakonom in z drugimi mednarodnimi sporazumi, ki urejajo status slovenske manjšine v Italiji.**

Opombi

* V oklepajih so navedena družinska imena in spremenjena imena oseb, kot so jih poimenovali v vasi.

** O najnovjšem predlogu regulacijskega načrta tržaške občine za območje Banov in Padrič preberite problemski prispevek predsednika Vzhodnokraškega rajonskega sveta Marka Milkoviča in tržaškega občinskega svetnika Igorja Švaba, Stranke Slovenska skupnost, na straneh 10-11, te izdaje revije Kras! - Uredništvo

Viri in literatura

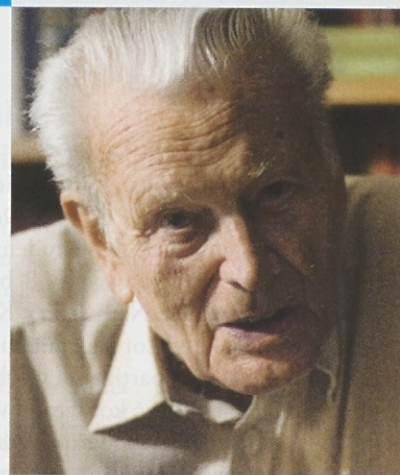
Bianca; Faveta Maria; 1988: Trieste costumi e mestieri dai documenti dall'ottocento / Trieste - Trst, običaji in rokodelstvo iz dokumentov osemnajstega stoletja / Trst
Kosmač, Angel; 1997: Ricmanje včeraj in danes.- Trst
Kosmač, Angel; 1998: Boršt skozi čas.- Trst
Krajevni leksikon Slovencev v Italiji, 1990: Trst
Ondile čez stari vrh - zgodovina kraškega naselja, 1993: Bani / Trst
Mlekarice iz tržaške okolice: SKD Tabor, Opčine
Timeus, Guido; 1903: Igene alimentare - il late.- Trieste - Prehranbena higiena - mleko.- Trst; Vas, ljudje in čas zgodovina Opčin - 1975 Trst; Narodna in študijska knjižnica.
Ustni viri: Marija Krevatin, Lorica Hussu, Roža Frankovič, Bruno Vidau, Karmela Malalan, Viljem Hussu.
Fotografije in predmete (košaro, vrč) so prispevali: Sonja Sosič, Viljem Hussu in Neva Hussu.

Časnikar in veteran II. svetovne vojne John Earle predstavlja junaško in tragično zgodbo o primorskih padalcih

CENA DOMOLJUBJA

Uredništvo

Okrog 11. novembra se v Škrbini na Krasu vsako leto spominjajo padlih angleških in primorskih padalcev, ki so ob koncu 2. svetovne vojne "izginili brez sledu". Letos so v Štanjelu na Komenskem to spominsko slovesnost pospremili s predstavitvijo slovenske izdaje knjige v Trstu živečega angleškega časnikarja in veterana iz II. svetovne vojne Johna Earla z naslovom "Cena domoljubja". Pisec v njej posebej opozarja, kako so Britanci podpirali slovenske partizane na mejnem ozemlju med Italijo in Slovenijo in bralce z osebni pričevanji seznanja z usodo izginulih slovenskih padalcev.*

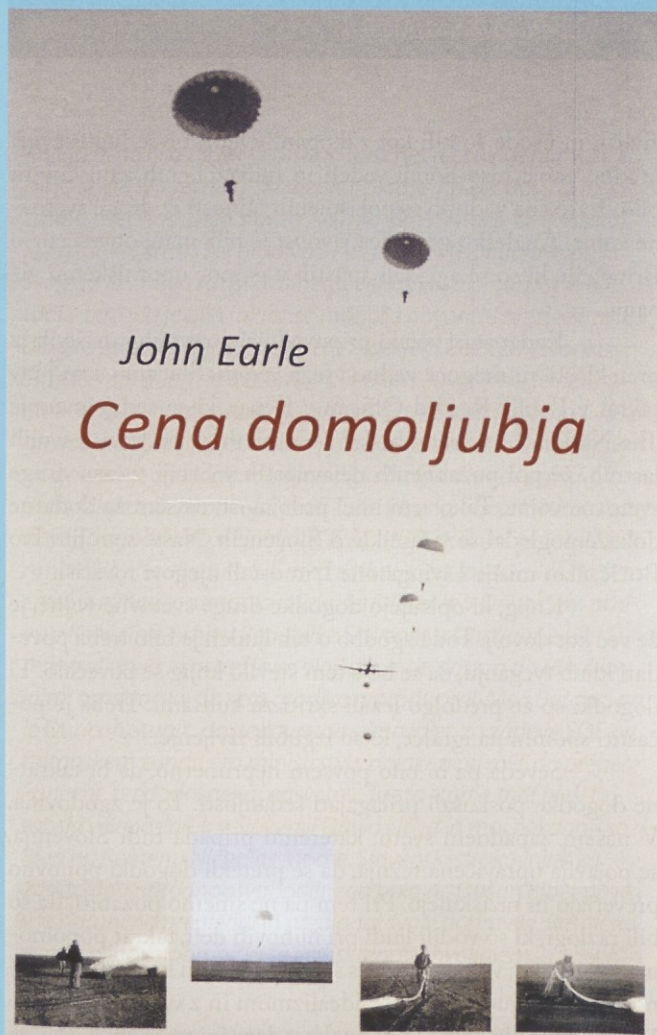
Angleški časnikar John Earle, avtor knjige "Cena domoljubja".

Urednikov predgovor slovenskim bralcem

Urednik Ivo Jevnikar na desnem zavihku ovitka knjige navaja, da je knjiga "Cena domoljubja" izšla leta 2005 v Angliji v angleškem izvirniku in leta 2008 v italijanščini v Trstu ter dodaja, da je zdaj na voljo tudi širokemu slovenskemu občinstvu. Avtor John Earl v njej predstavlja junaško in tragično zgodbo "primorskih padalcev" ter vlogo dela britanskih vojaških misij pri slovenskih partizanih na Primorskem. S tem se prepleta še veliko vojnih dogodkov in opisov razmer v obmejnem in širšem prostoru.

O "primorskih padalcih" je zadnja leta slovenska javnost zvedela precej. Prej so bili zamolčani. Gre za večinoma primorske fante, ki so se kot italijanski vojaki znašli med drugo svetovno vojno v Afriki in so jih zajele britanske vojaške sile. Prostovoljno so vstopili v Jugoslovanski gardni bataljon, ki se je osnoval na Bližnjem vzhodu, da bi se borili za osvoboditev Primorske in za njeno združitev z matično državo. Vsaj 27 izbranih fantov sta kot padalce, radiotelegrafiste in saboterje izurili britanski tajni službi SOE (Special Operations Executive ali Uprava za posebne operacije) in ISLD, katere arhiv je uradno zaprt za vedno. Poslali so jih v njihovo domovino, da bi pomagali odporništvu ter pripravili vse potrebno za prihod britanskih misij. Razen prve skupine, ki je pristala pri slovenskih četnikih in je imela čisto posebno usodo, so člani vseh ostalih skupin prestopili k partizanom. Proti koncu vojne ali tik po njej jih je vsaj enajst izginilo brez sledu. Njihovi grobovi še sedaj niso znani. Postali so žrtve revolucionarne nasilja ter sumov in spopadov v času hladne vojne.

Avtor, ki je s to knjigo predstavil primorske padalce "velikemu svetu", je predhodnim obravnavam teh vprašanj ob ostalem dragocenem gradivu dodal britanski pogled na primorske razmere med vojno, kot izhaja iz poročil britanskih misij in drugih pričevanj.

O avtorju

Angleški časnika John Earle se je rodil 30. januarja 1921 v Crowboroughu v Angliji. Od leta 1986 živi v Trstu, rojstnem kraju rajne žene. Kot študent se je leta 1940 prijavil v vojsko in služil v Afriki v okviru 8. britanske armade. Pri Al Alameinu je bil ranjen. Nato se je v Kairu pridružil britanski tajni službi SOE in bil kot kapetan poslan v Jugoslavijo. Vodil je britansko misijo pri partizanih v Srbiji, Črni Gori in Bosni. Po koncu vojne je bil več kot leto obveščevalni oficir v Trstu. Leta 1947 je doštudiral moderne jezike (francoščina, nemščina in italijanščina) na univerzi v Cambridgeu ter se posvetil časnikaštvu. Kot dopisnik agencije Reuters je delal v Bonnu in Beogradu (1953-1957), nato je bil v Londonu vodja njenege zunanjepolitičnega uredništva, v letih 1962-1967 pa je bil vodja dopisništva v Rimu, kjer je bil nato do upokojitve dopisnik dnevnika The Times. Sodeloval je pri več časopisih in revijah ter napisal nekaj knjig o italijanski politiki in gospodarstvu.

V zasebni obliki je leta 1999 objavil spomine Mission Demagogue, ki so leta 2005 izšli kot knjiga "The Price of Patriotism". V pripravi ima še vojne spomine "From Nile to Danube" ter knjigo zgodovinskih in biografskih skic o Trstu.

Na njegovo pobudo so od leta 1998 v Škrbini na Krašu vsako leto okrog 11. novembra, ko se Angleži spominjajo svojih padlih, spominske slovesnosti za primorske padalce.

Avtojev predgovor in zahvala

Na komemoraciji ob petdeseti obletnici je bilo govorov konec in ljudje so začeli v skupinicah počasi odhajati h kraju, kjer naj bi potekala druga točka sporeda. Do tega si lahko prišel le po kratkem vzponu do gozdne soteske, kjer je bilo tako mirno in romantično kot v starih pravljicah. Bili smo na zahodu Slovenije, v goratem predelu nedaleč od Vojskega, a daleč - kako dolgo še? - od reke turistov. V napol skriti koči, narejeni iz lesa, ki raste tam naokrog, je bil na novo sestavljen tiskarski stroj, ki je za obiskovalce tistega dne razmnoževal kopije prve številke *Partizanskega dnevnika*. V tem kotičku Evrope, ki so ga okupirali nacisti in fašisti, se je tiskal leta 1943 rojeni dnevni časopis oziroma bilten slovenskega uporniškega gibanja.

Ne da bi kaj mislil, sem sledil skupini neznancev, ki se je lagodno pomikala navzgor. Nekdo me je od zadaj potlepljal po rami in me nagovoril v angleščini: "Gospod, ne greste prav." Pomotoma sem sledil skupini ljudi, ki so se odločili, da gredo domov pred koncem, in so šli proti jasi, kjer so pustili avtomobile.

Nagovoril me je Ivo Božič. Predstavil se je in povedal, da ga je izurila SOE in da se je med vojno s padalom spustil v te kraje. Ta predel je bil strateško zelo pomemben; očitno zelo oddaljen od tako imenovanih središč civilizacije, a vendar le streljaj od prometne zveze med četami osi Rim-Berlin v severni Italiji in njenimi oporišči v Avstriji, ki je bila takrat del nemškega rajha... Leta 1993 komunističnega režima v Jugoslaviji ni bilo več in Slovenija si je priborila neodvisnost. Toda v splošnem je bilo malo znanega o Slovencih, ki sta jih med vojno poslali na okupirano ozemlje SOE in MI6; njihovi do-

Slovenski padalci v času urjenja v Egiptu. Od leve sedijo: kapetan Ivan Rudolf (ISLD) v uniformi jugoslovanske kraljevske vojske, poročnik Desmond Clark (ISLD), neznan britanski vojak; od leve stojijo: Alojz Širca, Miro Križmančič, poljski inštruktor, Alojz Sivec, Venčeslav Ferjančič, Rado Semolič in Anton Božnar - Fotografijo za knjigo "Cena domoljubja" je dala v uporabo Marica Merljak.

življaji in usode so bili kot zakopani v letih bivše Jugoslavije: uradno zanje niso hoteli vedeti in tudi nobenih zapiskov ni bilo. To je ena zadnjih nepojasnjenih tajnosti iz druge svetovne vojne. Angleško govoreča javnost je bila manj obveščena o Britancih, ki so se s padali spustili v pomoč uporniškega gibanja.

Kadar stari vojaki pripovedujejo o svojih junaštvih iz preteklosti, ni mogoče vedno vsega verjeti. Slučajno sem prav takrat v Public Record Officeu v Kewu, ki se sedaj imenuje The National Archives, brskal po arhivih za podatki o svojih lastnih, že pol pozabljenih dejavnostih v Srbiji v času druge svetovne vojne. Tako sem imel priložnost, da sem za dodatne dokaze pogledal še v fascikle o Slovencih. Našel sem jih: Ivo Božič, član misije Livingstone I, in ostali njegovi tovariši.

Knjig, ki opisujejo dogodke druge svetovne vojne, je že več kot dovolj. Toda zgodbo o teh ljudeh je bilo treba povedati kljub tveganju, da se bo s tem število knjig še povečalo. Ti dogodki so že predolgo ležali skriti za kulisami. Treba je počastiti spomin na igralce, ki so izgubili življenje.

Seveda pa bi bilo povsem neprimerno, da bi takratne dogodke poskušali prilagajati sedanosti. To je zgodovina. V našem zapadnem svetu, kateremu pripada tudi Slovenija, se pojavlja upravičena težnja, da se pretekli dogodki ponovno preverjajo in raziskujejo. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da so bili razlogi, ki so vodili ljudi pri njihovih deli, takrat popolnoma razumljivi; vojna prinese s seboj krutost in krivico. Istočasno pa so bili ljudje prežeti z idealizmom in z vero v pravičnejšo družbo, da je težko najti enake v današnjem svetu.

Ivo Božič pred odhodom v Slovenijo.
Fotografijo je dal v uporabo Ivo Božič sam!

Knjiga bi ne bila nikoli napisana brez neprecenljive pomoči, ki mi jo je dal Ivo Jevnikar, ki raziskuje krajevno zgodovino in je znana osebnost med slovensko manjšino v Italiji. Organiziral je sestanke, preskrbel gradivo in bil pripravljen nuditi sadove svojega lastnega raziskovalnega dela. Velika prednost je bila tudi v tem, da je bilo takrat še mogoče govoriti s preživelimi iz druge svetovne vojne, predvsem z Igorjem Božičem, Stankom Simčičem, Cirilom Kobalom in Cvetkom Šuligojem, ter s sorodniki in družinami nekaterih umrlih. Emil Švara iz Komna, ki so ga nacisti izgnali, si je močno prizadeval, da bi vzpostavil javno priznanje za vlogo, ki so jo odigrali zahodni zavezniki. Dr. Boris Mlakar in že pokojni prof. Tone Ferenc, oba z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, kakor tudi pokojni general Lado Ambrožič - Novljan, so bili med tistimi, ki so mi dovolili, da sem črpal iz njihovega znanja in izkušenj. Osebe v Državnem arhivu v Kewu in v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani je bilo izredno vljudno in ustrezljivo; olajšalo mi je dostop do fasciklov in mi omogočilo, da sem gradivo reproduciral. Med Britanci pa je Duncan Stuart, do nedavnega svetovalec za zadeve SOE pri britanskem zunanjem ministrstvu, prijazno privolil, da prebere koncept, ter dodal nekaj nasvetov. To sta storila tudi bivši britanski veleposlanik v Sloveniji David Lloyd in moj nekdanji kolega pri Reuterju Nicholas Moore. Slovenski strokovnjak za zgodovino narodnoosvobodilnega boja dr. Dušan Biber pa je vse natančno pregledal in predlagal svoje popravke. Resnično cenim njihovo pomoč in se jim iskreno zahvaljujem.

John Earle

Slovenski padalci, ki sta jih poslali SOE in ISLD

V prilogi 3 je na straneh 240 in 241 seznam slovenskih padalcev, ki sta jih med drugo svetovno vojno na območje takratne okupirane Jugoslavije poslali SOE in ISLD.

Brez sledu so izginili:

Miloš Adamič, rojen 1919, Škrbina
Milan Boštjančič, rojen 1915, Harije
Alojz Černigoj, rojen 1910, Stomaž
Josip Dolenc, rojen 1910, Opčine pri Trstu
Marjan Fegec, rojen 1919, Sv. Peter u Šumi
Milan Golob, rojen 1919, Grahovo ob Bači
Zdravko Lensček, rojen 1919, Novo mesto
Radoslav Semolič, rojen 1918, Miren
Nikolaj Sever, rojen 1913, Budanje
Alojz Sivec, rojen 1912, Libušnje
Ivan Volarič, rojen 1910, Idrsko

Umrjeni:

Anton Božnar, rojen 1909, Polhov Gradec, +1943, ubili so ga partizani
Bojan Koler, rojen 1921, + 1943, Smrečje, ubili so ga četniki
Ivo Paron (Giovanni Paroni), rojen 1921, Vipava, +1942, Nevesinje, Hercegovina, ubili so ga četniki

Padli v službi Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije:

Valter Gorjanc, rojen 1916, Trst, +1944, Baška grapa
Zvonimir Jelen, rojen 1924, Slovenj Gradec, +1945, Hinje
Andrej Škerjanc, rojen 1921, +1944, Vis

Preživeli:

Ivo Božič, rojen 1920, Most na Soči, + 2004
Venčeslav Ferjančič, rojen 1919, Idrija
Alojz Knez, rojen 1918, Marija na Zilji (Avstrija), +1996
Ciril Kobal, rojen 1920, Ponikve
Miroslav Križmančič, rojen 1919, Slope, +1964
Ivan Mikuž, rojen 1922, Črni Vrh, +1948
Stanislav Simčič, rojen 1916, Bilje
Alojz Širca, rojen 1919, Col, +1945
Cvetko Šuligoj, rojen 1915, Gorica, +2001
Franc Vidrih, rojen 1922, Podraga, +1983

* Glej tudi prispevel doc. dr. Mire Cencič "Ivan Rudolf - organizator prekomorskih brigad za osvoboditev Primorske", Kras št. 66, oktober 2004, str. 27-32!

Knjigo "Cena domoljubja" je založila in izdala tržaška založba Mladika. Iz angleščine jo je prevedla Nataša Stanič. Uredil jo je Ivo Jevnikar. Oblikoval pa Danilo Pahor. Obsega 272 strani. Stane 26 € in jo je mogoče naročiti po poštnem povzetju v založbi Mladika po telefonu na št. (00-39 za klic iz Slovenije)-040-348-08-18.

Italijanska kritika o najnovejši italijansko-slovenski pesniški zbirki Marka Kravosa

TERRA DA MASTICARE - ZA GRIŽLJAJ ZEMLJE

Uredništvo

Tržaški pesnik in pisatelj Marko Kravos iz Sv. Ivana nad Trstom

Rokopis za italijansko-slovensko pesniško zbirko Marka Kravosa "Terra da masticare" - "Za grizljaj zemlje" je prejel nagrado za neobjavljeno zbirko Scritture di frontiera v Trstu decembra 2008. Izdala jo je Založba Ibiskos iz Empolija v Toskani. Platnico je prispeval Klavdij Palčič. Spremnno besedo je napisal Elvio Guagnini z Univerze v Trstu, eden izmed najvidnejših italijanistov in komparativistov. Besedila so objavljena v izvorniku - v italijanščini in v slovenščini. Prevodi so avtorjevo delo ob pomoči prijateljev pesnikov Darje Betocchi in Jolke Milič.

V zbirki so objavljena Kravosova besedila iz zbirk Krompir na srcu (1996) in Med repom in glavo (december 2008). V njih je prepoznavna avtorjeva ironija, pozornost do neznanih in vsakdanjih drobcev, ki določajo in označujejo posameznikovo eksistenco, ob tem pa tudi marsikaj zajedljivega, kar zadeva skupni - globalni in lokalno tržaški trenutek v človeški zgodbi našega časa. Vse več je v Kravosovi poeziji tudi čisto intimne refleksije o kapljah časa, s katerimi odteka enkratna pojavnost osebkov in se izliva v univerzalni vse in nič. Vse to izpisuje tržaški pesnik brez zamorjenosti, z blagim nasmeškom pene na morskem valu.

Poezija Marka Kravosa je bila doslej v italijanščini objavljena v več antologijah in v naslednjih samostojnih knjižnih izdajah: Sredozemlje - Mediterraneo (Ts, 1987), Il richiamo del cuculo (Ud, 1994), Le tracce di Giasone - Jazonova sled (MI, 2000), Sui due piedi - Na dveh nogah (MI, 2001).

Za svoje pesništvo je Marko Kravos v Italiji prejel nagrado Scritture di frontiera v Trstu leta 2008, pred tem še Premio Novara (1996), nagrado Astrolabio d'oro v Pisi (2001) in Premio Calabria (2007).

Mary Barbara Tolusso

v dnevniku *Il Piccolo*, Trst, 6.5.2009

/.../ Kravos zaznava vsak tresljaj pri napornem prenavljanju sveta, ko si prizadeva, da bi opredelil in poimenoval prevaro, vodilno nit in pristop, s katerim se dajemo stvarjem, ki nas obdajajo. To počne s postopki, ki so prepoznavno njegovi: z ironijo in neusmiljenim razkrinkavanjem iluzij. Pri tem bralcu sporoča, da le zavedanje prinaša uteho, pa čeprav kratkega diha. Če se zdi, da je čas velikih osebnosti in idealov že za nami, kaj potem ostaja trdnega, obstojnega? Človek in njegovi vsakdanji opraski, njegova sposobnost, da se kritično ozre na prehojeno pot in pri tem dobrohotno jemlje v poštev tudi nepredvidljivo v življenju.

/.../ v njej (v njegovi poeziji, op. prev.) se večkrat pojavi tudi sama misel na „konec“, in to spoznanje je za pesnika tudi paradoksalno - kot nekakšna predpostavka, ki nam omogoča, da se bolje sprijaznimo in živimo svojo stvarnost (v pesmih Kamen z milega neba, Kačja slina). Odnos do končnosti, v marsičem podoben kot pri Szymborski, narekuje Kravosu prepričanje, da se leposlovje hrani in napaja v svetu, ki ga živimo, ob dogodkih, ki so dejansko dregnili ob nas, ob preizkušnjah, ki so nas dejansko prizadele, in ob mislih, ki so si poiskale svoje izvirno gnezdo v nas /.../

Luciano Morandini

v tedniku *Il Nuovo*, Videm, 13.8.2009

/.../ zgodovinski čas se vtika v pesniški osebek in zato je Kravos nenehno pozoren na vse, čemur pravimo „sodobnost“, da bi v njej zaznal znamenja, da nudi naš svet še možnosti za preživetje, trdno točko, da bi se nanjo pesnik in človek oprl, da bi na njej sredi vsesplošne zmede in groženj ohranil ravnotežje /.../

Pesniška beseda postane tako (pri Kravosu, op. prev.) sredstvo, s katerim opazuje in skuša razumeti človeka v času, njegovo zgodovino in usodo. Doumeti hoče „vreme, ki se obrača in spet vrača.“ V svojem bistvu je ta človek obsojen

*terra da masticare
za grizljaj zemlje*

Sculture di Frontiera

IBISKOS EDITRICE RISOLO

na zgodovinsko ponavljanje, saj je utesnjen od mehanizmov oblastniške moči in tistih, ki se le-te poslužujejo in si domišljajo, da so nezamenljivi in večni /.../

Elvio Guagnini

v spremni besedi k zbirki *Terra da masticare* (Empoli, 2009)

/.../ Navidezno igrivi ton Kravosove poezije, ki brez utvar (pa zato z veliko prizadetostjo) prikazuje usodo in stiske človeka, ne more prikriti tesnobe, ki tiči v osnovi pesnikovih verzov. Pesnik se zna nasmehniti, režati, se pošaliti, obenem pa pravi čas tudi zastaviti svoj ugovor, svoje nasprotovanje in tako razkriti trpko razsežnost grotesknih pojavov v človeškem javnem in zasebnem življenju. Tako se nam odkriva etično ozadje njegovega pesniškega početja. Gre za moralno (nikoli moralistično) občutljivega pisca, ki je glede na svoj ustvarjalni habitus močno zavezan ritmu in zvočno melodični teksturi pisanja, da bi od časa do časa segel do tankega roba proze (pesniške proze seveda) navadno takrat, ko mu to rabi, da bi oponašal in smešil votlo retoriko v družbi - javni govor, ki si ga današnja družba skuša sproti priposestvovati in izumlja pri tem vedno nove postopke homogenizacije in odtujitve.

Biografski podatki o avtorju

Rojen 1943 v italijanski internaciji v južni Italiji, po izobrazbi slavist, po poklicu urednik na založbi, več let tudi predavatelj na univerzi v Trstu in svobodni književnik. Živi in dela v Trstu. Bil je med drugim tudi predsednik Zveze slovenskih kulturnih društev v Italiji, tajnik Društva slovenskih pisateljev in Slovenskega centra mednarodne pisateljske organizacije PEN v Ljubljani. Sedaj predseduje Tončičevemu skladu v Trstu, ki spodbuja izobraževanje in ustvarjalnost mladih v Furlaniji-Juljski krajini.

Piše poezijo, esejistiko, fantastično prozo za odrasle in otroke.

Pesmi Marka Kravosa iz zbirke Terra da masticare - Za grizljaj zemlje

O VREMENU IN KRIVDI

o fojbah in genocidnih sosedih

Z neba pade dež, in tudi sneg in toča:
veliko ljudi poduši prehlad in revma
ali spodnese spolzka cesta.
Mrtvi kot mrtvi so vsi brez krivde.

Bo kdaj po potrebi postalo še vreme
pozabljena travma iz zgodovine?
So tudi hudi oblaki barbarska horda
slovanskega izvora?

Miš in slon. Kdo bo koga?
Miš predano grize in vrta, slon
se nedolžno pase in v jamo pade.
Največji problem so kraška brezna.

Ma, kaj dela slon z okli na Krasu?
Ma, kaj dela pod zemljo miš?
Ima samo slon svoj spomin?
Ima miš pravico do zob in življenja?

DI MALTEMPO E DI COLPE

foibe e gente genocida alle porte

Dal cielo pioggia, e magari neve e grandine,
tanta gente viene uccisa da reumi e tosse
o finisce spiacciata sulla viscida strada.
I morti da morti sono tutti senza colpa.

Verrà ravvisato anche nei bollettini meteo
il trauma rimosso della storia?
Avrà un giorno anche il fronte di maltempo
un'origine barbara e slava?

Il topo e l'elefante da sempre in lotta.
Il topo con passione rode e scava, l'elefante
ingenuo pascola e cade nella buca.
Le foibe in Carso sono un problema.

Ma che ci fa un elefante con zanne, sul Carso?
Ma perchè poi un topo si imbuca sotto terra?
Avrà soltanto l'elefante una sua memoria?
Avrà il topo diritto ai denti e alla vita?

DIŠAVNICE

ob jutranjem svitu
na rjuhi iz sivke
lepa in slepa in
ah, ena sama zadrega
bila je bila, ljubezen prva

moja druga ljubica
spod rožmarina zrasla
veliko časa si vzameva
pa nisva daleč prišla
kot pes in mačka

temno diši, nič ne kali
lovor pod pàzduho
z gnezdivko mojo
zdrsneva v tretje slovo
v tretje gre rado

še traja ljubezen sedanja
od timjana, od šetraj
moja zadnja moja edina
iz spozabe spredena
iz svile spomina

brez dūha in sluha pride še
pride jantarni hip, jalovina
čakam te, brezsrčna ura
z novčičem za ljubezen
pod jezikom iz pelina

ERBE AROMATICHE

ai primi d'alba
su un letto di lavanda
bello e cieco e ahi,
che imbarazzo e che pudore
era ed è il mio primo amore

il secondo amore
da sotto un rosmarino spuntò
un sacco di tempo perdemmo
per renderci conto
di essere come cane e gatto

cupo profumo, germogli a stento
l'alloro sotto l'ascella
della mia terza compagna
tante parole e poca pace
nulla da fare: fu un amore fugace

vive, resiste il nostro affetto
mia ultima e unica mia
sa di timo, sa di origano
su un ricamo di sogni
ricordi di broccato

senza aroma arriva, senza senso
l'ora dell'ambra arriva, sterile
ultima ora crudele, ti aspetto
con una moneta d'amore
sotto la lingua d'assenzio

Kravosov prevajalski opus

prevodi v slovenščino v samostojnih knjižnih izdajah

Luciano Morandini: Zlati slanik - L'aringa d'oro.- iz ital. prevedel M.K.; Pesniški list 21, Ts-Kp, 1974.

Renato Quaglia: Baside - Besede.- iz rezijanščine prev. in spr. esej napisal M.K.; Trst, 1985.

Slavko Mihalić: Petrica Kerempuh.- prevod iz hrv. in spremna beseda M.K.; Trst, 1985.

Pravce iz Benečije.- v knjiž. jezik prestavil M.K. skupaj z Živo Gruden.; Lj.-Ts, 1985,

Scipio Slataper: Moj Kras, iz ital. prevedel in s spremno bio-bibliografsko beleško M.K.; Trst 1988.

Mjuta Povasnica: Zimska pravljica, pravljčna zgodba.- iz beneškega narečja prevedel M.K. Trst, 1990

Michele Obit: Per certi versi - Po drugi strani.- dvojezična zbirka poezije, iz ital. prevedel M.K., Vittorio Veneto, 1995.

V tem strašnem času - antologija sodobne hrvaške vojne lirike, 11 avtorjev v njej.- iz hrv. prevedel M.K.; Ljubljana, 1995.

Loredana Bogliun: La Peicia - zbirka poezije: italijanska, it. narečna, hrv. in slov. izdaja.- v slov. prevedel M.K.: Milano, 1996.

Elio Vittorini: Moja vojna (La mia guerra).- prevod in spremni esej M.K.; Gorica, 2001.

Juan Octavio Prezn: Libertades minimas - Prostodušne malenkosti.- prevod iz španščine in spremni esej M.K.; Grosuplje, 2003.

Di sale, sole e di altre parole / Iz soli in sonca in drugih besed; la nuova generazione in poesia a Trieste / nova generacija v tržaški poeziji - Kenka Leković, Gaetano Longo, Mary Barbara Tolusso, Lisa Deiuri, Umberto Mangani, Christian Sinicco, Luigi Nacci; Trst, 2004.

Roberto Dedenaro: Plastične pregrade, kljubovalno cvetličenje / Sintetice siepi, ostinate inflorazioni.- prevod pesmi in spremni esej M.K.; Trst, 2006; Luciano Morandini: I ti hoditi / Camminando camminando.- izbor, prevod, spremni esej M.K.; Trst, 2007.

Claudio Grsiacich: Domov grede / La strada per casa.- izbor, prevod, spremni esej M.K.; Trst, 2009.

PITNA PESEM

V klet in sod gre, kar bilo je breme trti,
kar bilo je včeraj dež in znoj in prst,
treba je pred rodnim soncem skriti
v mrak, mir in hlad. Potem oživi,
ime dobi, v kozarcu zadiha, diši,
spet komu prevzame srce omahljivo,
v nov krog zvabi razposajeno telo.
Vino.

Vino so davni Iliri si v grob dajali,
meni je z njim že na tem svetu lepo.

IL CANTO DELLA LIBAGIONE

In cantina e nella botte va messo
ciò che è stato il fardello della vite,
ciò che ieri era pioggia, sudore, terra,
a riparo va messo dal sole paterno
al buio, pace, freddo. Poi riprende vita,
riceve un nome, nel calice respira e profuma,
chi già si è perso d'animo rincuora,
seduce in un nuovo giro il corpo brioso,
il vino.

Gli antichi Iliri se lo portavano fin giù in tomba,
io invece col vino sto bene già quassù, e ora.

Marko Kravos svoji dvojezični zbirki na uho

Izdati zbirko v drugem jeziku je tvegano in naporno. To sem vedel že od priprav na izdajo svojega Mediterana leta 1986, zbirke *Il richiamo del cuculo* (1994) in pesnitve *Le tracce di Giasone* (1999). A čutil sem, da moram svojim bralcem in prijateljem iz italijanske soseščine le spet pokazati svoj stvariteljski obraz iz zadnjih 10 do 15 let.

Pred približno petimi leti sem se poprijel dela - vzporedno s sestavljanjem nove izvirne slovenske zbirke, ki je potem izšla pod naslovom *Med repom* in glavo decembra 2008.

Najprej sem zbral vse že izdelane novejšje prevode v italijanščino. Nastali so izpod peresa dveh prevajalk: Darje Betocchi, ki sodi danes v sam vrh prevajalskih mojstrov za slovensko poezijo, in seveda Jolke Milič, ki mi velikodušno in z veliki žarom prevajalsko sledi že vsaj od leta 1973, ko je izšla njena antologija trinajstih slovenskih sodobnih pesnikov.

Da mora biti nova knjižna zbirka organizem, ki govori v sočasje, in mora računati tudi na novo jezikovno in kulturno okolje, v katerega se podaja, to mi je bilo torej povsem jasno. Da moram pri sestavljanju računati na recepcijo, na sporočilnost in aktualnost, kar je vezano na prevodljivost (nemajhna stvar pri zvočnih in pomenskih besednih igrach, ki si jih v pesmih rad privoščim), a tudi na drugačen poetološki curriculum italijanske soseščine. Ob tem je bila moja želja in skrb, da v svojem pesništvu izpostavim poteze slovenske lirske tradicije in njen sedanji domet, kljub temu pa ohranim in poudarim svoje individualne posebnosti v njej. In želel sem, da v novi pesniški knjigi za italijansko občinstvo ne bi zaradi vsega tega puščal vnevar aktualnih odzivov na intimno humane, družbene ali estetske zgodbe svojega časa.

Zato sem se lotil svojih še neprevedenih verzov iz bére zadnjih let še sam, prvič doslej! Svoje okorne a čimbolj zveste prevode sem nato dal v izpisovanje svojima pesniškima kolegoma Morandiniju in Dedenaru in na osnovi njunih predelav poskušal razbrati, če določena pesem ohranja svoj vitalni naboj in čar tudi v italijanščini. Nakar sem jo spet prebesedil in z ustvarjalnim ognjem pilil. In spet v preverjanje in spet piljenja. Na koncu sem zbirko dal v branje še svoji sestri Bogomili in Darji, da bi me opozorili na stilne in pravopisne spodrsaljake, ki so mi ob predelovanju ušli z rok.

Hudo delo, tudi ker bi se prav lahko zgodilo, da bi pri vsem tem garanju izgubil sebe in svoje spontanost, izvirnost: in ob tem ves poetični sok.

Glede tematske kompozicije zbirke *Terra da masticare* bi izpostavil, da sem v skladu z gornjimi načeli odbral pesmi, ki govorijo ali celo odgovarjajo (!) na sodobne homatije v našem prostoru, tudi v odnosih med narodoma ali bolje med politik(ant)i, npr. pesem *O vremenu in krivdi*, ki govori o fojbah. Seveda se druge dotikajo tudi drugih norčij in norosti v javnem življenju na obeh straneh, recimo pesem *Kurje oko*. A glavni poudarki zbirke so na intimni sferi: na zaznavi problematičnega sožitja človeka z naravo, na občutku, da se izteka vitalna moč in smotrnost naše civilizacije in z njo tudi smisel našega ustvarjalnega početja. In seveda moja osebna življenjska faza, občutek krhkosti in minljivosti človeškega.

Na osnovi tega sem odbiral, sestavljal, opuščal pesmi, na koncu pa tudi izbral ustrežajoči dvojni naslov: ki seveda tudi izpričuje moj princip, da morajo biti pesmi na novo estetsko in pomensko osmišljene v obeh jezikovnih utelešenjih. V italijanščini *Terra da masticare* napoveduje moje ukvarjanje s prizemskimi stvarmi malega človeka in vsakdanjika v planetarnem mega habitatu. Ob tem sem si mislil, da naj bo *terra* - zemlja v italijanščini tudi znak za našo, čisto slovensko navezanost na svoja geografska in duhovno - jezikovna tla, če hočete!

V slovenščini nosi naslov *Za grizljaj zemlje* nekoliko bolj melanholično vsebino: občutek majhnosti, izpostavljenosti, minljivosti. A ob depresivnemu prvemu vtisu beseda *grizljaj* izzove, upam, tudi predstavo o avtorjevih zobeh, s katerimi še grize, se reži, se s slastjo napaja ob malem odmerku bivanjskih radosti.

Tako je to šlo: dvorezno in z zavestnim tveganjem, da podjetje - to je zbirka glede na vloženi ustvarjalni trud - ne bo produktivna.

Zdaj pa, nekaj mesecev po izidu, že lahko trdim, da se v njej prepoznavam. Da z njo samozavestno postopam po Trstu in po Italiji in to z občutkom, da je to v korist tudi dobru imenu, ki ga ima slovenska poezija v svetu.

Prav tako mi je bilo v veliko zadoščenje, ker sem pri rojevanju zbirke naletel na toplino in oporo številnih dragoce-nih sopotnikov: obeh soprevajalk, prijateljskih pesnikov Morandinija in Dedenara, založnice Risolo, članov žirije nagrade *Scritture di frontiera*, slikarja Palčiča, ki je prispeval imenitno platnico, prof. Guagninija, ki je prispeval esej in skupaj s Prenzem in Miranom Košuto v juniju predstavljal mojo knjigo v *Caffè S. Marco*; pa recenzente, bralce, poslušalce, knjigotržce...

Če potegnem črto, lahko sklenem z verzi, s katerimi moja zbirka na dve struni tudi izzveni:

*naglas in znak sem
med alfa in omega
kot M, kot iMe, kot Marko*

...

*Naglašeni eM
je živ!*

—

*accento e segno
tra l'afa e omega
come eMMe, come noMe, come Marko*

...

*La tonica emme
è viva! Viva viva.*

Pesnik Tone Pavček o Kravosovih pesniških zbirkah

MARKO KRAVOS - PESNIK SREDOZEMSKÉ RADOŽIVOSTI

Tone Pavček

Prešernu je bil bližnji sosed sveti Marko, moj je tudi Marko. Pesnik Marko Kravos. Od mene, iz naše Istre, do njega, v Trstu, se ptica spreleti, ne da bi omočila krila, misel pa ga doseže še bolj mimogrede. Zato bližnika veva, da živiva v istem času in pod istimi meridiani, le da je on mnogo bolj kot jaz, dolnjijski prihajač v Istro, v Mediteranu. To se mu pozna v značaju, v človeški držji in v poeziji. Jaz Kranjec sem skoraj še vedno eden tistih subozemcev, ki nočejo vedeti, da imamo Slovenci morje in da je tisto tam pri Trstu in do Devina kot s slanostjo prepojeno s slovenskim duhom. Tako ima Marko Kravos, ki je pil vonj po morju že ob rojstvu in hlačal v otroških letih od Svetega Ivana tja dol do obale, v sebi širino morja in odprtost vetrov. Od tod ritem v njegovih pesmih, vesel in iskrič, od tod kakšna slana domisljica, od tod obrati kot med plimo in oseko in čez vse posmeh valovom življenja in sebi.

In ga krstim, iz občudovanja in iz svoje drugačne usmerjenosti, za pesnika sredozemske radoživosti. Zares je neverjetno, kako v vseh življenjskih legah doslej najdeva humorost in ironijo, posmeh in nepoboljšljivo vztrajnost biti, ljubiti, peti. In se mi predocijo izredne dalje v čustvovanju, mišljenju in pesništvu koga tam gori na severu naše male domovine ali tu doli, pri Kravosu in njegovem Sredozemlju. Dih je tu drugače poln, čvrst, sproščen, krepilen; stih pa kot da je vanj pljusnila plima z obrežij, da so razčesali zastrte motnje vetrovi in so se morske vile ponudile s svojo pregrešnostjo in lepoto. Kravos te darove sprejema in jih začini s svojo hudomušnostjo, pikrostjo, s svojimi jezikovnimi in miselnimi obrati, s svojo poetiko.

Te posebnosti potrjujejo številne dosedanje Kravosove pesniške zbirke, še zlasti zadnja dvojezična Za grizljaj zemlje - Terra da masticare. Po sredi te zbirke kot po sredini Sredozemlja gredo valovi čustev in misli poedinca, postavljenega na košček majhnega sveta, delca tega Sredozemlja, pesnika velikega Mediterana in zamejca malega slovenskega naroda. Poedinec in pesnik s svojim glasom in s prepoznavnim podpisom. Posebnost, ki izraža osebnost pesnika Marka Kravosa, je njegov nenehni in zmeraj na novo sveži ironični pogled na svet, na ljubezen, na rod in dom in - ne nazadnje - nase. Zmeraj, od nekdaj, se je po svoje malo bridko, ne ravno nežno in še manj tragično, ampak predrzno in domiselno posmehoval velikim temam in velikim problemom tako nacije kot posameznika, čeprav je prav s tem in takim naglasom dajal izpovedim pesniško svežino in pravo miselno težo. V tem je v zboru

slovenskih pevcev samosvoj, drugačen, humorno duhovit, ljubko ujedljivo, vendar pod humorno gesto za ironijo in samoironijo skriva človeško ranljivost in, recimo, slovensko ter zamejsko bridkost. Skriva in ne toži. Ranljivost in bridkost nadgrajuje in premaguje. Po Ketteju bi lahko zanj rekli: Je pa le mož!

Značilna fina ironična nota se Kravosu širi in pogloblja od prostodušnih pesmi iz zgodnjega obdobja, od zbirke Tretje oko, prek številnih ljubezenskih aprilskih vragolij in naapriljenja do narodnih slovenskih tem, ki so bridko ironične prisposode ne le zamejstva ampak kar vse matere Slovenije. V tem prednjačita imenitni pesmi Slovenska lipa in Krompir na srcu. Končuje se ta razpon pri sedanji držji nepremaganega premaganca v ljubezni, v življenju, ki nas kljub vsemu še hrani z grizljajem zemlje in s sijajem neba. Ta prehod do večpomenske podobe grizljaja zemlje, ki ga jemlje kot neizbežno nujnost, ironizira z domisljico: «Bos sem prišel na ta svet, v čevlji pojdem po gobe». Moč, moškost in moralna so v tem odnosu, ki nikakor ni slovenska jadikovka, a tudi ne patetično vzvišena retorika. Enostavno in preprosto je zgolj zavedanje, da bo treba po svetlobo na drugi svet. Brez tragike, brez patetike, po Kravosovo mirno, z odklonom vstran, v jezikoven domislek po podobo, s poklonom bivanju in kot zmeraj s posmehom.

Posebno poglavje je pri Kravosu njegova domoljubna pesem. Dve značilni pesmi Slovenska lipa in Krompir sem že omenil. Če je bila doslej slovenska domoljubna pesem razpeta med Naprej zastava slave in Slovenec sem ter do Župančičevega Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti ter Veš poet svoj dolg ali do Šalamunovega prehlajenega predmeta zgodovine, je Kravos vnesel v to tematiko novote, ki so vsekakor vrednote: so sodobne spodbudnice in pogumnice, ki se ne boje izreči jedko besedo z drugačno ironično osvetlitvijo, podprto z ostrino kritične misli in pesniške dorečenosti. Pa citirajmo ponovno njegov Krompir. Začuda: že nekoč davno je Kosovel pisal o krompirju, ki mrzle ročice ogreje - Kravosov krompir hoče ogreti srce in zato iz domovinske ljubezni pravi: »Ah, domovina, rad bi ti rekel krompir.« To je učinkovit konec: po opisu slastnosti in zlahtnosti krompirja, naj bo še domovina dobra kot krompir.

V živo aktualnost posega Kravos v pesmih o meji in o fobjah. Kajpak po svoje. Pesmi so po svoje bridke, še toliko bolj zaradi trpke ironije, ki ne le pojasnuje, a tudi boli. Pesmi ne tožijo in ne težijo s kakšno idejno programskejšo; pisane so v Kravosovi maniri in v njegovi meri. On je pesnik svoje mere, umerjen na

S predstavitve Kravosove dvojezične pesniške zbirke "Terra da misticare" - "Za grizljaj zemlje". Z leve na desno: Pisatelj akademik Tone Pavček, pesnik Marko Kravos in gledališka igralka Saša Pavček

svojo nemirnost in izvirnost. V pesmi o fojbah se je zatekel k izvorni prispodobni, vzeti iz kakšne stare basni, o razmerju moči med miško in slonom. In se sprašuje: «Kdo bo koga? Ima miš pravico do zob in življenja?»

Podobno upesnjuje meje: «Praznujmo, ko padajo meje in strebe jezika in doma. Kdo pri tej hiši bo zadnji?» In v samo njemu lastnem slogu odgovarja na zastavljeno vprašanje z dvoumno domisljico, s tipično Kravosovim obratom: «Zadnji se najlepše smeje.» Ta smeh ni nasmešek, je posmeh, ki ne velja tujcem, ampak nam. Še bolj ironično bridko, osebno pa vpijejo drugi verzi o meji: «Ohlapne so meje te moje dežele. Z ene in z druge strani je vse več tujine.»

Ob teh »narodnih« temah prinaša zbirka Grizljaj zemlje tudi večno stalnico vse poezije: razmislek o pesnjenju, pesem o pesmi, o pesništvu, vendar ne kot poslanstvu, ampak kot sestavnemu delu življenja, kar je življenje z besedo. O tem poje več pesmi, na primer samoironični Poudarek na EM ali samoizpovedna pesem Veter, glasovi:

«Kaj vse glasov sem preizkušal,
zdaj vendarle znam oponašati veter.
Blaženo veje iz mene njegov gozdni mir.

Ne jazim se več v svojih slepih globinah,
zbližan s stvarmi
sežem do zadnjega brsta v bukovi hosti.»

Tu se potem pesem vzpne v zanosnost, v višino, da bi lahko potem mirno prišla do popolnitve, do poveličanja in do končne poante:

»Dih odmerja utrip, določa zven,
v brizgih priteka zvok,
v sojih šum, v slapovih grom.»

In poanta? Sledi temu zanosu kot streznitev in je kajpak nenavadna:

«Šele iz vsega tega kapne beseda.»

Posebej bi bilo potrebno govoriti o Kravosovi ljubezenski liriki. S pesmimi o ljubezni si je pred leti postregel za svojo šestdesetletnico in zbirka - miniaturna z imenitnimi risbami Klavdija Palčiča - potrjuje, da je Kravos pridelal in požel na ljubezenski njivi vsakršnih rož dovolj in da je tudi v tem samosvoj. Nikakor se ne ustavlja pri obeh značilnih polih slovenske ljubezenske lirike, pri brepenenju in razočaranju, po moško zakorači v sredo stvari. Zagotovo je tudi v tem pristno mediteranski, saj so tudi ljubezenske kot vse njegove pesmi zrasle na sočnem sredozemskem pomolu in ne v običajnem slovenskem molu. Pri tem pomislim, kako je nekoč hodil po Trstu in na Molu san Carlo imenitno pel Dragotin Kette, za katerega se sicer grud deviška izožila ni, a je umel s strastnim poljubom zapreti dekleška usta in odpreti vrata v prešernost erotike in poezije. Dedič tega izročila in takega pesnjenja je Marko Kravos; tudi njegov dar. Tak, kakršen je, mediteranski, polnokrven, živ in radoživ, je dragotina, daljna sorodnica velikega Dragotina.

Večno človekovo slo ljubiti in biti ljubljen Kravos upesnjuje fantovsko prešerno, zaljubljeno nagajivo, nastopaško porečno; enkrat so pesmi narodne podoknice, pa spet moške žlahtnice, vse okrogle in oble, a tudi ošpičene žmahtnice in kosmatinke. Pesnik se zna zabvaliti prijatelju Bogu za žensko, na katero je čakal kot pes na kost, zna pa tudi darovalcu vrniti dar kot mizerijo in potem iskati novo igrarijo v pesmi in novo bližino v življenju. Tudi zbirka Za grizljaj zemlje prinaša nekaj lepih ljubezenskih pesmi. Meni je še posebej všeč - seveda poleg značilno njegovih Dišavnic - nenavadno rahločutna, vsa tiha in nežna pesem Oboki s svojim sklepnim verzom: «In koder se dekleška senca tal dotakne, klike trava.»

Marko Kravos se je dotaknil mnogih stvari. V pesmi in v prozi. Tako za mladino kot za tako imenovane odrasle. In povsod, iz dotaknjenih stvari, raste trava. Zelena, da nam čas zeleni in včasih malo greni življenje.

PODZEMLJE IN PODNEBJE SODOBNEGA LEPOSLOVJA

Marko Kravos

Ko je pred približno tremi desetletji ugledni italijanski pisatelj in pesnik Danilo Dolci iskal svoje korenine na Krasu - rodil se je v Sežani - je med kopanjem korenin naletel na jamo - Vilenico! Pravljicihni trebuh s kristali in kapniki je v njem najbrž priklical spomin na materino naročje in še na poslednje zatočišče pred hrupom in prepirom tega svetâ. Potem je Dolci kot človek akcije zbral nekaj po zemlji dišečih pesnikov, da bi skupaj dali še glas resonančni votlini, ki je res stvariteljski čudež. Domovanje kraških vil, ki je za lučaj daleč od domovanja staroveških lipiških konjev (ah, beli pegazi!), sredi kamnite Kosovelove gmajne - in obenem tik ob prometnicah v jadranski zaliv, ob poteh v kamnito mesto, ki se razpira v prekomorski svet. Napol zasebno napol izzivalno smo pesniki prebijali takratne meje nezaupanja in nepoznavanja, ustvarjali priložnost za samonikla semena poezije v današnjem svetu. V takrat dobesedno karbidskem somraku vileniške jame.

24. Vilenica je tudi letos potrdila, da je razpoznavno, v tradicijo vklesano pisateljsko druženje v srednjeevropskih in širših dimenzijah. Število uglednih imen predvsem iz sosedskih literatur in iz kulturnih okolij tako imenovanih manj razširjenih jezikov priča o skrbni, rahločutni organizaciji in širokopotezni zasnovi. Odziv občinstva je bil topel in številčen; povsod, kjer se je kaj v imenu Vilenice letos odvijalo - od Avditorija muzeja Revoltella v Trstu do Ljubljanskega gradu in še marsikje vmes. V ospredju so bili nastopi književnikov in knjižnih strokovnjakov, predstavitev knjig in debatna omizja, na primer: Kdo koga izbere in uveljavi, ga uvršča v založniške in festivalske programe ali ga z nagrado potrdi pred javnostjo.

Izbira letošnjih osrednjih osebnosti: nagrajenca Vilenice 2009 Claudia Magrisa (rojenega 1939.) in pisatelja Borisa Pahorja (rojenega 1913.), ki je bil letos izpostavljen kot osebnost v središču (kako lepo, da je slovensko ustvarjalno „obrobje“ imelo imenitno mednarodno priložnost in tako vehementnega in duhovitega glasnika!), je bila zgledno dejanje, kako je treba dojeti duhâ kraja - kraško-primorski genius loci, da bi zastavljeno delo izzvenelo kar najbolj izrazito in razpoznavno v medijski čobodri današnjega svetâ.

Ne izpostavljam poživljajočih osebnih stikov z uglednimi in dragimi znanci iz nekdanjih časov: med njimi Makedonec Vlada Urošević, Beograjčan Miljenko Jergović, Flamka Monika van Paemel, nemški kosovelovec Ludvik Hartinger ali svoje prvo srečanje z Draganom Radovančevićem, letošnjim dobitnikom štipendije Držav srednjeevropske pobude ali albansko pesnico Luljeto Lleshanaku, ki je prejela kristal Vilenice.

Raje se ustavim ob nedvomnem vrhuncu letošnjega druženja in nastopanja. Tega je predstavljal obisk Trsta, ki je udeležence speljal po itinerarijih iz del Fulvia Tomizze (ta čas

je bila v mestu, prav na nabrežju, nadvse tehtna razstava ob 10-letnici smrti velikega obmejnega in manjšinskega pisatelja), potem pa jih usmeril v Muzej Revoltella. Tam sta Magris in Pahor - izzival ju je Drago Jančar - prostodušno razlagala nabito polni dvorani svoje izkušnje in poglede na identiteto Trsta in na identitetne krize in preizkušnje ustvarjalca v njem. Pahor je prav za sklep utopično navrgel, in pri tem gledal v prvo vrsto občinstva, kjer sta sedela tržaški župan in predsednica tržaške pokrajine, da bi se zgodilo nekaj usodno prevratnega, ko bi v italijanskih šolah v mestu učenci ali dijaki zvedeli, da je Srečko Kosovel tudi njihov pesnik in someščan, čeprav je slovenskega jezika. In mu je Magris in vsa dvorana toplo zaploskala... Tudi če iz tega ne bo nič, seme je bilo spet vrženo; nam, tržaškim ustvarjalcem ene in druge narodnosti v zadoščenju in iluzijo plodnega sožitja.

Naj še poudarim, da je veliki vložek Društva slovenskih pisateljev in nemajhnega števila neposredno zavzetih pri organizaciji festivala Vilenica - med njimi je direktorica festivala Miljana Cunta gotovo najbolj zaslužna oseba - kapital, od katerega si slovenska literatura in slovenska družba jemlje obilne obresti. Literarna Vilenica predstavlja predvsem in najprej osrčje Krasa - ki ni samo kraški teran in kraški podzemski svet; Kras je tudi podnebje, v katerem uspeva poezija, ta najgloblji stik človeka s samim sabo in s svojim izvirnim okoljem.

Nagrajenec Vilenice 2009 Claudio Magris (levo) in pisatelj Boris Pahor, izpostavljen kot osebnost Vilenice (desno) ter pisatelj Drago Jančar (v sredini), ki ju je spodbujal in izzival, da sta razlagala v dvorani Muzeja Revoltella v Trstu svoje izkušnje in poglede na identiteto Trsta in preizkušanje ustvarjalca v njej.

V polni dvorani sta pogovoru prisostvovala tudi župan občine Trst Roberto Dipiazza in predsednica tržaške pokrajine Maria Teresa Bassa Poropat.

Kosovel in vsi ostali za njim prav iz prisojne in prepisne lege v navidez minimalistično označeni pokrajini črpajo, črpamo moč za samozavestno literarno postopanje po sejmišču sveta. Ob tem obnavljajo stike in zarisujejo koordinatni sistem ustvarjalcev evropskega prostora: tako se bo ta naš ekosistem morda le zavedel svojih obrambnih mehanizmov in svojih primerjalnih prednosti pred monoliti in silaki na planetarni sceni.

Da raseta v časih zagatne krize v gospodarstvu in politiki (odsev idejne in moralne izpraznjenosti sodobnega človeka) tudi poeziji in književnikom pomen in cena, izpričujejo

visoko državniško pokroviteljstvo in osebne udeležbe: zunanji minister Samuel Žbogar ob otvoritvi 24. Vilenice, ob sklepni slovesnosti v kraški lepotici pa predsednik Slovenije Danilo Türk in slovenska ministrica za kulturo Majda Širca.

In še pripis!

Letošnja pisateljska Vilenica se je sklenila v soboto, 5. septembra. Dan pozneje je bila na gmajni pri Bazovici vsakoletna proslava ob spomeniku prvim antifašističnim žrtvam v Evropi: Bidovcu, Marušiču, Milošu in Valenčiču, ki so bili tam ustreljeni leta 1930. Množica ljudi od vsepovsod, pa tudi opazna prisotnost ministrice za obrambo Ljubice Jelušič in ministra za šolstvo Igorja Lukšiča. Bo tudi v osrednji prostor, v slovenske šole kdaj prodrlo znanje in zavedanje o dogodkih, ki so se zgodili slovenskemu narodu v nekdanjih časih; res že 79 let od tega - a z vedno veljavnim sporočilom o pokončni drži naših ljudi v času ogroženosti?! Čeprav so vezani na kraj tik onkraj meje, so lahko dediščina, ki narodni organizem oza-vešča in prekrvlja, kot je izzvenelo iz besed obeh govornikov: glede identitete občutljivega Istrana Franca Jurija in Luigie Negro iz še danes utesnjene Rezije. Tako nas ne bo povezovala v narod le raba istega jezika, pač pa tudi zavest, ki ta jezik osmišlja in jedri.

Tudi to napotilo izhaja iz naročja našega Krasa in je bilo izrečeno v večtisočglavi zbor človeške empatije. Da, komaj dobrih pet kilometrov stran od pesniške Vilenice in le dan po njenem izteku.

Marko Kravos, pesnik in pisatelj, Trst

Vse fotografije iz arhiva Društva Slovenskih pisateljev.

Nasmejani Magris, Jančar in Pahor po končanem pogovoru v Muzeju Revoltella

24. mednarodni literarni festival

INES CERGOLO - VILENIŠKA POETESA

Uredništvo

Letošnji 24. mednarodni literarni festival Vilenica 2009 je predstavljalo pet slovenskih avtorjev: Tone Partljič, Štefan Kardoš, Peter Rezman, Jana Puterle Srdić in Ines Cergol, primorska književnica.

Književnica Ines Cergol, rojena 1959 v Kopru, je po rodu z Beke, sicer pa živi v Kopru, kjer je zaposlena kot gimnazijska profesorica. Je članica Društva slovenskih pisateljev in že drugo leto članica njegovega upravnega odbora, prav tako pa tudi članica Združenja književnikov Primorske in njegovega upravnega odbora. Dve leti je bila tudi predsednica ZKP, a je letos na premskem občnem zboru Združenja podala odstopno izjavo. V ZKP aktivno deluje od njegove ustanovitve in je bila tudi pobudnica in prva urednica biltena Beseda. Že petindvajset let objavlja pesmi, prozo, prevode, esejistične prispevke, književne ocene, strokovne razprave in članke v osrednjih slovenskih revijah in časopisih; z medijskimi hišami pa je sodelovala tudi kot kulturna poročevalka, urednica, novinarka, več let je bila tudi zunanja urednica koprskе založbe Lipa. Tako v Sloveniji kot v zamejstvu in na Hrvaškem organizira in povezuje kulturna srečanja in promovira slovensko in tujo literaturo.

»Sem Krašovka in Istranka, po koreninah nonotov z Malega Krasa, po nonah pa iz Istre. Oboje se dopolnjuje. In čeprav že skoraj 50 let živim na Koprskem, je še vedno moj pravi dom moja rojstna kamnita hiša na Beki. Tu najdem spokojnost, pravi zven burje, jasnino, vonj borovcev, trav in šmarnic, kamen, grižo, odblesk Tržaškega zaliva in - ne nazadnje - je tu dolina Glinščice, ki je nenadomestljiva. Tu sem shodila, spregovorila in tu so sbranjeni moji prvi živi spomini. Še vedno se zdi, kot da se le na Beki uspevam zlititi z navpičnico, z duhovno vertikalno, ki vodi naravnost v jedro stvarstva, v srce Božanskega.«

Ines Cergol

*Branje Ines Cergol
na sobotni literarni matineji
v Spacalovi galeriji v Štanjelu.*

Ines Cergol je izdala tri pesniške zbirke *Globoko zgoraj* (1991), *Vmes* (1998) in *Svetlobnica* (2005) ter dva knjižna pesniška prevoda iz hrvaščine: Mile Pešorda *Drevo z dušo ptice/Stablo s dušo ptice* (2002) in Antun Branko Šimić *Preobrazbe/Preobraženja* (2006). Je tudi soavtorica treh dvojezičnih, italijansko-slovenskih zbornikov: *Tja in nazaj/Andata e ritorno* (2000), *Due mondi ... un sentiero/Dva svetova ... ena pot* (2002) in *Cinque/Pet* (2003), kot tudi *Antologije slovenskih pesnic 3* (2007) letošnjega slovensko-angleškega zbornika *Maestral 21, Antologija pesništva Koprca/An anthology of poetry from the Koper area* ter *Vilenica*. Njene uglasbene pesmi so izšle na zgoščenki Mojce Maljevac z naslovom *Intima*.

Nastop Ines Cergol v jami Vilenica.

Na letošnjem vileniškem festivalu je sodelovala kot slovenska pesnica - svoje pesmi je predstavila na sobotnem srečanju literatov v Štanjelu ter na prestižni podelitvi nagrade laureatu Claudiu Magrisu v jami Vilenica - ter kot pobudnica in izvajalka dveh vileniških dogodkov. Na predvečer Vilenice v Pliskovici je moderirala Istrski večer v spomin Vlada Šava. Ob svojih gostih: Petru Kovačiču Peršinu, Jasni Čebtron, Alferiji Bržan, Ladislavu Jelnu, Dušanu Podgorniku in Danilu Japlju, ki so predstavili Šavov opus, njegove filozofske in duhovne poglede ter spominske številke revij, posvečene koprskemu preminulemu književniku in kulturniku, med drugim pobudniku ustanovitve Združenja književnikovv Primorske, je osvetlila njegovo pesniško ustvarjanje. Njen drugi prispevek ob festivalskem dogajanju pa je zajemal organizacijo, moderiranje in sodelovanje na sobotnem srečanju dijakov koprške gimnazije v lipiškem hotelu Maestoso s slovenskimi gosti Vilenice. Koprška pesnica je že drugič pripeljala svoje dijake na mednarodni literarni festival, saj je prepričana, da je živi stik s književniki in njihovo lastno interpretacijo literarnih besedil nenadomestljiv. Profesorica Cergol pa tudi sicer veliko energije nameni promociji poezije. V začetku letošnjega šolskega leta je pod njenim uredništvom na Gimnaziji Koper izšla dvojezična slovensko-angleška knjiga, ki so jo oblikovali dijaki evropskega oddelka, *Maestral 21, Antologija pesništva Koprva/An anthology of poetry from the Koper area*. Zbornik prinaša izbor pesmi 21 koprskih avtorjev in je prvi, ki celovito predstavlja pesniško ustvarjanje na koprskem območju od Alojza Kocjančiča in Berta Pribca, začetnikov slovenskega pesništva v Istri, prek Tomaža Šalamuna, do najmlajšega avtorja Karla Hmeljaka.

Fotografija avtortjev interpretov, ki so nastopili na štanjelski matineji. Z leve na desno: Vlada Urošević (Makedonija), Rodriguez Núñez (Kuba), Ines Cergol (Slovenija), Dan Lungu (Romunija), Jana Beňova (Slovaška) irski slem pesnik Stephen James Smith in slovenski dramaturg ter pesnik Tone Partljič.

Čaz čez Beko

kamni brazde
na hiši spominov
koprnijo
v medprostorje burje
prerasla dvorišča
stopinj
čuječih korakov
lahkotno lebdečih
vonjev šmarnic
čez breg
proti prisluhu
valov
glasov
grobov
v toplem objemu
trav pod svežim soncem
v napuhu hrepenenja
vzorca brez zgodbe

galaksije
prašnih isker
stopajo
v
vdih
pod veko zvezd
zažari oko
nebesnega znamenja
tehtnica polovic
srebrnih perutnic
meri globino
razsežnosti
kot grezilo
v neskončno
daljavo
prebivališča

Abnegatio

Stiskava se med veje vrbe žalujke.
V kamnite vlažne kleti polagava ciknjeno vino.
Je že čas iti ali se z nakopičenim preriniti skozi šivankino uho?

So tudi ribe kdaj glasne, se v njih zrklih zrcali nebo?
Je zmaga več v prežganih krilih?
Se lakota skriva v sredici kruha?
Je ljubezen odlitek napuha?
Je pepel molk lačne notrine, ki nikdar ne mine?

Tiho se vračam v varno naročje predsvita,
v iluzijo svetlobe,
ko je dan še utopija brez končne podobe.

(pesem, prebrana v jami Vilenica)

«Ines Cergol nam v svoji pesniški govorici odstira široko obzorje duhovne pokrajine in nas vabi, da ob zvenenju dobro izbranih besed odidemo na pot. Vase in v svet, kar pomeni predvsem do drugega. Na obeh poteh, ki sta navsezadnje ena sama, nam njeni verzi dajejo slutiti, da bomo srečali še nekaj več od tistega, kar se človeku ponuja na bližnji polici. To svetlobo, ki prihaja od zgoraj in razsvetljuje prostor, pa tudi znotraj nas samih in iz lepote predmetov, oblik, od pravilno postavljenih besed, kretne rok in čistosti vmesnih prostorov, od nekdanj zasleduje visoka poezija. Avtorica sledi temu izvirnemu nagibu, ki v pesniški govorici ne išče opisa, ampak z njo in v njej odkriva prostore, ustvarja svetove, spoznava resnico, odhaja v daljave in drugemu naproti in se spet vrača k sebi, večja, bogatejša, zaupljivejša, pa tudi skromnejša in priza-

nesljivejša do sebe in drugih. Na poti, ki ni lahka, niti kratka, niti jasno določljiva, se ljudje izgublamo, trpimo, pozabljamo na svojo domovino, na svoje ime, na mnoge drage, ki so bili ali pa jih ni več, dušimo se pod skušnjavami posvetnosti in se učimo žalostno smejati. Toda na tej poti, na kateri nam obraz postaja podoben kamniti brazdi, zdaj morda prvič odkrivamo mladostni dih svetlobnice*, ki osvetljuje prostor. Človek je živi kamen, zven besede pa resnično gore premika. Toda še nekaj je res: da bi to spoznali, moramo najprej na pot.» (Igor Škamperle, *Pesmi in njihova svetloba, odlomek iz spremne besede iz pesniške knjige Svetlobnica*)

* **svetlobnica** arhit. zastekljen ali odprt svetlobni nastavek na vrhu kupole ali strehe

Dijaki gimnazije Koper ob koncu pogovora s slovenskimi književniki v lipiškem hotelu Maestoso. Z leve sedijo: Tone Partljič, Štefan Kardoš, Ines Cergol, Peter Reznan in slovensko-argentinska pesnica Erika Poglajen. Vse fotografije so posneli dijaki Gimnazije Koper.

V budnost

*ostani tu
čuječe nagnjen v boku
da bova lahko pobirala
sladke drobtine semen
poslušala praprot
štela panje zlatih škratov vil
ne da bi se naju dotaknila goreča bakla*

*ostani tu
razpotegnjen
čez hrbet krasa
da bova vsa v vonju žajblja žarela
v koraku burje brnela
nikoli končano zgodbo
levitve modrasa
v zlati prstan
v krog brez časa*

(pesmi Ines Cergol iz Svetlobnice)

Neutrudni ozaveščevalec našega časa
in prostora

VLADO ŠAV

(1945-2008) -

**PRIMORSKI KNJIŽEVNIK,
KULTURNIK, GLEDALIŠČNIK,
EKOLOG ...**

Ines Cergol

Zdi se, da je pri nas že dolgo tako naravnano, da si ljudje, ki bi morali biti videni in slišani v širši javnosti, šele po svoji smrti zaslužijo kanček pozornosti in ozaveščenosti, da je njihov angažma pomembno sooblikoval naše življenjsko okolje. Eden izmed takih ustvarjalcev in neutrudnih ozaveščevalcev našega časa in prostora je bil tudi Vlado Šav.

Vlado Šav se je rodil v Svetem Križu pri Trstu, otroštvo preživel v Mariboru, mladost pa v Kopru, kjer je tudi na gimnaziji maturiral. Že v dijaških letih je začel pisati in aktivno delovati na literarnem in gledališkem področju. Bil je pobudnik in prvi urednik gimnazijskega literarnega glasila Maestral in ustanovitelj koprškega Odra mladih. Kot študent AGRFT je v Kopru ustanovil Mestni oder (1966) ter kasneje klub Mandala (1970-1973) in eksperimentalno skupino Beli krog. Leta 1971 je s Francijem Slakom soustvaril igrani film OM, ki je dobil prvo nagrado na jugoslovanskem festivalu kratkometražnega filma v Nišu. Leta 1970 je diplomiral na ljubljanski Akademiji za gledališče in podiplomski študij nadaljeval pri poljskem režiserju Grotowskem, kar je bilo za njegovo nadaljnjo življenjsko orientacijo bistvenega pomena. Po vrnitvi iz Poljske je leta 1973 ustanovil v Ljubljani skupino Vetrnica, ki je s predstavami gostovala tudi v ZDA in Kanadi. V obdobju 1973-1980 je pretežno živel in delal na ljubljanskem območju, nato pa se je vrnil na Koprsko, kjer si je v dolini reke Dragonje pod Borštom, v zaselku Zankoliči, uredil domovanje in zasnoval kulturno-ekološko središče. Leta 1981 je oblikoval skupino Ljudje z reke, 1984. je v Kopru osnoval in vodil animacijski prostor Golobji vrt in s performansi gostoval po Evropi. V letih 1994 in 1995 se je na Nizozemskem in v Angliji specializiral iz dramoterapije. Nadaljeval je z aktivnim delom na področju performansa; s performansom Dioniz se je leta 1996 predstavil tudi na Primorskem poletnem festivalu. Vodil je številne skupine, delavnice aktivne kulture, seminarje dramske terapije, oblikoval številne nastope (Potovanje grala, Forešt, Zadaj, Romanje k Mali vodi, Pozabljena pot ...) in bil

Da je svet že ves odkrit, pravijo.

*Jaz pa ga vidim še vsega neugledanega,
neslišanega,
nedotaknjenega,
neposeljenega.*

Še en svet je.

*Med svetom, ki je vera enih,
in svetom, ki je vera drugih,
je še en svet.*

Svet, ki edini je.

*Pod živimi očmi
ta svet oživi.*

(Pesmi iz knjige Potovanje)

pobudnik ustanovitve več kulturnih združenj, tako Združenja književnikov Primorske, Kluba Istra, Društva za kulturne raziskave in ekologijo, Kulturnega foruma slovenske Istre, koprškega Kulturnega kluba ...

Vlado Šav je bil posebež, samohodec, iskalec duhovnosti, kar se odraža ne le v njegovi nenehni aktivni dejavnosti na področju kulture, gledališča in ekologije, temveč tudi na področju publicistike in književnosti. Objavljal je v nešteti slovenskih revijah in časopisih. Bil je kolumnist, esejist, književnik, prevajalec ... Njegova pisana beseda zajema pesništvo, kratko prozo, roman, razmišljanja in eseje širokega področja: ritualnega gledališča, psihologije, filozofije, etike, religije, ekologije ...

Knjižne objave

Žeja, roman (1973, Založba Lipa, Koper)
Samorodnice, zbirka misli (1988, samozaložba, Koper)
Stopinje v molku, pesniška zbirka (1990, samozaložba, Koper)
Potovanje, pesniška zbirka (1991, samozaložba, Koper)
Romanja domov, knjiga esejev (2002, Društvo 2000, Ljubljana)
Etos sodobnega bivanja, pisemsko-esejistična knjiga (soavtorstvo Peter Kovačič Peršin in Robi Kroflič, 2005, Društvo 2000, Ljubljana)
Vrelec*, knjiga esejev (2009, Kulturni klub Koper)
Jutranja premissljevanja (2009, Društvo 2000, Ljubljana)

Literarni večer v okviru Vilenice z naslovom "Istrski večer" pri Durcikovich v Pliskovici, posvečen Vladu Šavu
Fotografija: O. Knez.

»Stopinje - popotovanje - romanja se kot rdeča nit razpotegajo skozi Šavov življenjski in ustvarjalni credo: ne stati, ampak iti/hoditi in obstati, v sožitju z naravo, z življenjskim ritmom, z notranjo razsežnostjo, ki ji največkrat zunanji ritem jemlje eruptivno moč, živost, ustvarjalnost. Šavov angažma pa se v vsej celovitosti sklicuje na rudimentalno po-klicanost v življenje kot enkratno priložnost deleženja živosti, vitalnosti, ustvarjalnosti. Kljub temu pa ni zavezan ne plehkemu hrupu ne množičnemu praznemu pehanju, temveč senzibilnemu stiku z naravo, s tišino in samoto, kar odpira prostor (samo) preverjanju, ki človeka osredišči in ga poveže z vsem živim in neživim, stvarnim in presežnim, telesnim in duhovnim. /.../ je nenehno romar na poti iskanja, upornik zoper samoumevne vrednote in malomarnost, ki jo narekuje 'ta čas, ki vseskozi hodi mimo' /.../. Nenehno gibanje je seveda tudi nenehno spreminjanje, odprto v nove možnosti, nove oblike, nove izraze /.../ Vendar 'hoja' ni le pehanje naprej, je tudi čakanje, prisluškovanje, nabiranje novega zagona.« (Ines Cergol, Od stopinj do romanja, 2000, št. 206/207, 2009, str. 30-35)

"Jutranja premišljevanja" so zbirka esejev, ki jih je Vlado Šav pripravljajal za tisk v času svoje bolezni. Predstavljajo svojevrstno osebno izpoved, saj avtor v teh spisih ves čas sooča sebe samega s svojimi spoznanji in dognanji o človekovi duhovni in etični zavesti ter o njegovem življenjskem smislu, ki ga sodobni način življenja zamegljuje." (Z zavihka knjige, ki je izšla v novembru 2009)

»Kaj je človekova domovina, kaj njegov dom?

Za marsikoga je to le retorično vprašanje. Domovina je pač dežela njegovega rojstva in jezika, dom pa konkretna hiša ali stanovanje in seveda partner in družina, če vse to ima. Nekateri pa se sprašujemo tudi po naši *resnični* domovini in domu. Gre za vprašanje sreče, bližine, pripadnosti, dokončnosti, polnega bivanja. Vprašanje Resničnega je obenem tudi prag duhovnega. Gre torej za vprašanje duhovne, intimne domovine in doma. /.../

In kaj naj rečem o resničnem domu, kamor romam v tej knjigi? Če o duhovni domovini, o resnični prijateljski bli-

žini še lahko govorim s pričakovanjem vsaj majhnega razumevanja, kaj naj rečem o Neizrekljivem, o poniku v Srce Sveta, v bit narave in sebe samega, kar mi resnični Dom pomeni? In vendar, da si bomo bližji, kljub velikim začetnicam tu ne gre za doneče velike besede. Gre za nekaj, kar je intimno tvoje, kar spoznaš v časih dobre samote - ne osamljenosti!: tvoja sveta izkustva, poniki na dno duše ali v tišino gozda ali planin, vzponi v zanosu glasbe, bližini smrti, med blaženo izgubljenostjo v ljubem objemu, v plivkanju morja ob razbeljene čeri, v globokem molku sebe, kjer se čas ustavi in razkadi ...

To je moj dom, to je njegovo nenehno iskanje in izgubljanje, hoteno iskanje in samodejno izgubljanje, zaradi lastne malomarnosti in zaradi vplivov tega časa, ki vseskozi 'hodi mimo' in te, ko ošibijo tvoje noge in smer, nemudoma potegne v svojo množico, korakajočo za skupnimi cilji in begajočo za osebnimi. Ali pa mora biti tako? Izgubljanje v vsakdanjosti, ki te odtujaše resničnemu tebi - in nenehno vračanje, v domovino tebi podobnih in v tvoj edini pravi dom, kjer se raztapljajo meje med tabo in svetom, kjer se zraščas z njegovo in tvojo golo resničnostjo v Eno samo Bivanje. /.../

V tvoji resnični domovini domuje tvoja sreča in v tvojem resničnem domu biva tvoja blaženost. Po taki domovini hrepenim že od otroštva in domov romam že od zdavnaj .../.../

Je mnogo domov. A je en sam, intimno tvoj in obenem vsem skupni Dom, ki se razprostire okoli tebe in tvoji samoti, tišini, negibnosti ..., ko se tvoje oči na nekaj naslonijo, samo da bi v tisto zrl - travnik ali tvojo roko na mizi. *Zrenje*. Nekdo *mora* spregovoriti o zapuščenem domu. O domu, ki smo ga ljudje zapustili in ki potrpežljivo čaka na našo vrnitev.« (Vlado Šav, Romanja domov, str. 7-10)

Opomba

* Knjiga Vrelec je bila nominirana za Rožančevo nagrado 2009.

Iz zapuščine Srečka Kosovela

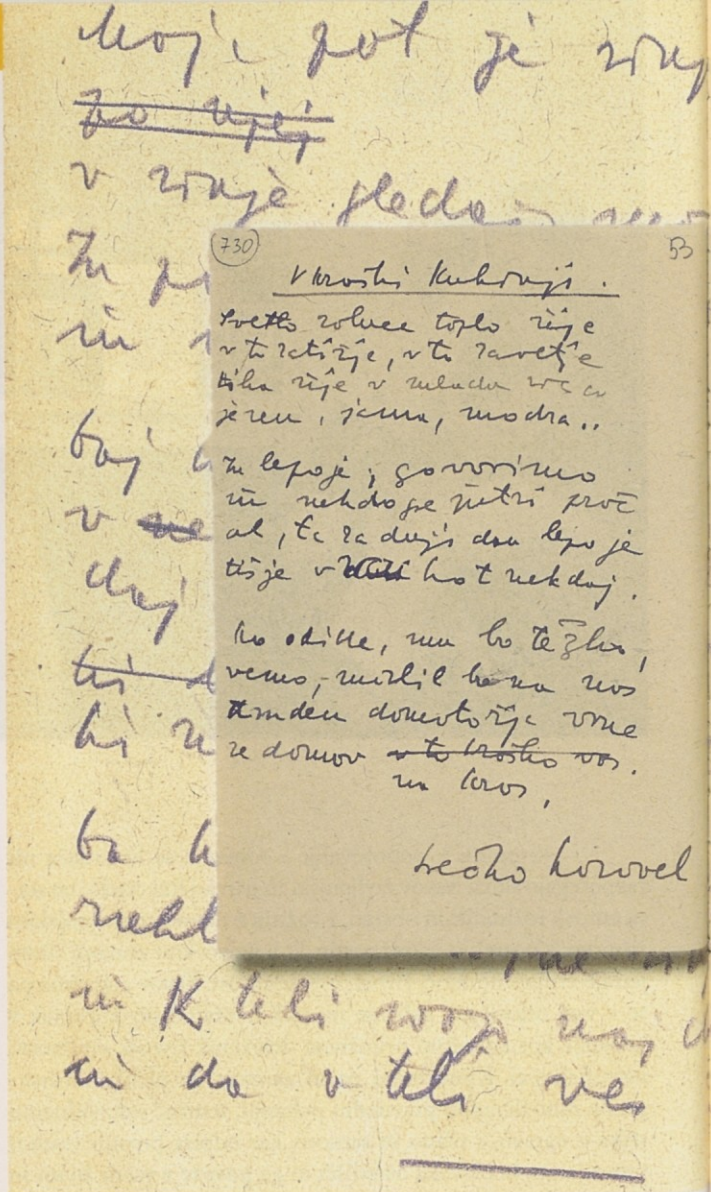
NEOBJAVLJENE KOSOVELOVE PESMI

Marjan Dolgan

Pred nekaj leti je v slovenski javnosti nepričakovano vzniknila vest, da so v zapuščini pesnika Srečka Kosovela (1904–1926), shranjeni v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, pesmi, ki niso bile objavljene v njegovem *Zbranem delu*. Zato je Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede pri ZRC SAZU v Ljubljani sklenil zapuščino pregledati in neznane pesmi objaviti najprej v tekstnokritični knjižni izdaji, kasneje pa tudi v elektronski obliki, ki bo vsebovala tudi posnetke rokopisov.

Prva izdaja je bila objavljena leta 2014, zdaj pa sledi druga, ki vsebuje še več pesmi, ki niso bile objavljene v prvem izdaji.

Zamudno delo je prevzel podpisani in se takoj prepričal, da so bile ugotovitve urednika Kosovelovega *Zbranega dela* Antona Ocvirka o pesnikovih rokopisih resnične. Kosovel je namreč pesnil v ustvarjalni mrzlici, hlastno, kar močno zmanjšuje berljivost njegovih rokopisov. Sicer je tudi nekaj redkih čistopisov, toda to so že pesnikovi prepisi, očitno namenjeni objavi v kaki reviji. Najti je mogoče celo nekaj tipkopisov, toda te je po Kosovelovi smrti skoraj gotovo pripravil Alfonz Gspan, urednik prvega izbora iz pesnikovega opusa, morda pa tudi pesnikov brat Stano. Večina rokopisov je slabo razločna, težko berljiva, na nekaterih mestih pa komaj ali sploh ne več, posamezne črke niso dovolj natančno izpisane, ampak samo nakazane, mnoge besede so prečrtane, marsikatera je celo zalita s črnilom ali pa zabrisana, ker je bila pred desetletji napisana z navadnim svinčnikom. Kosovel je verze ali kitice pogosto prečrtal in zraven pripisal nove, ki pa niso vedno razločne. Tudi kitična razdelitev pesmi je velikokrat dvoumna, velikokrat manjka naslov. Marsikdaj ni zanesljivo, kje se posamezno besedilo konča oziroma kje se začne novo. Poleg tega je Kosovel varčeval s papirjem, zato je pod pesem ali ob njej velikokrat stisnil še kako novo pesem. K vsemu temu pa je pogosto pripisoval še različne domislice, osnutke ali fragmente, ki jih ni nikoli razvil niti dokončal.

Ob pregledovanju rokopisov in njihovih dosedanjih izdaj se je pokazalo, da precej pesmi doslej res še ni bilo natisnjenih in da jih urednik Anton Ocvirk ni namerno izpustil. Pogled mu je skoraj gotovo zameglila izjemno velika količina gradiva, njegova besedilna in pravopisna nedodelanost ter nezanesljiva meja med bolj ali manj dovršeno pesmijo in njenim osnutkom. Zaradi navedenih dejstev lahko vsakdo hitro spregleda kako besedilo. Tudi podpisani se je znašel pred kopico težav in poskušal za vsako poiskati ustrezen rešitev. Najdene pesmi je prepisal, besedilno in pravopisno uredil, razvrstil v deset motivno-tematskih skupin, jim dodal razpravo o usodi Kosovelove pesniške zapuščine in jim dopisal opombe, v katerih pojasnjuje zapletena besedilna mesta in navaja dileme, v katerih se je znašel ob tekstnokritični pripravi pesmi za natis.

Tako je nastala knjiga **Srečko Kosovel: Iz zapuščine** s podnaslovom *Pesmi, neobjavljene v Zbranem delu*. Izšla je pri Založbi ZRC v Ljubljani. Naročiti jo je mogoče telefonsko (01-47-06-465) ali po elektronski pošti (zalozba@zrc-sazu.si).

Dr. Marjan Dolgan, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede pri ZRC SAZU, Ljubljana

KOLIKO UR!

*Koliko ur gre tiho mimo nas,
tišina nam zagrinja obraz,
strmimo nevedoči kam -
v živo zasenčeno zarjo poljan.*

*V rokah obrazi so beli, bledi,
kot so zaprte sinje oči;
sanjajo, sanjajo kdovekam -
v dalje odprejo se
kot rože v večer,
v zvenenje tišine
od onkraj morja.*

V KRAŠKI KUHINJI

*Svetlo sonce toplo sije
v to zatišje, v to zavetje;
tiho sije v mladem srcu
jesen, jasna, modra ...*

*In lepo je; govorimo
in nekdo gre jutri proč,
ali ta zadnji dan lepo je,
tišje v duši kot nekdanj.*

*Ko odide, mu bo težko,
vemo, mislil bo na nas,
truden od domotožja vrne
se domov, na Kras.*

MOKRI SO KLANCI

*Mokri so klanci, kamni bleščijo,
izprani od jesenskega dežja,
črne robidnice bleščijo
ob poti, ki teče na gmajno.*

*Sive slamnate strebe črnijo,
težki oblaki so nad vasjo,
megle nad polji plavajo hitro,
da nam nebo zakrijó.*

POLNA TIHOTE

*Polna tihote novembrska krajina
sije, belo kamenje na klancu: Kras ...
Polno miru (kakor izplakana duša),
morje se svetlo leskeče.*

*Kamen blešči (oko že skeli),
duša prestala bolest, nem je ta kraj
zanjo, lepo bleščanje morja,
ali tako daleč, ta svetli sijaj.*

Srečko Kosovel
IZ ZAPUŠČINE

OB LUČKI

*Ob lučki žalostnih premišljevanj
sva sedela majka in jaz;
zunaj je burja šumela, vibrala
skozi skalnato vas.*

*Bila je tiha tema in beda
(v temni noči prihaja pomlad).*

KRAŠKI KRUH

Očetu in materi

*Mrzle so skale, kraške skale,
mrzle so gmajne in brez zavetja,
strašni so bori, črni bori,
čudno blesti se pokopališče.*

*Ali ljubezen, to je naš kruh,
topla ljubezen v tihem zatišju;
hodiš po svetu, ubit, razcapan,
zatiran, pozabljen, zaničevan.
V strto svetišče duše ti mlade
burja divja (o, kakor po gmajni)
brez, brez zatišja in brez zavetja.*

*A daleč tam, v hiši, še luč gori;
v kuhinji oče in mati: oba
mislita name, in tiha sta;
in to čutim takrat, ko sem razbit,
kot toplo roko okrog srca ...
Hodim sredi ljudi brez srca.*

MOJA POT

*Moja pot je sinji trak,
v sinje gledajo moje oči.
In po tej poti moj korak
in nad poljanami sonce blešči.*

*Daj, da poljubim tvoj zlati obraz
v nevidnem simbolu izraženi Bog.
Daj, da vzblešči v meni ta Kras,
ki sije, blešči, svetli se okrog.*

*Da kakor v vetru metulja perot
rablo se v tajne sinjine spustim
in k tebi svojo najdem pot
in da v tebi ves zaživim.*

**SREČKO KOSOVEL
IZ ZAPUŠČINE**

Ministrica za kulturo Majda Širca na otvoritvi razstave

ZORAN MUŠIČ V PRENOVLJENI

V prenovljeni Moderni galeriji v Ljubljani so 24. novembra 2009 odprli razstavo ob stoti obletnici rojstva slovenskega slikarja Zorana Mušiča. V otvoritvenem govoru je spregovorila ministrica za kulturo Majda Širca. Njen nagovor objavljamo.

Za ministrico za kulturo Majdo Širca sta ravnateljica Moderne galerije Zdenka Badovinac in Breda Ilich, avtorica razstave.

Tudi danes se - tako kot na eni izmed prvih letošnjih razstav ob stoletnici rojstva Zorana Mušiča - vračam k njegovim mislim, ki jih je izrekel, ko je za nazaj vrednotil svoje delo:

»Potreben je čas, da pride ven tisto, kar nosiš v sebi!«

»Potreben je čas, da očistiš stvari, ki so odveč!« Govoril je o čiščenju pogledov, o brisanju nepomembnega in o ohranjanju bistvenega, torej tistega primarnega v tebi, ki ga ne zbrišejo ne nove izkušnje, ne trendi, ne čas.

Verjamem, da je vse tisto, kar je *»nosil v sebi«*, danes tu - v prenovljeni galeriji moderne umetnosti. Najpomembnejše, najbolj pregledno in najbolj unikatno. Od kamenja in zemlje njegove mladosti, od srha in tesnobe njegove taboriščne izkušnje, od igrivih konjičkov, mističnih sakralnih prostorov, od ptičjih pogledov na Zemljo, ki piše zemljo z vetrom in ognjem..., do utišane modrine spominov... Od Dalmacije do Krasa, od Dachaua do Giudece, od Madrida do Bukovice... Več kot tri četrletja 20. stoletja.

Potreben je bil tudi čas, da je prišlo ven tisto, kar je več kot šestdeset let nosila v sebi ta stavba - **hiša moderne umetnosti**. Hiša, ki je kot posoda in laboratorij novih, sodobnih, modernih in novodobnih praks, **napajala in oplajala slovenski likovni prostor**.

Moderna galerija je prvo pomembnejše delo arhitekta Edvarda Ravnikarja. Združuje klasični modernizem in Plečnikov duh, sodobno razumevanje prostora in reminiscence na bližnjo Narodno univerzitetno knjižnico (kjer je Ravnikar v mladosti tudi sodeloval).

Subtilni obnovitveni posegi biroja Bevk Perovič niso šli v smer *»čiščenja stvari, ki so odveč«*, temveč v smer iskanja tistega, kar dejansko nosiš v sebi - tistega, kar ta hiša nosi v sebi, kot bi dejal Mušič pri preštevanju in čiščenju, da ne rečem **čiščenju časa: »Potreben je čas, da pride ven tisto, kar nosiš v sebi!«**

Tisto, kar ta prenovljena hiša danes nosi v sebi, je **izstopajoča belina**. Je **razumevanje prostora**. Belina (svetloba) poudarja...in izlušči voljo arhitekta Ravnikarja, ki jo velja iskati v **čistini in askezi**.

Moderna galerija je namreč danes bolj kot kdajkoli prej res tisti beli, prazni list in okvir - **pladenj, posoda, podstavek, kalup, ki prosi, da vanj vstaviš kreacijo drugega; torej, da to posodo, ki mora biti čim bolj diskretna in skoraj nevidna, napolniš z vsebino, zaradi katere ta hiša sploh stopi**.

Ko je bila ob koncu vojne zgrajena Moderna galerija, Ravnikar še ni okusil Pariza in študija pri Le Corbusieru. Tja je odšel malo pozneje.

Iz povsem drugačnih razlogov je takrat zapustil Slovenijo tudi Zoran Mušič, ki se je za več kot desetletje **zaklenil v tujino**. Nekega junjskega dne, okoli kresne noči leta 1945, je pograbil najnujnejše stvari, se skril na kamion, ki je vozil časopise na Primorsko, ter pobegnil iz svoje revolucionarno prenapete domovine. Dobil je mnogo in tudi dal mnogo. Pridobil je sloves vrhunskega ustvarjalca in klasika moderne umetnosti. A hkrati izgubil strešice na Mušič **in streho slovenskih domačij**.

MODERNI GALERIJI

Domov (Motiv s Korčule), 1938, gvaš na papirju na kartonu.

Ponte della Fava (Beneški kanal), 1944, gvaš na papirju na kartonu.

Verjamem, da je streha te galerije zanj danes prava. Razstava, ki jo odpiramo, ni le hommage ob stoletnici rojstva Zorana Mušiča, temveč zaznamuje tudi 50-letno prijateljstvo dveh Zoranov, Zorana Kržišnika in Zorana Mušiča. Pravijo, da so fantkom redko dali ime Zoran, ker je bila Zora primernejše ime za deklince - Zora kot svit, kot upanje, kot vera v lepo prihodnost, kot rojstvo novega dne... Mušič in Kržišnik sta bila zagotovo med tistimi, ki sta širila obzorja nature in kulture.

V letu 2009, ki se izteka, smo v reviji Kras namenili pozornost tudi stoti obletnici rojstva slovenskega slikarja Zorana Mušiča. V štirih prispevkih mag. Gojka Zupana smo na trinajstih straneh predstavili tretjinsko inventuro Mušičevega dela "Mušič je bil most med našo kulturo in drugimi evropskimi kulturami (Kras, št. 93/94, str. 44-47), avtorjev prikaz slikarjevega šolanja in zorenja v umetnika - vizionarja "Po narodnosti je bil Mušič Slovenec in državljani Evrope" (Kras, št. 93/94, str. 48-51), Mušičevo razstavo v Piranu "Kraška krajina s številnimi pomeni" (Kras, št. 95/96, str. 58-59) in v tej številki revije avtorjevo oceno o Mušičevi razstavi v Salzburgu.

Interier de Pisisovega ateljeja v Benetkah, 1944, gvaš na papirju.

MUŠIČEVE UMETNINE V SALZBURGU

Gojko Zupan

Številnim razstavam v Sloveniji, ki so bile v reviji Kras že predstavljene, so letos sledile redke v tujini. Prvo smo zasledili pozimi v Cortini v Italiji, drugo poleti v Salzburgu v Avstriji.

Salzburg ni zgolj mesto glasbe. V enaki meri privablja s svojo likovnostjo, parki, arhitekturo, freskami, kipi in slikami. Galerija Welz je ugledna institucija v mondenem jedru Salzburga. Prostora ima nasproti Frančiškanske cerkve. Prodajna galerija ima pogosto odprta vrata tudi med prazniki. V festivalskem obdobju sredi avgusta 2009 je bila odprta, ko so v škofovi palači gostili elitno razstavo prodajnih galerij in antikvariatov iz vse Avstrije.

Izbor avtorjev in njihovih del, ki jih galerija Welz redno predstavlja, sledi zelo jasnim kriterijem, likovnim in finančnim. Zoran Mušič se je ob stoletnici rojstva odlično počutil v družbi Ludvika Kirchnerja, Oskarja Kokoschke, Paula Kleeja, Henrija Matisa, Miroja, Marca Chagalla in mlajših, tudi Nitscha in Omana.

V nasprotju z večino naših prodajnih galerij, kjer je ponudba običajno kolaž različnih avtorjev, kjer srečamo kvaliteto in kič skupaj, kjer likovna dela izbirajo brez dolgoročne politike razstav in promocije ustvarjalcev ter analiz tržišča, se Avstrijci v resnih galerijah s posameznimi ustvarjalci načrtno ukvarjajo vrsto let. Mušičeva razstava je bila peta njegova večja registrirana predstavitev v tej galeriji po letu 1986. Ob devetih predstavitev Mušiča leta 2009 v Sloveniji je bila salzburška razstava njegova prva in verjetno edina letošnja počastitev v Avstriji.

Galeristi so ob stoletnici zbrali kar 88 Mušičevih risb in slik iz obdobja 1948–1993. Verjetno je večina prišla iz različnih depojev v Avstriji, predvsem na Koroškem. To potrjujejo reprodukcije v katalogih, npr. razstave iz Celovca (1990) ter iz dunajske Albertine (1992).

Iz preddverja galerije so postavljavci z Dvojnim portretom in nekaj risbami vabili v večji prostor, kjer so ob robovih postavili mize z risbami, nad njimi bolj atraktivne okvirjene slike in večje risbe. Večina slik, čeprav z znanimi motivi (Dalmatinski konjički, Sienska krajina, Ida, Katedrala, Avtoportret), sodi med bolj kakovostne in sprehod med umetninami je bil uživaški. Za sladokusce je bila posebna draž stik s serijami podobnih motivov in s primerjavami tehnik. Vsi so lahko uživali v razpoznavanju slikarjevih potez in sintez, v suverenosti umetnika, ki se izraža enako močno s preprosto črto ali poslikano ploskvijo.

29-11-35

Musi

Dvojni portret, 1993, tuš/papir, 33x24 cm

Katedrala, 1984, olje na platnu, 100x65 cm

Konji, 1953, pastel/papir, 35x50 cm

Kamnita pokrajina, 1979, gvaš/papir, 21,4x 30,5 cm

Riba, 1986, gvaš/papir, 30x41,5 cm

Akt, 1952, akvarel/papir, 35x 50 cm

Profesionalna razstava mora imeti katalog. V odlično natisnjeni galerijski brošuri so reproducirali vsa posebej razstavljenega dela. Njihov časovni razpon sega od konjičkov iz leta 1948 do nenavadne risbe dvojnega portreta iz leta 1993. Katalog nima znanstvenih ambicij. Za besedilo, podpisal ga je Franz Eder, bi lahko celo zapisali, da je zastarelo. Pisec ne pozna večine novih pisnih virov. Edrovo znanje se giblje v okviru avstrijskih katalogov in splošnih opisov, kar je presenetljivo, ker ima galerija zavidljivo zbirko katalogov Mušičevih samostojnih razstav, vključno s petimi ljubljanskimi razstavami, od tiste iz leta 1967 naprej. Pisec je sledil osnovni kronologiji slikarjevega življenja, vendar s serijo običajnih napačnih podatkov (rojstni kraj, šolanje v Avstriji, predolgo bivanje v Španiji in življenje v Dalmaciji). Ponovljena je bila ustaljena šablona povojnega življenja. Kot v večini podobnih splošnih katalogov so za slikovitost dodali več citatov Mušičevih izjav, ki so jih kronološko malo pomešali. Slikar s svojimi zanimivimi pripovedmi ni mogel nadomestiti površnosti.

Med ključnimi razstavami je v besedilu preveč poudarjena omenjena predstavitev v Albertini, delno predelana ponovitev celovške in ljubljanske razstave (obe 1990). Našteta »poznavalca« Wilfried Skreiner ali Victoria Martino sta znana, celo zaslužna umetnostna zgodovinarja v Avstriji, vendar sta bolj ali manj slučajna spremljevalca Mušičevega opusa. Gotovo ne sodita v isto vrsto kot trije Jeani: Bouret, Clair in Grenier ter Michael Peppiatt. V Solnogradu so zapostavili slovenske virove. Zoran Kržišnik je avstrijski javnosti Mušiča predstavljal že leta 1966 v Grazu - tudi Skreinerju. Kržišnik je Mušičevo ustvarjalnost v graškem in drugih katalogih opisal v nemščini. Njegovo izpuščanje tako ni jezikovna, je mentalna ovira. V novem stoletju, v združeni Evropi in ob dostopnosti podatkov celo na medmrežju, ji lahko rečemo strokovna ignoranca. *Nekaj podobne ignorance je opaziti pri domačih likovnih kritikih, ko preveč radi prepisujejo italijanske spletne strani.*

Avstrija veliko dolguje Mušiču. Verjetno se ne bo nikoli povsem otresla svojega nacionalističnega greha, izgona slikarjeve družine oktobra 1920. Morala pa bo vsaj delno izpolniti obljube, dane slikarju. Obljubljene spominske zbirke Mahlerja, Musila in Mušiča ni niti ob Vrbskem jezeru na Koroškem niti na Dunaju. Vidni avstrijski kulturniki bodo nekoč morali zastaviti svoj ugled v stilu Zolaja.

Obiskovalci so lahko razstavljenega slike in risbe ter v predalih galerije shranjene grafike tudi kupili. Cene so v Avstriji bolj umirjene kot v Sloveniji in Italiji. Gibljejo od 800 € za manjše grafike, 2500 € za izbrane grafike in do 135.000 € za večje oljne slike. Med nedeljsko uro ogledov so lastnika zamenjali vsaj trije Mušiči in dva Chagalla. Podobne gospodarske priložnosti, osvojitve evropskega trga s kakovostnimi slikami in kipi slovenskih umetnikov, naši ekonomisti še niso opazili.

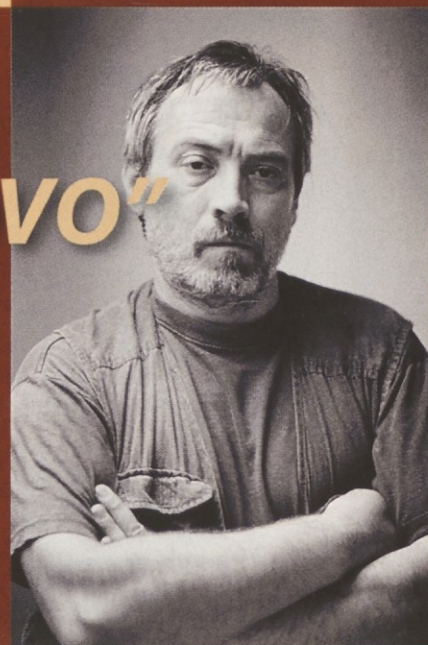
V galeriji Banke Koper je razstavljen

SLIKARSKI CIKEL "SLOVO"

ŽARKA VREZCA

Nives Marvin

V galerijskih prostorih Banke Koper v Kopru so v drugi polovici oktobra 2009 odprli razstavo slovenskega slikarja Žarka Vrezca. Razstavljene so slike iz umetnikovega ustvarjanja v zadnjih šestih letih in spadajo v cikel "Slovo". Razstavljene slike bodo na ogled do februarja 2010.

Žarko Vrezec - Fotografija: Tihomir Pinter.

Žarko Vrezec že skoraj štiri desetletja aktivno zaznamuje sodobno slovensko likovno sceno. Celoten njegov opus dokazuje njegovo sproščeno in samostojno kreativno umetniško pot, ki temelji na neprestanem in skrajno osebnem raziskovanju izbranega medija. Ob slikarstvu z enako doslednostjo ustvarja še v risbi, naravoslovni ilustraciji, grafiki, skulpturi, scenografiji, scenskih poslikavah in oblikovanju. V Galeriji Banke Koper so prvič na Primorskem razstavljene njegove slike iz cikla "Slovo", ustvarjene od leta 2003 do danes. Predstavljajo avtorjevo vrhunsko zrelo obdobje in ponovno potrjujejo njegovo eksaktno in premočrtno zastavljeno raziskovalno-analitično razvojno pot. Osnovni slikarski izrazni elementi barva, prostor, kompozicija, črta in drugi še vedno ostajajo njegove izvirne in edine kompatibilne vrednote pri uresničevanju ustvarjalnih hotenj. Kljub številnim aktualnim likovnim trendom Vrezec dosledno ostaja zvest samemu sebi: namera ohranitve slike in njenega avtonomnega organizma,

perfekcionizem izvedbe in hotena intimno občutena izpoved so tudi prepoznavne stalnice razstavljenih slik.

Slike iz cikla "Slovo" v tehniki akrilov in barvnih svinčnikov na platnu so izvirne interpretacije avtorjevega dialoga z zgodovinskimi slikarskimi obdobji in z modernističnimi dognanji ob vedno spoštljivem odnosu do primarnih in preverjenih umetnostnih norm in vrednot. S svojo izrazito osebno duhovno identiteto delujejo sveže sodobno in aktualno. Odstirajo nam izvirno in prepoznavno slikarsko poetiko, vedno izzivalno z večplastno pomenskostjo, skrivnostno v svoji sublimni duhovnosti in mojstrstvu abstraktnega izraza.

Njegove besede v nekem intervjuju: "... slika postane ekskluziven, odprt prostor avtorjeve imaginacije, prepleten s historičnim spominom in civilizacijsko izkušnjo, ki tudi gledalcu ponuja tvoren dialog in prostrano polje, kjer se lahko strneta čas in večnost, kjer je dovolj prostora za spomin na preteklost in pogled v prihodnost, kjer si lahko vzamemo

Likovna kritičarka
Nives Marvin, ob njej slovenski
slikar Žarko Vrezec in na desni
v ospredju Aleksander Lozej,
član uprave Banke

Žarko Vrezec se je rodil 18. avgusta 1950 v Ljubljani. Po končani Srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani (1965-1969) je študiral in diplomiral na slikarskem oddelku na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani (1970-1974) ter se izpopolnjeval na študijskih potovanjih po Evropi, Aziji in ZDA. Od leta 1977 je imel več kot 100 samostojnih razstav doma in v tujini, od leta 1972 pa je sodeloval na več kot 350 skupinskih razstavah, na razstavah slovenske umetnosti in na mednarodnih razstavah doma in v tujini (Italija, Avstrija, Madžarska, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Jugoslavija, Črna gora, Makedonija, Romunija, Grčija, Španija, Francija, Velika Britanija, Belgija, Liechtenstein, Švica, Nemčija, Poljska, Češka, Litva, Švedska, Turčija, Združeni arabski emirati, Egipt, Kanada, ZDA, Kuba, Panama). Prejel je 27 nacionalnih in tujih nagrad. Ob slikarstvu ustvarja še v risbi, naravoslovni ilustraciji, grafiki, skulpturi, scenografiji, scenskih poslikavah in oblikovanju. Njegova dela so v številnih zbirkah muzejev in galerij ter v zasebnih zbirkah doma in na tujem. Živi in dela kot samostojni ustvarjalec v Ljubljani.

Slovo, 2003/09, akril in barvni svinčnik na platnu, 49x35 cm

čas za spomine na vesele in žalostne dni, na vsa naša upanja, ljubezni in verovanja in na temeljna vprašanja našega bivanja." dokazujejo njegov trud za doseganje maksimalnega izraza. Vsa njegova dela so najbolj iskreni označevalci duha, prostora in časa, ki ga slikar živi, hkrati pa so še njegova intimna hvalnica slikarstvu ter univerzalni poklon vsemu izvornemu in iskrenemu. In kaj je bolj izvornega in iskrenega kot narava? Slikarju je ves čas zelo pomembno ustvarjanje na področju naravoslovne ilustracije, ki se diskretno, a organsko povezuje s slikarstvom. Avtor je v istem interjuju povedal: "Ukvarjanje z naravoslovno ilustracijo mi je približalo naravo, to najneurejenejšo popolnost, ki živi zunaj vsakodnevnih kričavih proklamacij in galerijskih spektaklov po svojih funkcionalnih zakonih, ki nikoli ne presežejo zmožnosti in nikdar ne puščajo praznega, z življenjem in energijo nenaopolnjenega prostora; tako lahko le upam, da je to pustilo vsaj kakšno manjšo sled tudi na mojih slikah."

Vrezčeva platna, simbolično poimenovana „Slovo“ - ne glede na miniaturni ali monumentalni format slikovne podlage - izžarevajo neverjetno in posebno sugestivno moč slikarskega izraza. So vabljava tudi za dotik z diskretno reliefno površino, ustvarjeno s pastoznimi nanosi barv, s čimer avtor ponovno preseže klasični princip in vlogo slikarske površine. Le-ta pa je vedno opredeljena še z izbranimi barvnimi vrednostmi: so domišljeno plastene do hotene pastoznosti in prefinjeno usklajene v sosledja toplih in hladnih ter svetlih in temnih partij. Sledimo izjemnemu bogastvu niansiranj sicer izbranih žametnih rdečin, rjavini, modrin in drugih vrednosti, ki podobam dajejo posebno veličastno pa tudi skrivnostno atmosfero. Znotraj tega pulzirajočega barvnega polja izstopa še preprost, a sugestivno izredno močen črtni zapis, občuten kot skrajna kulminacija intimne in kot glavni nosilec avtorjevih refleksij: črta kot vrez/ec in zareza, kot žarek in blisk, kot pulz in impulz, kot odpiralka in zastiralka, kot vbodnica in prebojnica, kot znak čvrstosti in hkrati razdvajanja, je gotovo ključna kapilara avtorjevega slikarskega organizma in skrajni metaforični znak njegovih psihofizičnih stanj.

Slike kot celote in njihovi detajli ter njihova domišljena postavitve s svojo kontemplativno spokojnostjo, tišino in kozmično občuteno samoto gledalca popeljejo iz vsakdanjega kaosa in nemira v čisto nove svetove: v umiritev, razmišljanje, individualno interpretacijo vidnega; dovoljujejo mu meditativna stanja in seveda estetske užitke. Podobe mogoče komu na prvi pogled delujejo multiplikativno s ponavljanjem form in barv, torej avtorjevega likovnega obrazca, pozornejše oko pa iz njih tako v mikro segmentu kot makro podobi zazna zgodbo, odeto v skrivnostno tančico, a je tu in neponovljiva. To je opredmeten trenutek avtorjevih fizičnih in duševnih stanj, njegove vitalnosti in kreativnega hotenja, kar pogojuje njegovo izvirno skrivnostno in vsebinsko večplastno izraznost. Različne svetlobne in razpoloženske atmosfere, sinergični učinki barvnega polja in črtnega vreza, vedno prisotna vrhunskost v metjejski obdelavi in dodelavi - vse to so vrednote, ki gledalcu ne dopuščajo indiferentnosti.

Predsednik uprave Banke Koper Ezio Salvini in predsednik njenega nadzornega odbora Vojko Čok na otvoritvi razstave.

Predstavljamo Mojco Stojkovič, učiteljico razrednega pouka, angleščine in ustvarjalnega giba

ŽIVLJENJE, KOT GA VODI USTVARJALNI GIB

Mojca Stojkovič je mlada plesalka in učiteljica. A težko bi v ti dve besedi strnili vse, kar je s svojo neizmerno ustvarjalno močjo v življenju že dosegla. O njenih uspehih ne govorijo častni naslovi, temveč ogromno zadovoljnih otrok in njihovih staršev. S pomočjo plesa jih uči prepoznavati vrednote, s katerimi si bodo lahko nekoč ustvarili boljši svet. Doma je v Orleku pri Sežani, a živi, kot pravi sama, povsod, kjer je njeno srce. Za revijo Kras je spregovorila o sebi, plesu in o izzivih, ki učiteljem in staršem predstavlja nadvse občutljiv otroški svet.

Uredništvo

Break Angels - prave igralkе.

Break Angels

Ples vidim kot igro energij

“Ples ti lahko daje prijetne občutke, lahko pa ti pove tudi marsikaj več. Ples vidim tudi kot igro energij - moških in ženskih. V vsakomur od nas so te energije in s plesom jih je mogoče čudovito prikazati. Za trenutek, ko bi radi pokazali žalost, veselje, jezo, agresivnost, je ples zelo prikladen. Ukvarjam se z različnimi vrstami plesa in tudi otroke učim različnih vrst plesa. Tako fante kot dekleta učim hip-hop, breakdance, latinskoameriško salso in bachato, saj so to plesi, ki povezujejo žensko in moško energijo. Poučujem tudi izrazni ples in ustvarjalni gib, ker je to področje, ki sem ga študirala.

V zgodnjem otroštvu sem žvela popolnoma običajno življenje vaše deklice. Od 15. leta naprej, ko sem začela izražati sebe, pa je moj urnik postal zelo natrpan.

Ločitev staršev, ko sem bila stara 13 let, je bila povod, da sem začela razmišljati, kaj si v življenju želim. Oba starša sta mi sicer vedno stala ob strani. Plesati sem začela pri Mehkih čevljih, skupini za izrazni ples v Sežani. A takrat so bile možnosti plesnega izražanja v Sežani še omejene. Več možnosti sem dobila v času študija v Kopru, kjer sem na Pedagoški fakulteti študirala razredni pouk. Tam sem se seznanila s plesnimi gibi, kot so Hip Hop, Breakdance, MTV Style.

Veliko spodbude za ples mi je dal tudi moj dedek, na katerega sem bila zelo navezana. Ob njem sem lahko resnično bila točno to, kar sem. Ko je umrl, sem s pomočjo plesa žele-

la preseči žalost ob izgubi. Tako sem se udeležila enotedenske delavnice, imenovane Ples petih ritmov, na kateri sem prvič lahko izrazila sebe. Na teh delavnicah, ki sem jih tudi pozneje še večkrat obiskala, plešeš vsak dan po 8 ur. Pet ritmov pomeni, da se v plesu giblješ skozi pet različnih ritmov življenja. Skozi mirni del življenja, skozi del, ko samo lebdiš, skozi kaos in skozi veselje, nato spet umiritev. ...

Že pri 15. letih sem obiskovala razna izobraževanja o medsebojni komunikaciji, o odnosih, o načinih sprostitev, pri 19. letih pa sem se vpisala na Duhovno univerzo. Po sedmih letih intenzivnega študija sem postala ezoterična terapevta.

Pred kratkim sem tudi končala študij na Pedagoški fakulteti v Kopru. Sem učiteljica razrednega pouka, angleščine in ustvarjalnega giba.

Veliko energije vlagam v dobre medosebne odnose. To je pomembno še zlasti zdaj, ko vlagam energijo v delo z otroki in se mi ni treba ubadati s težavami v odnosu. Veliko mi pomeni, da se z mamo in tudi z očetom odlično razumemo; prav tako tudi s partnerjem, ki se tudi sam ukvarja z različnimi športi. Naučil me je snowboardinga in pozimi ga skupaj poučujeva. Lepo sodelujeva tudi kot učitelja. Trenuto pa pričakujeva naraščaj, zato bi pohvalila vse, ki mi pomagajo pri učenju otrok v Sežani in prevzemajo moje plesne skupine in angleščino. Čudovito je učiti druge, predvsem mlade, ki šele sejejo svoje rezultate, in punce, ki se pri meni učijo že pet let, kako super komunicirajo in se povezujejo z otroki. Večkrat mi

*Pesem Memory
zaživi s čudovitim glasom
pevke Helene Žele
in plesom Mojce Stojkovič.*

Funny hour - učenje angleščine in plesa.

Ekipa Nora zabava, ki je pomagala pri predstavi "1 dan - 25 ur".

rečejo: »Mojca, a se sploh zavedaš, kaj nam daješ?« Jaz pa le odvrnem: »Zelo dobro se zavedam, pa tudi tega, kaj ti že daješ naprej otrokom.«

Otroke učim zaupanja, samozavesti in samostojnosti

S prvo otroško plesno skupino sem začela delati pred petimi leti. Tedaj so hodili v peti razred. Rezervirala sem dvorano. Pričakovala sem nekaj posameznikov, prišlo pa je 30 otrok! Bila sem prijetno presenečena. Otroci so bili tudi moja največja spodbuda, ko sem začutila, da si želijo delati z mano. Dovolili so mi, da sem njihova učiteljica. Ob tej priložnosti se jim lahko resnično iz srca zahvalim. Brez njih ne bi začela stopati po tej poti.

Moram omeniti, da imam v svojih skupinah kar nekaj mladostnikov, ki jim je umrl eden izmed staršev ali sta jim umrla oba. Takim otrokom je treba dati vedenje, kako živeti naprej, upanje v pozitivne stvari...

Kar počnem sedaj, so med drugim tudi področja, pri katerih mi je šlo v mladosti zelo slabo. Zato mi je tudi veliko lažje razumeti otroke in mladostnike, pa tudi starejše, če jim kaj ne gre. V šoli sem imela težave z angleščino; moje znanje je bilo katastrofalno. Ker nisem želela imeti popravnih izpitov, sem odšla pri 15. letih za tri tedne na Malto. Šla sem čisto

sama in prvič sem letela z letalom. To je bila čudovita izkušnja, kako zaupati sebi, drugim ljudem, kako začeti govoriti tuj jezik. To poskušam priučiti svojim učencem: naj postanejo čim prej samostojni, naj potujejo, naj se imajo lepo in naj pridobijo izkušnje, naj ne ostajajo leta in leta pri meni. Čudovito je imeti ob sebi samostojne otroke, ki jim lahko popolnoma zaupaš.

A slej ko prej nastopijo tudi krize. Ko otrok zapade v krizo, je to zelo pomemben trenutek in hkrati priložnost, da se krizo nauči premagati, saj mu bo to čez leta prišlo zelo prav... Otroke učim, da se spodbujajo med seboj, če jim ne gre pri plesu, in bodrijo tistega, ki mu je hudo, naj ga ne skrbi. Otrok se vedno primerja z drugimi otroki. S tem ni nič narobe. Jaz kot učiteljica jih spodbujam, naj se primerjajo med sabo in naj najprej preverjajo svoj napredek, ali so in koliko so napredovali pri vajah.

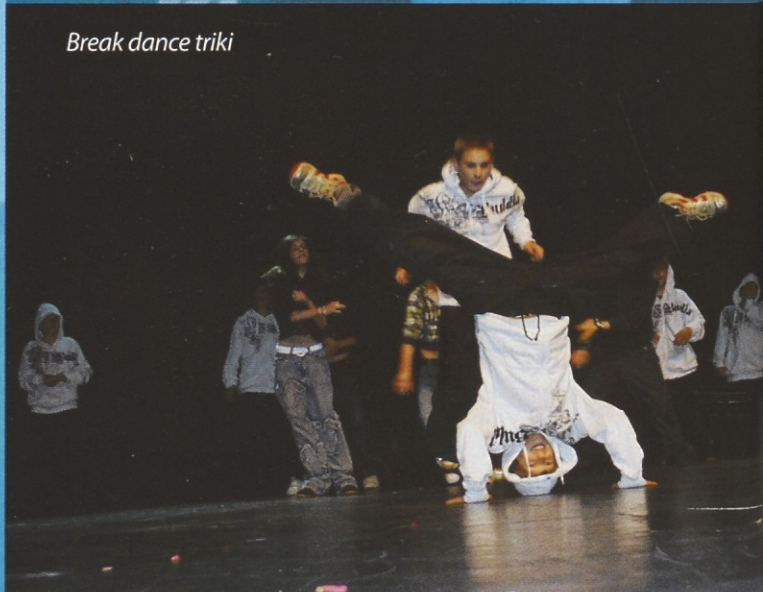
Danes otroci trpijo za pomanjkanjem motivacije. Starši z njimi hitijo od enega tečaja na drugega in to pripelje do tega, da imajo otroci kup dejavnosti na teden. Ampak, dokler je otrok srečen v tem, ne vidim nobene ovire. Ko pa to zanj postane stresno in se začne upirati, starši pa so zaradi tega razočarani, nastane problem. Pri tem je zelo pomemben odnos, ki ga je sposoben z otrokom vzpostaviti učitelj. Ni prav, če si preveč popustljiv; prav tako pa tudi ni prav, če si preveč strog. Otroci se spreminjajo in spreminjajo se tudi njihovi interesi in želje.

Break Dance triki - Ivo Derman.

Break dance triki

S plesnimi predstavami sporočamo svetu, kaj je v življenju resnično pomembno...

Velikokrat nas povabijo, da nastopamo na različnih dobrodelnih ali šolskih prireditvah na Krasu. A težave nastanejo, če smo povabljeni kam dlje, saj s tem takoj nastanejo visoki potni stroški za najem avtobusa, za njihov prevoz in ne zdi se mi prav, da to plačujejo starši otrok. Prav bi bilo, če bi pri tem pomagala kakšna organizacija. Vendar je danes v Sloveniji premalo ljudi na vodilnih položajih, ki imajo možnost, da namenjajo denarna sredstva tistim, ki jih potrebujejo za različne načine pomoči otrokom. Jaz na primer s svojim delom pomagam otrokom na obrobju Slovenije, da ne zapadejo v uživanje drog, da ne zapadejo v negativna razmišljanja...

Vse predstave, ki jih predstavljam, imajo visok namen. Z vsakim gibom in z vsako besedo na predstavi se dotaknemo srca vsakogar, ki jo obišče. Z lanskoletno predstavo "Ljubezen skozi oči otrok in mladostnikov" s plesom v obliki mjuzikla širimo zavedanje o ljubezni. V letošnji predstavi "En dan - petindvajset ur" pa sva s plesalko Martino Tavčar in z njeno plesno skupino štiriindvajsetih plesalk združili moči še z mojimi sto plesalkami in plesalci. Zamislili sva si, da prikazujeva, kako pomembna je - poimenovali smo jo petindvajseta - dodatna urica dneva, da si vzamemo čas za ljudi, ki jih imamo radi, za stvari, ki so nam pomembne, da se ustavimo in si vzamemo čas za občutenje lepega. Pomembno je, da se zavemo,

da vse delo lahko počaka. Vsi smo na delovnem mestu nadomestljivi; v družini, v krogu najbližjih pa smo nenadomestljivi, ko nas ni več. Moram reči, da je bilo občinstvo navdušeno. Predstava je bila razprodana in dvorana nabito polna. Tako sem si vsaj povrnila denar za najem dvorane v Kosovelovem domu, ki sem ga dala iz lastnega žepa.

Ob tej priložnosti se lepo zahvaljujem masažnemu salonu Sanai v Casinoju Safir v Sežani. Mamica otroka v skupini nam je omogočila, da so nam po tej predstavi v njihovem salonu nudili 100-minutno masažo, razvajanje v džakuziju, postregli z ananasom in jagodami, ponudili savno - vsem skupaj triurno razvajanje po predstavi, kar smo res zelo potrebovali.

Kot učiteljica spodbujam lažje načine učenja

Če ne bi znala motivirati otrok, ne bi učila. Učitelj mora namreč znati navdušiti otroke. Če tega ne zna, naj rajši pusti učenje. Jaz sama ne učim kemije, ker nisem navdušena nad njo, ker me zanjo nihče ni navdušil. Lahko pa naučim otroka, kako se bo kemijo lažje učil...

Kako se lažje učiti, sem se naučila pri različnih virih. Tudi ples mi je ogromno pomagal. A večina plesnih šol te ukalupi; naučijo te plesnih gibov in to je potem vse, kar znaš. Jaz pa, nasprotno, vedno spodbujam otroke, da improviziramo, da skupaj oblikujemo ideje...

Dark Jump Breakers

Triki na kamionskem avtoplašču.

Salta z legendarnega fičota.

Učne snovi se vsakdo nauči. Odpre knjigo in se iz nje nauči. Ampak to je samo del učnega procesa. Za to ne potrebuješ učitelja. Učitelj je tisti, ki bo otroku olajšal učenje. Da se mu ne bo treba učiti doma. Doma naj otrok učno snov ponavlja.

Sama otroke veliko učim skozi asociacije in igre. Angleščine učim na primer tudi dve leti in pol stare otroke. Za njih je takšen način izjemno zanimiv. Vzajem kozarec in rečem čin - ter položim kozarec na brado (brada je po angleško chin). Na ta način si bo otrok to zelo dobro zapomnil.

Predvsem pri predšolskih otrocih, ki še ne znajo pisati in brati, imam lahko samo en cilj. To je: navdušiti otroke za ta jezik, potem pa bodo šle snov in nove angleške besede same v glavo... In ko sem naredila anketo o zadovoljstvu z mojim poučevanjem na šoli in v vrtcu, jim je bilo najbolj všeč to, da znam učiti na smešen in zanimiv način.

Imam zelo veliko dela. Vodim kar nekaj plesnih skupin (Dark Jump Breakers, Ice Angels, Break Angels - 2 skupini, Black Dance, Happy hours, Funny hours) učim po različnih šolah in vrtcih v Kopru in Sežani. Poleg tega pa se prostovoljno udeležujem v šoli Eliza, v novemu modelu šole, ki je precej drugačen od državnih šol in ki temelji na povezovanju šole in doma, na visoki etiki in na odgovornosti do sebe in okolice. Gre za izvirni slovenski model, ki ga je pred desetimi leti sestavila Tinka Podjavoršek. Drugje po svetu so podobne šole že zelo priznane. K nam pa vsakršne novosti prihajajo z velikim časovnim zamikom. Sama sem k projektu pristopila z metodami za lažje učenje. Sodelujem tudi v projektu CAP proti nasilju otrok.

Moj naslednji projekt je uvajanje masaže v šole in vrtce. Sama sem se na tem področju veliko izobraževala na Švedskem. Sedaj masažo uvajam pri mlajših otrocih s pomočjo igre. Imam še velike projekte v mislih in vem, da se bodo uresničili s skupnim sodelovanjem z drugimi strokovnjaki iz Slovenije in tujine. Samo zbrati moramo denarna sredstva, poiskati primeren prostor v naravi in iti v akcijo...

A letos bom najprej preusmerila energijo v dojenčka, saj me tudi ta veliko uči - predvsem, kako si vzeti čas zase, kar je najpomembnejše sedaj, in to je meni velika šola, saj se ponavadi posvečam vedno drugim.

Čim več svojih izkušenj želim deliti z drugimi. V mojih plesnih skupinah dajem možnost starejšim dekletom, da tudi same učijo in s tem tudi njim predajam znanje, kako znanje prenašati naprej. In tako nastaja zelo lepo medsebojno prepletanje...

Ko končujem to pripoved, se zahvaljujem uradnim fotografom na naših predstavah. To so: M. Grgič, O. Knez, B. Macarol, J. Može, D. Pavlica, I. Petaros, D. Tavčar in drugi, katerim se z vsem srcem zahvaljujem za ves čas, ki ga porabijo, ko fotografirajo!

Podjetje Robotina v Hrpeljah razvija fotovoltaiiko in ima lastno sončno elektrarno

PRIDOBIVANJE ELEKTRIČNE ENERGIJE IZ SONCA TRKA NA DURI

Ester Mihalič

Podjetje za inženiring, marketing, trgovino in proizvodnjo Robotina, d.o.o., v obrtni coni v Hrpeljah je podjetje v zasebni lasti. Ustanovili so ga leta 1990. V njem v zadnjem obdobju vse več pozornosti namenjajo FOTVOLTAIKI - proizvodnji električne energije s sončnimi celicami. To je okolju prijazna proizvodnja energije in obenem tudi ekonomsko donosna naložba.

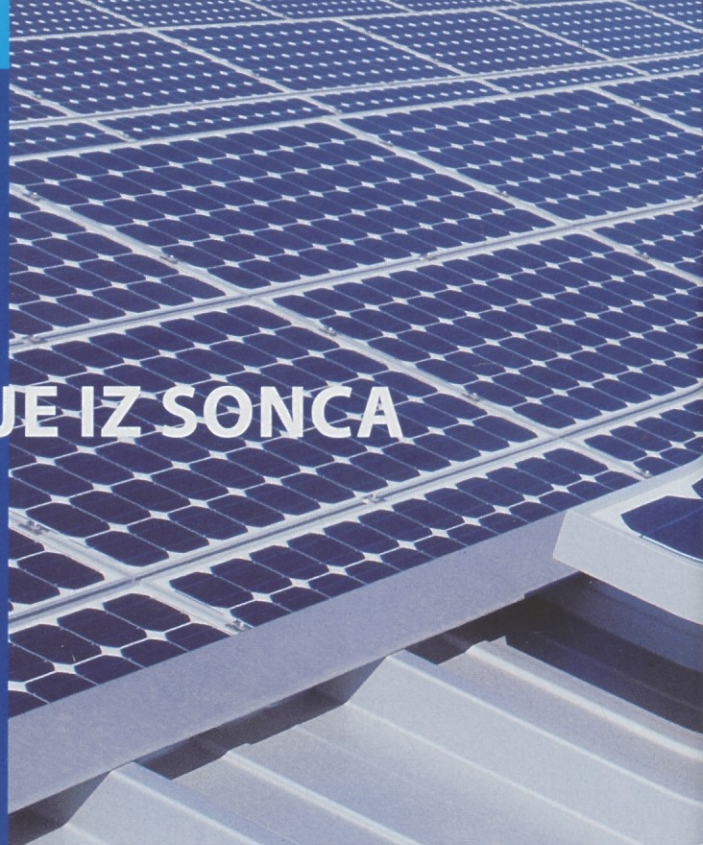
V Robotini zagotavljajo celovito ponudbo od dobave komponent preverjene kakovosti do izvedbe projekta na ključ. To pomeni ponudbo od idejno zasnovane in svetovanje ter finančno analizo, pomoč pri pridobivanju nepovratnih sredstev ter ugodnih finančnih virov za postavitev sončne elektrarne do projektiranja in formalnih postopkov od pridobitve projektnih pogojev do sklenitve pogodbe o odkupu električne energije. Dobavljajo vse potrebne komponente za sončno elektrarno: solarne panele, nadzorni sistem, razsmernike, pritrdilne konstrukcije in inštalacijski material. Robotina nudi tudi celoten postopek fizične postavitve sončne elektrarne z integracijo v sistem, po postavitvi pa centralni nadzorni sistem za neprestano spremljanje delovanja sončne elektrarne na katerikoli lokaciji, pa tudi lastno testiranje solarnih panelov in vzdrževanje elektrarne.

Sonce pošilja na Zemljo izjemno veliko energije

Eno izmed ključnih dejstev, ki ga v podjetju Robotina radi povzemajo, pravi: **Sonce samo v eni uri posreduje na naš planet toliko energije, kot jo celotno človeštvo porabi v enem letu.** Ta podatek nakazuje izjemno velik potencial sončne energije. Investicija v sončno elektrarno prinaša od 10-odstotne do 14-odstotno letno stopnjo donosa, ocenjena doba vračila vloženih sredstev pa je okrog 8 let.

Sončne elektrarne lahko postavimo kot prostostojče, na zgradbe ali pa jih vgradimo v obstoječe objekte, ko lahko tudi nadomestijo fasado ali strešno kritino, delujejo kot senčilo in podobno.

Konvencionalni energenti povzročajo veliko onesnaževanje okolja, fotovoltaiika pa pripomore k zmanjševanju izpusta toplogrednih plinov in je kot obnovljiv, ekološki vir energije vedno bolj cenjena.

Prednosti fotovoltaičnih elektrarn so naslednje: 30-letna ocenjena življenjska doba, estetska vgraditev na objekt, povečanje tržne vrednosti objekta, možnost neodvisnosti od javnega električnega omrežja, minimalno vzdrževanje, izjemna zanesljivost in varnost, delovanje brez hrupa, paneli pa so izdelani iz materialov, ki jih je mogoče reciklirati.

Podjetje Robotina je ob ustanovitvi za svojo osnovno dejavnost opredelilo avtomatizacijo in krmiljenje. Sledil je izredno uspešen poslovni razvoj in večkratna uvrstitev na seznam hitro rastočih podjetij (slovenske Gazele). Iz ponudnika storitev se je Robotina kmalu razvila v ponudnika celovitih rešitev (zasnova projekta, strojna oprema, programska oprema, izvedba, nadzor ...). Obenem se je širilo in razvijalo tudi področje njenega delovanja, zato danes Robotina združuje strokovna znanja in storitve na številnih področjih:

proizvodnja in razvoj krmilnikov, frekvenčnih pretvornikov, programskih aplikacij;

industrijski IT;

avtomatizacija stavb, objektov in infrastrukture;

avtomatizacija industrije;

obnovljivi energijski viri.

Robotina se prilagaja povpraševanju domačega trga - tudi s sončnimi elektrarnami.

Robotinino poslovanje je prestopilo meje domačega slovenskega tržišča in je tudi mednarodno usmerjeno. Tesno sodeluje s svetovno znanimi proizvajalci tehnike, kot so: Hitachi z Japonske, Solcon, Exor, Nivelco, Puls, Moxa in Asem ter še mnogi drugi. Z večjim številom partnerjev so povezani v SLOVENSKI TEHNOLOŠKI CENTER in tako lahko zagotavljajo strokovnjake z vseh področij s skupno poslovno politiko in uporabo opreme Robotine. d.o.o.

V podjetju se prilagajajo povpraševanju domačega trga in svoj prodajni program dopolnjujejo s ciljem, da bi

Slika na levi: Pogled z vrha na sončno elektrarno, postavljeno na strehi podjetja Robotina v OIC Hrpelje

Slika spodaj: Utrinek iz otvoritve največje sončne elektrarne na Primorskem

Robotina d.o.o.
 OIC Hrpelje 38
 SI-6240 Kozina
 T: +386 5 689 20 33
 F: +386 5 689 20 39

<http://www.robotina.si>

robotina

KAKO DELUJE FOTOVOLTAIČNA ELEKTRARNA?

Fotovoltaični panel pretvarja sončno energijo v enosmerno električno energijo. Razsmernik to enosmerno električno napetost pretvarja v izmenično, kot jo sicer uporabljamo v običajnem električnem omrežju.

uporabniki dobili celovito paleto potrebnih storitev v enem mestu. Tako torej ne širijo samo ponudbe svojih proizvodov, ampak tudi storitve s celovitimi rešitvami. Za svoje programe dejavnosti nudijo tudi kvalitetno tehniško podporo, vse potrebno strokovno izobraževanje s številnimi odzivi ter servis in vzdrževanje opreme v garancijskem obdobju in po njem.

Od leta 1990 do sedaj je podjetje uspešno začrtalo svojo pot in tako sodeluje z več kot 800 aktivnimi strankami. Direktno ali indirektno so poleg Slovenije prisotni še na trgih Avstralije, Belgije, Danske, Grčije, Nizozemske, Španije, Švedske, Turčije in jugovzhodne Evrope.

Robotina, d.o.o., že nekaj let zapored prireja dneve odprtih vrat »Robotina open«, ki so bili letos od 4. do 6. novembra. V tem času so vabili k ogledu proizvodnje, pripravili so kar nekaj strokovnih predavanj, ki so privabila veliko število slušateljev od vsepovsod, osrednji dogodek pa je bila otvoritev največje sončne elektrarne na Primorskem.

Sončno elektrarno sestavljata dve ločeni elektrarni dveh investitorjev - Altena, d.o.o., in Primel, d.o.o. Sončni elektrarni s skupno površino 1.379 m² fotovoltaičnih panelov bosta proizvedli več kot 223 MWh električne energije na leto. Pretvorba sončne energije v električno je ekološko povsem neoporečna. Celotni inženiring je izvedlo podjetje Robo-

tina, d.o.o., pri čemer pa podjetje ni samo sistemski integrator vrhunske opreme, ampak je sistem za nadzor delovanja sončne elektrarne v celoti rezultat razvojnega dela Robotininih strokovnjakov, ki temelji na 20 letih izkušenj iz avtomatizacije v industriji, infrastrukturnih objektih in stavbah. Sončna elektrarna na njenem lastnem poslovnem objektu v Hrpeljah predstavlja za Robotino odličen razvojni in poskusni poligon za nadaljnji razvoj nadzornega sistema.

Otvoritev Robotinine domače elektrovoltaične elektrarne v Hrpeljah, 5. novembra 2009, so sicer prekrivali oblaki, so pa bili zato toliko bolj sončni obrazi učencev osnovne šole Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje, ki so nam skupaj z učitelji oblikovali krajši kulturni program, zapeli in zaplesali. Alenka Lukač, ki je prireditev pred stavbo Robotine v coni povezovala, je k mikrofону povabila najprej župana občine Hrpelje Zvonka Benčiča Midreta, ki je nad investicijo navdušen, pri čemer je izpostavil tudi trud občine, da bi v naših krajih investirali v sončne elektrarne tudi v bodoče. Skupaj z Davidom Palčičem, predsednikom Robotine Group, sta potegnili za vrvi in tako spustila zaveso, ki nam je odkrila »sončno uro« na stavbi. Ura stalno prikazuje količino proizvedene čiste električne energije in količino izpusta ogljikovega dioksida, ki je bil s tem okolju prihranjen.

V podjetju Robotina razmišljajo dolgoročno, odkljuje pa jih tudi pozitivna naravnost do okolja in navezovanje stikov s širšo javnostjo. K sodelovanju na likovnem področju so ob tej priložnosti pritegnili tudi Vrtec Hrpelje in hrpeljsko osnovno šolo ter postavili razstavo likovnih izdelkov otrok s témo »Sonce«.

V Expo Mittelschool v Ulici San Nicolò v Trstu

Biti blizu kraškemu človeku in ovrednotiti njegove dejavnosti in proizvode je eno izmed trdnih načel Zadružne kraške banke, ki se od nekdanj čuti del skupnosti ter soustvarjalka in spodbujevalka njenega razvoja ter gospodarskega, družbenega in kulturnega življenja. Njena pozornost je usmerjena še zlasti v primarni proizvodni sektor in v promocijo pristnih domačih pridelkov in izdelkov.

ENOGASTRONOMSKA SREČANJA KRAS POINT BY ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

Dušan Kalc

Med pobudami na tem področju, ki so imele v drugi polovici leta 2009 v tržaški javnosti precejšen odmev, gre podčrtati enogastronomsko srečanja Kras point by ZKB, ki so se začela 15. septembra in se nadaljevala skoraj do konca novembra v elegantnih prostorih Expo Mittelschool v Ulici San Nicolò v Trstu. Zadružna kraška banka veže z ustanovo Expo Mittelschool skupna ljubezen do vsega, kar je izraz dela in prizadevanj kraškega in breškega človeka, da bi postregel širši skupnosti s kar najboljšimi okusi tipičnih domačih pridelkov, od značilnih vin do ekstredeviškega olja, od medu do sira. V ta namen sta ustanovi sklenili sporazum o sodelovanju v imenu skupnih vrednot. Najvidnejši izraz tega sporazuma je več torkovih večerov, katerih namen je prav promocija domačih kmetijsko-živilskih dobrot ter hkrati s tem prispevek k vzdržnemu razvoju ozemlja Tržaške pokrajine, po katerem so posejane poslovalnice Zadružne kraške banke.

Uvodno srečanje je bilo 15. septembra s krajšo slovesnostjo, med katero je vodja Expo Mittelschoole **Federico Razzini** predstavil pobudo ter svojo ustanovo kot središče za kulturo tipičnosti, kakovosti in stila ter hkrati kot središče odličnosti za razstavljanje, degustacijo in vrednotenje lokalnih in deželnih proizvodov. Posebej je izpostavil pomen sodelovanja z ZKB, pri čemer je izpostavil veliko občutljivost banke za teritorij, na katerem posluje. Za banko so bili na otvoritvenem srečanju podpredsednik upravnega sveta **Adriano Kovačič**, ravnatelj **Aleksander Podobnik** in **Štefan Tomšič**. O pomenu pobude, o sodelovanju z ustanovo, ki je izraz Tržaške trgovinske zbornice, ter o bogati tradiciji in primerni valorizaciji kraške zemlje ter njenih okusnih kmetijsko-živilskih proizvodih sta pregovorila podpredsednik Kovačič in ravnatelj Podobnik. Kovačič je zlasti izpostavil drugačnost zadružne banke in njeno skrbno povezavo s teritorijem, na katerem posluje, Podobnik pa je med drugim poudaril, da je zaradi količinsko omejene proizvodnje velikokrat težko plasirati domači pridelek na trgu, zato so pobude, kakršno nudi Kras point by ZKB, še kako koristne in potrebne.

Banka in Expo Mittelschool sta v sodelovanju s člani konzorcijev za zaščiteno poreklo kraških vin, sirov, olja in medu omogočila širšemu krogu ljubiteljev in sladokuscev, da so ne samo pokušali, temveč se tudi ob razlagah pridelovalcev

in izvedencev seznanili o marsičem, kar zadeva pridelavo, kakovost in trženje tipičnih kraških proizvodov.

Prvo srečanje je bilo posvečeno medu, malvaziji in skutu. Pokušnjo je vodila enogastronomsko izvedenka **Rossana Bettini**, ki je predstavila proizvajalce medu **Fausta Settija**, **Bogdana Castellanija** in samega ravnatelja ZKB **Aleksandra Podobnika**, ki je tudi čebelar in je bil do nedavnega predsednik Združenja čebelarjev. Med vini je imela na prvem srečanju glavno besedo malvazija s proizvajalci **Matejem Škrljem**, **Matejem Lupincem** in **Edijem Kantetom**. Vmes so sicer - žal - maloštevilni obiskovalci pokušali skuto iz kravjega mleka, ki sta jo prispevala **Lenart Vidali** in **Dario Zidarič**, ter iz kozjga mleka, ki jo je prispeval **Dimitrij Žbogar**.

Drugo predstavitevno srečanje 6. oktobra je bilo že veliko bolje obiskano. Na vrsti je bila tokrat vitovska. Svoje vzorce so ponudili v pokušnjo trije mladi, a že krepko uveljavljeni kraški vinogradniki, in sicer **Matej Lupinc** in **Sandi Škerk** iz Praprota ter **Paolo Vodopivec** iz Koludrovice. Vsi trije so s poglobljeno razlago o vseh postopkih za pridobitev kakovostne vitovske dokazali, da se je krepko dvignila kakovost vinogradništva in kletarstva na Krasu in z njim, seveda, tudi kakovost pridelka. Žlahtno kapljico mlade trojice je spremljal marinirani losos iz gojišča **Edija Zobca** iz Boljunca in izjemna omaka iz Zidaričevega sira jamarja.

Tretji večer je bil v torek, 27. oktobra, in je bil posvečen ekstra deviškemu olju Tergeste DOP ter hkrati razpravi o vplivu teritorija na znane vinske sorte, pri čemer so obiskovalci dvorane Expo Mittelschool lahko pokušali najboljše kraške merlote, chardonnaye in sauvignone. Svoje kakovostno oljčno olje je predstavil **Glavko Petaros**, ob katerem je bila tudi predsednica konzorcija Tergeste DOP **Elena Parovel**. Udeleženci večera so okusni breški pridelek pokušali z ribami in s tartarsko omako ter tudi s sladoledom iz zelenega jabolka. Na svoj račun so nato prišla, kot rečeno, kraška vina iz priznanih kleti **Sandija Škerka**, ki je ponudil svoj sauvignon, **Benjamin Zidariča**, ki je svoje vino poimenovan Ruje, in **Rada Kocjančiča** iz Doline z izvrstnim muškatom.

Zadnje srečanje je potekalo 24. novembra v znamenju kraškega sira in to v povezavi z značilnim kraškim vinom - teranom. Treba je pripisati, da se je obisk sladokuscev in lju-

Pogled na udeležence četrtega sklepnega enogastronomskega srečanja. Vse fotografije: Foto KROMA.

biteljv pristnega kraškega prigrizka in žlahtne kraške kapljice večal iz srečanja v srečanje. Medtem, ko je prvi septembrski večer zabeležil dokaj skromen obisk, so naslednja srečanja, ki jih je seveda spremljalo naraščajoče zanimanje na valu prejšnjih uspešnih izkušenj, pokazala, da je v širši javnosti vse več zanimanja za domače pridelke in da so degustacije medu in malvazije, vitovske in terana, ekstraproviškega oljčnega olja in najboljših merlotov, chardonnayev in sauvignonov ter odličnega kraškega sira ne le prijetna priložnost za zadovoljevanje osebnih okusov, temveč tudi in predvsem resen trenutek za razmislek o tem, kako si vse te enogastronomske dobrine zaslužijo širše priznanje, temeljitejše ovrednotenje ter krepkejšo promocijo.

Četrty in zadnji (ter tudi najbolj obiskan) večer je vodil direktor Expo Mittelschoole **Francesco Razzetti**, udeležil pa se ga je poleg drugih predstavnikov gostujoče ustanove ter predsednika in ravnatelja ZKB **Sergija Stancicha** in Ale-

ksandra Podobnika tudi sam predsednik tržaške Trgovinske zbornice **Antonio Paoletti**. Sire je predstavil predsednik konzorcija MOISIR Dario Zidarič. Posebno zanimanje je požel fondue s slovitim sirom jamarjem, polento in tartufom, ki si je pred časom prislužil zlato medaljo. Vzorce svojih rdečih kraških vin pa so predstavili **Noris Colja** in **Andrej Škrlič**, oba iz Saleža, s teranom ter **Andrej Bole** s Piščancev s svojo kraško črnino.

Sicer pa so bila degustacijska srečanja, namenjena strankam ZKB s tipičnimi kraškimi proizvodi, na sedežu Expo Mittelschoole vsak torek do božiča v veselje in zadovoljstvo pokaševalcev in v zadoščenje prirediteljev ter proizvajalcev.

Dušan Kalc, odg. urednik glasila Zadrudne kraške banke SKUPAJ

Ravnatelj ZKB Aleksander Podobnik (levo) in podpredsednik upravnega sveta banke Adriano Kovačič (desno) z enim izmed gostov prvega degustacijskega večera.

Na desni predsednik upravnega sveta ZKB Sergij Stancich, na sklepnem degustacijskem večeru 24. novembra 2009. Z mikrofonom v roki direktor Expo Mittelschool Francesco Razzetti. Ob njem predsednik Konzorcija za vina Kras doc. Andrej Bole.

Da boste z večjim vedenjem spremljali nastope na prireditvah lipiške jahalne šole

KLASIČNA ŠOLA JAHANJA KOBILARNE LIPICA

Uljana Ozbič

Kobilarna Lipica razvija klasično šolo jahanja in vožnje vpreg, ki pomagata pri preizkušnji delovnih sposobnosti in selekciji plemenskih živali, hkrati pa nadaljujeta tradicijo umetnosti klasičnega jahanja in vožnje. Na predstavah lipiške jahalne šole lahko gledalci občudujejo izšolane žrebce, ki lahko te iste elemente izvajajo tudi v naravi, neodvisno od človekove volje.

1 - Pas de deux - Fotografija: Uljana Ozbič

Mlade žrebce se prične šolati pri štirih letih. Po vsakem letu njihovega šolanja se opravi selekcijo, s katero pazljivo izberejo najboljše konje. Kvaliteten dolgoletni trening vodi razmerje med jahačem in konjem v popolno harmonijo in postane umetnost. Konj sodeluje z jahačem in brez prisile izvaja vse, kar ta v razumnih mejah od njega zahteva. Gibljeta se lahko skladno in v ravnotežju. Pri treningu je prav malo avtomatizma ali točno določenih shem. Obstajajo le delne formule, nasveti, kako doseči pravi učinek vaje.

Nastopi klasičnih šol jahanja so pomembni zaradi prikazovanja večine ter doseganja lepote, ki jo konj doseže z natančnim treningom, in prispevajo k boljšemu gledalčevemu razumevanju nastopov.

2 - Velika šolska kvadrilja - Fotografija: Patrick Domec

3 - Pleča bočno - Fotografija: Patrick Domec

4 - Piaffe - Fotografija: Dalibor Gregor, dipl.inž.

Predstave v sedanji obliki so nastale kot logičen razvoj nekdanjih dvornih predstav in parad, nekatere formacije pa izvirajo iz konjenice. V **Pas de deux** (fotografija 1) dva konja izvajata zaporedje različnih elementov, pri čemer je eden zrcalna slika drugega. V **veliki šolski kvadrilji** (fotografija 2) nastopa osem izšolanih lipicanskih žrebcev, ki prikazujejo zahtevne elemente visoke šole jahanja, je poseben poudarek na natančnosti, zbranosti in harmonični izvedbi vaj v skupini. Elementi, ki jih vidimo na predstavah, so zahtevni stranhodi (**travers**, **pleča bočno** (fotografija 3), **piruete**, **menjava noge v galopu** v različnem zaporedju, **piaffe (kas na mestu)** (fotografija 4), **passage (lebdeči kas)** in drugi elementi (vse ostale fotografije!).

5 - **Pesade** - Fotografija: Dalibor Gregor, dipl. inž.

8 - **Dvovprega** - Fotografija: Arhiv JZ Kobilarne Lipica

6 - **Levade** - Fotografija: Dalibor Gregor, dipl. inž.

9 - **Zbrani galop** - Fotografija: Patric Domec

7 - **Capriole** - Fotografija: Dalibor Gregor, dipl. inž.

10 - **Pojačan kas** - Fotografija: Dalibor Gregor, dipl. inž.

Posebna pozornost velja elementom šole nad zemljo, ki so jih zmožni izvajati le posebej talentirani žrebci, ki imajo še izredno telesno moč. V **pesadi** (fotografija 5) so konjeve zadnje noge pomaknjene globoko pod njegovo težišče in nosijo celotno težo konja (in jahača). Hkrati se dvigne konjev prednji trup z močno pritegnjenimi prednjimi nogami toliko od tal, da tvori hrbtna linija s tlemi kot 45 stopinj. V **levadi** (slika 6) je ta kot še manjši, približno 30 do 35 stopinj, kar je za konja izredno naporno in le redki jo lahko dobro izvedejo. **Capriole** (fotografija 7) velja za najtežji in najpopolnejši šolski skok. Pri tem skoku se prednji in zadnji del konjevega trupa nahajata v isti višini, konj pa hipoma še silovito iztegne zadnji nogi vodoravno nazaj in doskoči na vse štiri noge hkrati.

Lipicanski konji so tudi odlični vprežni konji; nastopajo tako v dresurni vožnji, spretnostni vožnji kot tudi na maratonskih preizkušnjah. Največkrat jih vidimo v dvovpregah (2 konja) (fotografija 8) ali štirivpregah (4 konji). V Kobilarni Lipica se na ta način preizkuša delovno sposobnost žrebcev, odlično pa so se izkazali tudi posebej izbrani žrebci.

Viri

Interna gradiva JZ Kobilarne Lipica
Ozbič, Uljana, 2009; Marketing v umetnosti - diplomsko delo, mentor mag. Vinko Zupančič.- VPŠ Doba Maribor

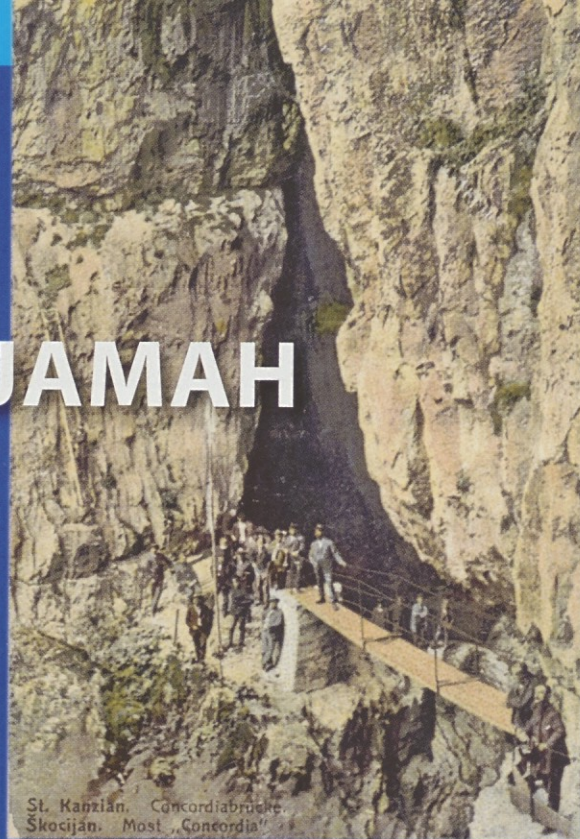
Uljana Ozbič, dipl. ekon. - referentka za konjeniške programe
v JZ Kobilarna Lipica

Dodatna turistična ponudba

PRENOVA POTI V ŠKOCJANSKIH JAMAH

Rosana Cerkvenik, Bogdan Opara

Ponor Reke v Mahorčičevo jamo je eden izmed najbolj nazornih in slikovitih ponorov reke v kraško podzemlje in tako izjemno zanimiv za obiskovalce. Želja in poslanstvo Parka Škocjanske jame je med drugim tudi, da si značilnosti in posebnosti krasa ogleda širok krog obiskovalcev. Zato smo se odločili, da ta del jame ponovno uredimo tako, da bo dostopen širši javnosti. Možnost ogleda Mahorčičeve in Mariničeve jame ter Male doline pomeni dodatno turistično ponudbo Parka. Hkrati pa pomeni večjo razpršenost obiskovalcev po parku in tako zmanjšanje obremenjenosti obstoječe turistične poti skozi Škocjanske jame.

Most Konkordija v Mali dolini na razglednici iz začetka 20. stoletja.

Kratek zgodovinski pregled

Škocjanske jame z neposredno okolico so poznane že od kamene dobe naprej, ko so se staroselci zatekali v lažje dostopne jame, med katerimi sta imeli posebno mesto Mahorčičeva jama ob ponoru Reke ter Tominčeva jama v Veliki dolini. V jame so se zatekali ob nevarnostih, predvsem napadih drugih ljudstev. Jame so poznane tudi po številnih arheoloških najdbah iz različnih obdobj, ki kažejo tudi na kulturni pomen tega prostora. Številni težavni dostopi v jame, mogočna Reka in druge nevarnosti pa so v veliki meri onemogočale obiskovanje jam.

V začetku 19. stoletja se je raba jam spremenila in dobila nove dimenzije - jamarsko raziskovanje in turistični ogledi. Ti dve aktivnosti sta se vedno dopolnjevali in bili tesno povezani. Urejanje poti po jami je vedno predstavljalo svojevrsten izziv za upravljavce jam in delavce. Pri obiskovalcih pa vedno vzbujalo zanimanje in občudovanje.

Po arhivskih podatkih je dal sezanski glavar Matej Tominc leta 1823 sredstva za ureditev varne poti iz Betanje do današnje Tominčeve jame v Veliki dolini. Intenzivnejše delo se je pričelo leta 1884, ko so člani jamarskega odseka tržaške Primorske sekcije Nemško-avstrijskega planinskega društva začeli s sistematičnim raziskovanjem. Sočasno z raziskovanjem jam je potekala tudi ureditev poti, tako za jamarje kot tudi za obiskovalce.

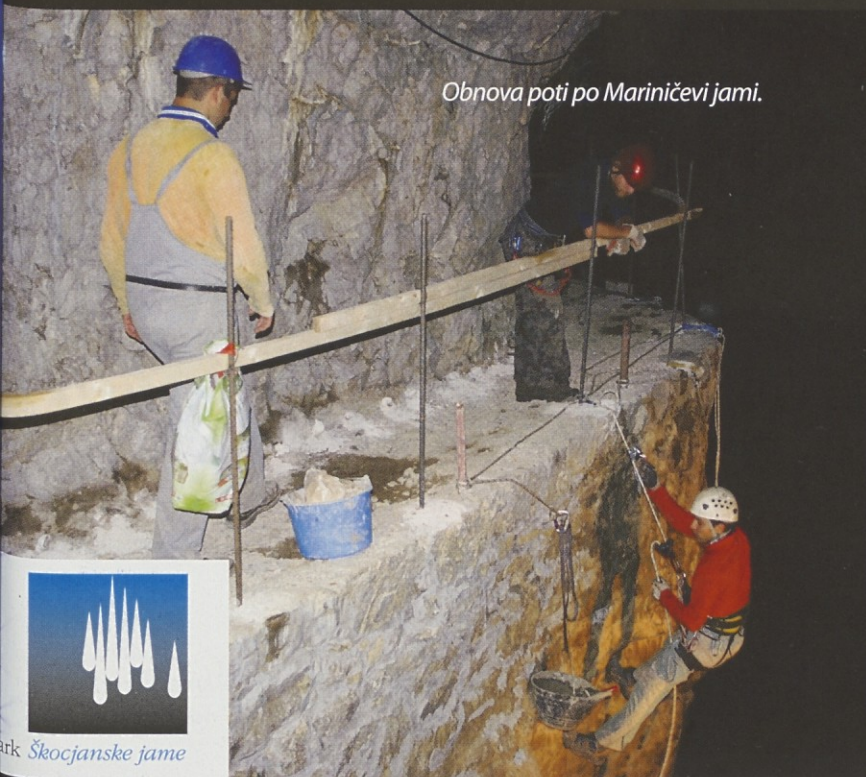
Leta 1885 je bil zgrajen most pod Miklovim skednjem, imenovan Tommasinijev most, poimenovan po tržaškem naravoslovcu Mutiusu Tommasiniju, dve leti pozneje pa je bila urejena plezalna pot od Betanje do Mahorčičeve jame na desnem bregu Reke. Prvega maja leta 1891 je bil zgrajen

prvi leseni most čez Reko v Mali dolini, tik pred vhodom v Mariničevo jamo. Most so poimenovali Konkordija. Po uki nitvi Nemško-avstrijskega planinskega društva je Škocjanske jame 6. maja 1923 prevzela italijanska organizacija Societa Alpina delle Giulie. Kljub menjavi upravljavcev so se raziskave in urejanje poti po jami nadaljevale. V naslednjih dveh letih je bila zgrajena nova pot med Dvorano ponvic in Müllerjevo dvorano (1924) in zgrajene ter razširjene so bile turistične poti v Veliki dolini (1925).

Turistična pot ob ponoru Reke, skozi Mahorčičevo jamo in Mariničevo jamo ter Malo dolino je bila dokončno urejena leta 1933. Oktobra leta 1931 je bil obnovljen most v Mali dolini, ki so ga iz Konkordije preimenovali v Bertarellijev most, novembra 1931 pa je bila razširjena in obnovljena pot v Mahorčičevi in Mariničevi jami. Naslednje, 1932. leto, je bila obnovljena tudi pot po Mali dolini. Leta 1933 je bil slovesno odprt tudi most pri prvem ponoru Reke v Mahorčičevi jami. Tega leta sta bila tudi dokončno urejena 900 m dolga nova turistična pot po Škocjanskih jamah in predor skozi umetni tunel v Globočaku ter postavljen Most zmage (danes imenovan Cerkvnikov most).

Po drugi svetovni vojni se je lastništvo jam preneslo na zavod Kraške jame Slovenije (1948). Leta 1951 je bil ustanovljen samostojen Turistični zavod Škocjanskih jam, leta 1963 je upravljanje prevzel Zavod Postojnska jama, od leta 1969 ga je upravljalo Gostinstvo Sežana, leta 1996 pa je upravljanje jam in razglašenege zavarovanega območja prevzel v upravljanje sedanji upravljavec Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija.

Turistična pot skozi Mahorčičevo in Mariničev

Obnova poti po Mariničevi jami.

Obnova poti po Mahorčičevi jami.

Poplava leta 1965 je skoraj popolnoma uničila most v Mali dolini.

ark Škocjanske jame

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski sklad za regionalni razvoj

obiskovalcem na voljo nemoteno do leta 1965. V času od 2. do 3. septembra 1965 pa je to območje zajela velika poplava. Voda, ki je naraščala s hitrostjo 5m/h, je zalila večji del jamskega sistema. Višina poplave je v Šumeči jami in Veliki dolini označena na kamnitih ploščah. V Veliki dolini je voda segala nad Tommasinijev most. Poplava je v večji meri uničila pot in ograje po Mahorčičevi in Mariničevi jami. Zato je bilo obiskovanje tega dela opuščeno, pot pa ni bila obnovljena.

Obnova turistične infrastrukture v letu 2009

V letu 2009 smo v Parku Škocjanske jame pričeli z investicijo v obnovo turistične infrastrukture, ki je finančno kot izvedbeno zelo zahtevna. Obnova turistične infrastrukture v Mahorčičevi in Mariničevi jami ter Mali dolini je del operacije »Vlaganja v turistično infrastrukturo Parka Škocjanske jame«. Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Operacija poteka v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje od leta 2007 do leta 2013, razvojne prioritete »Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov«, prednostne usmeritve »Dvig konkurenčnosti turističnega gospodarstva«. Operacija obsega, poleg obnove turistične poti skozi Mahorčičevo in Mariničevo jamo ter Malo dolino, tudi obnovo poševnega dvigala za prevoz obiskovalcev iz Velike doline ter prenovu objekta Matavun 8 v promocijsko-kongresni center. V okviru dodeljenih nepovratnih javnih sredstev je delež Evropskega sklada za regionalni razvoj 85%, delež proračuna Republike Slovenije (Ministrstvo za gospodarstvo) pa 15% upravičenih stroškov. Celotna operacija je

vredna 2,500.000 €, investicija v ureditev Mahorčičeve in Mariničeve jame ter Male dolina pa je vredna 1,160.000 €.

Na javnem razpisu je bilo kot izvajalec del izbrano podjetje Primorje, d.d. skupaj s partnerjem - podjetjem Kraški zidar, d.d. Delo je razdeljeno v dve fazi. Prva faza je potekala poleti in v zgodnji jeseni 2009, druga faza pa bo potekala naslednje, 2010. leto. V letošnjem letu (2009) sta bili urejeni zunanja pot do Mahorčičeve jame ter pot po Mahorčičevi in Mariničevi jami. Po celotni trasi poti (okrog 600 metrov) so bile postavljene tudi varnostne ograje in napeljana je bila električna inštalacija za razsvetlitev jame. Transport gradbenega materiala v jamo je bil omogočen skozi 90-metrsko brezno Okroglica, na dnu katerega je bil postavljen začasen delovni podij.

Pri izdelavi projekta in med gradnjo smo se zavedali hudourniškega značaja reke Reke. Spodnji del poti je namreč neprehojen pri njenem pretoku 55 m³/s in pri vodostaju 170 cm. Hidrološke podatke lahko spremljamo na avtomatski hidrološki postaji Škocjan pred ponomom v Mahorčičevo jamo. Letošnje leto so ugodne vremenske in hidrološke razmere omogočale nemoteno in varno delo v jami.

Naslednje leto (2010) se bodo nadaljevala dela v Mali dolini do Miklovega skednja, kjer bodo popravljena pot in postavljene ograje. Največji izziv celotnega projekta bo postavitve novega, nadomestnega mostu v Mali dolini (Mariničev most) v dolžini 28 metrov. Dela bodo v celoti končana v oktobru 2010, turistični obisk pa bo predvidoma mogoč spomladi 2011.

Lokalna akcijska skupina za razvoj podeželja
območja povezanih občin Ajdovščina, Komen in Vipava

URESNIČEVANJE LOKALNE RAZVORNE STRATEGIJE ZGORNJE VIPAVSKE DOLINE IN KOMENSKEGA KRASA 2007-2013

Suzana Žvokelj Ferjančič

Lokalna akcijska skupina Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa, **na kratko LAS**, je eno izmed 33 tovrstnih združenj v naši državi. Sestava LAS ustreza osnovnemu pogoju evropske uredbe, ki predpisuje tripartitno sestavo - partnerstvo javnih institucij, gospodarstva in civilne družbe. Ustanovljena je bila v juniju 2008 in sedaj šteje 53 članov, ki si skupno prizadevajo za doseganje ciljev razvojne strategije. Ta strateški dokument opredeljuje **dediščino območja kot ključni razvojni potencial**, na katerem je smiselno graditi. Območje uresničuje cilje strategije s pomočjo različnih finančnih in ostalih virov. Eden izmed virov so tudi sredstva Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja - tako imenovana finančna sredstva za izvajanje pristopa LEADER, s katerimi neposredno upravlja LAS.

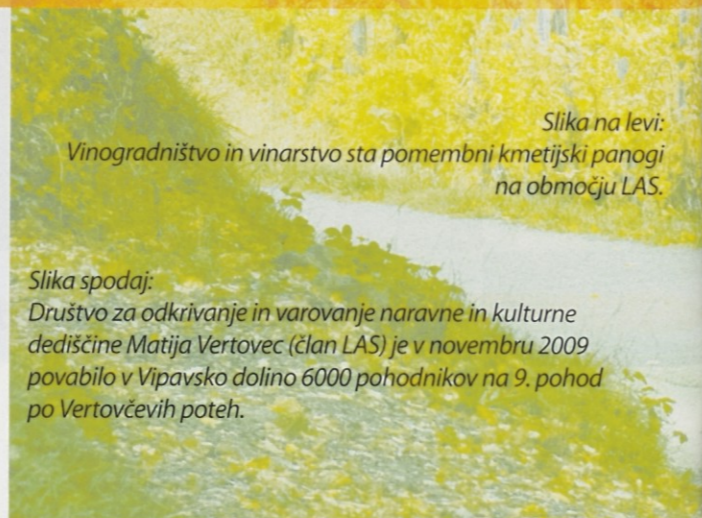
Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) vsako leto posebej dodeli vsaki LAS določen znesek razpoložljivih sredstev LEADER, LAS pa potem ta sredstva razdeli na podlagi vnaprej znanih jasnih pravil in pod budnim očesom MKGP. Kratica LEADER v slovenskem jeziku pomeni »povezave med ukrepi za razvoj podeželja« in nakazuje na ključno značilnost tega pristopa, to je **povezovanje in delovanje za skupno blaginjo** območja. MKGP je za leto 2009 je dodelilo LAS Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa pravico do porabe sredstev LEADER v znesku 133.512,00 €. Devetčlanski upravni odbor LAS je za sofinanciranje s sredstvi LEADER izbral naslednjih osem projektov, ki jih je potrdilo tudi MKGP:

1. Tematska pot po Erzeltu in okolici: Občina Vipava načrtuje ureditev in označitev tematske poti s predvidoma 14 postajališči na območju vasi Erzelj.

2. Športni park Tiha dolina Predmeja: Društvo Gora bo dokončalo Športni park Tiha dolina.

3. Ptice kmetijske kulturne krajine - danes in nikoli več?: Zavod Rdeči apolon bo med uresničevanjem projekta opravljal raznovrstne aktivnosti za osveščanja javnosti o problematiki izginjanja ptic kmetijske kulturne krajine ter o pomenu varovanja njihovega habitata in aktivnosti, ki bodo prispevale k izboljšanju življenjskih prostorov določenih ogroženih vrst ptic v nekaterih krajih na območju LAS.

4. Kmečka tržnica: Občina Ajdovščina načrtuje med uresničevanjem projekta oblikovanje celostno grafično podobo območja Zgornje Vipavske doline s poudarkom na

Slika na levi:
Vinogradništvo in vinarstvo sta pomembni kmetijski panogi na območju LAS.

Slika spodaj:
Društvo za odkrivanje in varovanje naravne in kulturne dediščine Matija Vertovec (član LAS) je v novembru 2009 povabilo v Vipavsko dolino 6000 pohodnikov na 9. pohod po Vertovčevih poteh.

LAS ZGORNJE VIPAVSKE DOLINE
IN KOMENSKEGA KRASA

lokalnih produktih podeželja. Projekt zajema tudi nabavo premičnih stojnic in izvedbo kmečke tržnice - dogodka, na katerem se bodo lahko predstavljali ponudniki tipičnih produktov lokalnega območja.

5. Spominska soba Karla Štreklja in dogodkov, ki so zaznamovali njegov domači kraj med prvo svetovno vojno: Društvo Gorjansko bo v opuščnem skednju, ki bo v sklopu projekta ustrezno obnovljen, v pritličju uredilo spominsko sobo velikega moža dr. Karla Štreklja, v nadstropju pa bo ustrezno urejen spomin na dogodke prve svetovne vojne, ki so usodno zaznamovali vas Gorjansko kot prvo zaledno linijo južnega dela Soške fronte.

6. Vipavska dolina in vinska trta - dvig prepoznavnosti in tradicije: Trsničarska zadruga Vrhpolje, z.o.o., želi s projektom spodbuditi večjo vključenost vinogradnikov z njihovim pridelkom - grozdem in vinom - v potek prireditve Vipavska trgatev. Projekt bo dal svojo noto tudi pomenu trsničarstva v Vipavski dolini in vlogi kakovostne trsne cepljenke, ki je temelj in osnova pridelave grozdja in vina. Ocenjevanje vin, predstavitev rezultatov ocenjevanja z vodeno degustacijo, razstava grozdja sort vinskih trt z območja LAS ter predstavitev novo potrjenih klonov, primernih za gojenje na območju LAS-a, bodo priložnost za druženje, povezovanje in izmenjavo izkušenj vinarjev in vinogradnikov območja.

7. Pripoved izročila "talov": Društvo Zdravljica Lozice bo izdalo knjigo s področja etnološke dediščine o ledinskih imenih in na ta način predstavilo zbrano neprecenljivo etnološko dediščino območja vsem njegovim prebivalcem in drugim ljubiteljem.

8. Okusi Vipavske: Razvojna agencija ROD je nosilka projekta, ki predstavlja inovativno nadgradnjo festivala Okusi Vipavske, ki se dogaja v mesecu maju na Zemonu pri Vipavi od leta 2007 dalje. Osnovni namen projekta je dvig prepoznavnosti vrhunskih vin vipavskih vinarjev s poudarkom na avtohtonih sortah.

Vabljeni, da si na spletni strani LAS:

www.las-razvojpodezelja.si

preberete podrobnosti o delovanju LAS Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa, možnosti za vključitev v LAS in opise posameznih projektov, ki so predlagani za sofinanciranje s sredstvi LEADER!

Prijetna vasica ob cesti Gorica-Sežana med Koprivo in Dutovljami

SKOPO V ZRCALU ČASA

Mira Cencič

Skopo je prijetna vasica ob cesti Gorica-Sežana med Koprivo in Dutovljami. Leži v osrčju Sežansko-komenskega Krasa.

Čeprav Kras ni več - kot ga je opisal polihistor Janez Vajkard Valvasor pred dobrimi tristo leti - "gola in pusta pokrajina, vroča in suha poleti, pozimi pa čezno brije ledena burja in dela snežne zamete", je vendarle še vedno Kras, ki ima vse površinske in podzemne kraške posebnosti. To je svet apnenčastih, vodotopnih in vodopropustnih kamnin, kjer voda povečuje prehodnost v podzemni svet, v katerem nastajajo rovi in jame. Na površini, kjer je padavinska voda močnejše raztapljala kamnine, so nastale vrtače, v katerih je ohranjena kraška rdeča prst. Tako tudi v tem okolju ni površinskih vodâ, ampak se voda zbira kakšnih 200 m pod zemljo v podzemnih rovih.

Nad vasjo kraljuje cerkev sv. Mihaela z župniščem (291 m nadmorske višine)

Voda, vodovod, promet, bivališča, prebivalstvo, gospodarstvo in druge zanimivosti...

Kot povsod na Krasu so si ljudje tudi v Skopem gasilni žejo s kapnico. Zbirali so jo na lokvah pri Žingarici, v štirnah na Kalu in Gorici ter v zasebnih vodnjakih. Živino so napajali v kalih na Spolovnjaku, na Kalu in Vardi.

V okolici najdemo tudi jame, naravne znamenitosti te pokrajine. Severno od vasi sta jami Golobnica in Pri treh jamah, na zahodni strani pa sta jama na Polki in jama v Dovcah.

Vrtače z rodovitno zemljo so od davnine omogočale življenje v teh krajih, ko je bilo kmetovanje edini poklic. Zato je povsod opaženo delo, s katerim se je kmet trudil za zemljo in jo ograjeval s kamnitimi zidovi. Rdeča zemlja jerovica je podlaga za kraški teran.

Človek je tudi sicer neprestano spreminjal svoje okolje in si ga poskušal prilagoditi. Vodovod, gotovo največja pridobitev Krasa, so tu napeljali med prvo svetovno vojno, že leta 1915. Prva voda je po ceveh pritekla z Nanosa. Za potrebe vasi je bilo postavljenih nekaj vaških pip in nekaj korit za napajanje živine. Potem je voda pritekla še iz Hublja (leta 1959) ter iz podzemnih zbiralnikov v Klaričih (leta 1983) in ljudje so si jo napeljali v hiše.

Pot, ki je od davnine vodila tod mimo, so večkrat dograjevali in popravljali, da je postala cesta. Z javnimi deli pri njeni obnovi so okrog leta 1820 blažili zadnjo morilsko lakoto na Krasu. Razširili so jo in obzidali na obeh straneh s suhozi-

Zgledno urejen in vzdrževan Kal v Skopem ob cesti Sežana-Nova Gorica.

di. Zaradi povečanega prometa po letu 1948 pa so cesto ponovno širili in odstanjevali zidove. Okrog Skopega jih je drobilec zdrobil aprila 1957. Sredi sedemdesetih let je bila cesta asfaltirana.

Modernizacija prometa se je začela tudi z gradnjo železnic. Mimo Skopega je privozil vlak leta 1906. Železniška postaja na progi Trst-Jesenice je bila zgrajena še zunaj vasi Dutovlje in se je imenovala Dutovlje-Skopo.

Tudi hiše so se spreminjale. V 18 in 19 stoletju so borjači dobili kalone. V začetku 20. stoletja so izgubile hiše ognjišča in zadnje spahnjence; v drugi polovici tega stoletja so postajale modernejšje, lepše, izgubljale so svoje kraške posebnosti in gospodarska poslopja.

Vas Skopo leži na južni in vzhodni strani blage vzpe-tine, ki je visoka 291 metrov. Deli vasi so Cirje, Gorica, Kal in Žingarica. Vas ni velika. Po štetju leta 2002 je bilo v Skopem 241 ljudi, 101 gospodinjstev in 81 hiš. Leta 1869 je bilo v vasi 309 ljudi. Največ prebivalcev, kar 321, je bilo leta 1890, najmanj, le 201, pa jih je bilo leta 1948. Leta 1953 so jih našteali 240 in to število malenkostno niha vse do danes. Drugače pa je s številom hiš. Leta 1961 jih je bilo 57, sedaj pa jih je 24 več.

V urbarjih najdemo tudi najstarejše priimke, ki so se nekateri v preobraženi obliki ohranili do danes. Leta 1494 so v Skopem navedeni naslednji nosilci kmetij: Tomecz (Tomaž) - župan, Nebecz, Zigold, Michl Caterin, Niklaczicz (Niklagic), Gocz (Gec), Kratschitsch (Kračič), Peracz (Pirc), Sewerina..

Po drugi svetovni vojni so postopoma nastajale spremembe tudi v gospodarstvu. Kmetijstvo je močno nazadovalo. Njive, na katerih sta bila poglavitna pridelka krompir in ko-

ruza, so večinoma postali travniki; povsem je izginila mlečna živinoreja, ki je bila za ta kraj najbolj donosna. Ohranilo se je pretežno le vinogradništvo. Večina prebivalcev odhaja na delo v bližnje centre.

Vas ima poleg nekaterih ohranjenih značilnih kraških hiš in kolon tudi nekatere druge zanimivosti: cerkev sv. Mihaela, steber iz kraškega marmorja z letnico 1727 na Gorici, opuščeno vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne pod Vardo, spominska plošča o ustanovitvi Okrajnega narodnoosvobodilnega odbora (ONOO) za Kras oktobra 1943 in spomenik padlim v NOB.

Podobno kot skoraj vsa kraška naselja je Skopo staro. V dokumentih, urbarjih in župniskem arhivu je omenjena vedno z istim imenom, a z različnim zapisom: Scopa (1060), Scompo (1252), Scopo (1252), Scopa (1316), Gopp (1368), Schkopp (1495), Skopp, Scoppo (1649), Skopa (1698), Scoppo (1743), Skopo (1892),

Naselitev v davni, lastniki in upravljalci ter zemljiška odveza

Sledovi naselitve segajo v bronasto obdobje (7. stol. pr.n.št.), v čas življenja v gradiščih. Skopo je med redkimi primeri, ko sedanje naselje leži deloma na nekdanjem prazgodovinskem gradišču. Spričo tega so od njegovega obrambnega sistema vidni le sledovi, trdi glavni raziskovalec kraških gradišč arheolog Carlo Marchesetti. Večina kraških prazgodovinskih gradišč je bilo pozneje opuščeni, zato je tam mogoče najti prazgodovinske ostaline.

Culova hiša s skrlasto kritino in izpahnjenca s kaminom klubujejo zobu časa...

Od tistih nemih prič je preteklo poldrugo tisočletje, ko nam pisani viri dokazujejo obstoj te vasi. V tistem času so se tod valile osvajalske in roparske tolpe, selili so se narodi, bile so bitke z Rimljani in med Rimljani, plenili in pobijali so Huni, Madžari. Morile so kuga in kolera ter lakota. Ozemlju so gospodovali Rimljani, Bizantinci, Franki in njihovi vazali Karantanci. Franki so začeli deliti zemljo svojim podanikom, ki so postali knezi in grofje in tako so svobodne kmete spreminjali v podložnike. Grofje so svoje posesti drobili in jih deljevali posvetni in cerkveni gospodski.

Tako so grofje Spanheimi leta 1060 podelili nekatere kraške vasi novemu nastalemu benediktinskemu samostanu v Rožacu (Rosazzo) v Furlaniji. Med takimi vasmi je omenjeno tudi Skopo (Scopa). Kot Rožaška posest se vas omenja še leta 1100 (Scopp) in leta 1252 (Scompo).

Posest tega benediktinskega samostana na Krasu so si vedno bolj prisvajali devinski grofje. Pod devinsko gospodstvo je prišla Krajna vas (Chraindorf) januarja 1343, nekoliko pozneje pa še Skopo. Tako so bili kmetje iz teh dveh vasi po urbarjih iz leta 1492 in leta 1524 v lasti devinske gospode.

Ena ali več vasi so sestavljale župo, ki ji je načeloval izvoljeni župan ali pa od zemljiškega gospoda imenovani zastopnik - odvetnik. V Skopem je bil najmanj od leta 1524 odvetnik, to je zastopnik in skrbnik devinskega gospodstva. V župo Skopo sta spadali še Krajna vas in Šepulje.

Iz odvetništva Skopo so bile kmetije večinoma v lasti Devincev, le tri domačije iz Krajne vasi so bile v lasti kaplana iz Devina in šest v lasti nekega Wassermana.

Vsi podložniki devinskih grofov so letno plačevali kot glavno dajatev nekaj čez marko denarjev in star (posoda s prostornino približno 100 litrov) ovsu. Naslednja obveznost podložnikov je bila tlaka. Za župo Skopo navaja urbar, da so morali podložniki po dva dni kositi, voziti po dva voza sena in

voziti po en tovor vina in žita. Kmetje iz te župe, ki niso bili devinski podložniki, pa so morali vsako leto pripeljati v grad Devin po štiri žrdi - rante za senene kope.

Župo Skopo so obdajale vasi drugih zemljiških gospodov. Dutovlje, Kreplje in Godnje so bile pod žabeljsko gospodo, vasi Kopriva in Brje pa sta bili pod gospodo iz Štanjela. Tako ženini niso imeli širokih možnosti za izbiro neveste, saj je za tisti čas veljalo, da so se poročali podložniki istega zemljiškega gospoda. Na srečo so bile pod Devinci tudi vasi Tomaj, Col in Vrhovlje.

Zemljiška odveza (leta 1789), ki je omogočala svobodo gibanja, in odprava fevdalizma (po marčni revoluciji leta 1848), ki je dala zemljišče z odkupom v osebno last gospodarjem, je prinašala še druge spremembe. Za ponos Skopeljcev ne smemo pozabiti, da je v revolucionarnem gibanju na Dunaju leta 1848 sodeloval tudi njihov rojak Matija Živic.

Gibanje za Zedinjeno Slovenijo, prva čitalnica na Krasu, tabori...

V tem času se je začelo tudi gibanje za Zedinjeno Slovenijo, ki mu je sledil boj za uveljavitev slovenščine v javnosti prek poslancev v deželnem in državnem zboru, z ustanavljanjem čitalnic in z organiziranjem taborov. Tedaj je Skopo odigralo izredno narodnobudiljsko vlogo in je prekosilo tudi večje kraške vasi. Vodilno vlogo je imela narodnjaška družina Živic.

Matija Živic je zagovarjal potrebo po uveljavitvi narodnega jezika ne le v osnovnih temveč tudi v srednjih šolah. Navdušeno je spodbujal poslance v deželnem in državnem zboru, naj izborijo enakovrednost slovenščini in to zahtevo utemeljeval s tem, da bi se v materinem jeziku učenci več nau-

*Steber iz kraškega kamna z izklesanim križem
pred nekdanjo trgovino v Skopem*

čili, znanje uporabljali v korist dežele, razvijali slovenščino kot znanstveno-strokovni jezik ter tako dosegli tudi večjo ljubezen do materinega jezika

V Skopem je začela delovati prva čitalnica na Krasu. Ustanovili so jo 17. februarja 1867. Duša nove čitalnice je bil tamkajšnji veleposestnik Josip Živic, ki jo je navdušeno vodil s peščico kmetov. Čitalnice so bila žarišča kulturnega razvoja in oporišča narodnega življenja. Nastajale so večinoma v mestih in trgih, kjer so se zbirali narodno zavedna inteligenca in vaški veljaki. V Skopem so se zbirali kmetje. Naročili so knjige in časopise. 21. junija 1868 je imela čitalnica prvo "besedo". Peli so komenski in kobjeglavski pevci, nastopali pa domačini in goriški dijaki.

V tem času so prirejali tudi tabore. Zelo odmeven je bil tabor v Šempasu 18. oktobra 1868. Tja so navdušeno in množično odšli tudi Skopeljci s slovenko trobojnico in z velikim zanimanjem poslušali govore.

Prva in druga svetovna vojna

Dvajseto stoletje je prineslo v vas Skope težave, značilne za to najtežje in najbolj krvavo stoletje. V prvi svetovni vojni je bilo Skopo v zaledju fronte. Polno je bilo vojaščine, ki je onemogla prihajala s fronte na kratek oddih. Veliko je bilo ranjenecv, ki so tod umrli in v Skopem našli svoj grob,

Zaledje je trpelo, ko so začeli Italijani uporabljati vojna letala in 12. novembra 1915 napadli Kras. Bombe so padale okrog Krajne vasi, na železniško postajo v Dutovljah in na Štanjel. Dve leti pozneje, 22. avgusta 1917, so italijanska letala spuščala bombe na Skopo in Dutovlje. In 13. maja 1918 je pod Dutovljami eksplodiralo skladišče 450 težkih granat. Takrat so tudi v Skopem popokale šipe, popadali stropovi,

s streh so padali strešniki, ljudi je pometalo po tleh, vodjaki so prepuščali vodo. Po naglem razsulu avstrijske vojske je na železniški postaji Dutovlje-Skopo ostalo več dolgih vlakov. Na njih je bilo polno blaga brez gospodarja. Ljudje so nosili domov, kar jim je prišlo pod roko: tekstil, pohištvo, aparate, orodje, deske in živila. Tako so si vsaj malo opomogli.

Kaj je bilo potem, ko so se avstrjski vojaki neorganizirano umikali in so v naše kraje prišli z belimi zastavami italijanski vojaki, vemo. Fašističnemu raznarodovalnemu nasilju so se upirali tudi Skopeljci. V organizaciji TIGR je kot zaupnik deloval Vlado Žvab (Švab). Sprejemal in raznašal je slovensko in tigrovsko literaturo, ki je budila narodno zavest in utrjevala upanje, da bo fašizem propadel. V času usmrtnive bazoviških junakov (leta 1930) sta dva tigrovca iz bližnjih vasi sešila slovensko zastavo in jo razobesila na visokem kostanju blizu Koprive. Na časopisni list *Il Piccolo*, ki je prinašal vest o usmrtnivi štirih tigrovcev, sta napisala „Slava vam bratje mili, vaša kri bo rodila stotero sadov!“ Razjarjeni škvadrasti so naslednji dan lovili fante po bližnjih vaseh, jih pretepali, zasliševali in silili piti ricinus. V paničnem strahu je več fantov (menda petnajst) iz Skopega zbežalo v Jugoslavijo.

Polom italijanske vojske leta 1943 ni prinesel miru. Prihod nemških enot je še okrepil narodnoosvobodilni boj. Osvobodilno gibanje s svojimi organizacijami je zajelo vse ljudi. Bil je to izjemen čas. V Skopem je bil oktobra 1943 ustanovljen narodnoosvobodilni odbor za Kras. Veliko fantov in mož je odšlo v partizane. Civilno prebivalstvo so prizadele okupatorske represalije, ki so sledile partizanskim akcijam. Že 15. septembra 1943 je zletel v zrak most čez železnico pri Koprivi. Čez devet dni, 24. septembra, je padel most pred Koprivo; istega dne tudi most pri Skopem. Nemci so se maščevali tako, da so v teh krajih polovili 30 mož in jih odpeljali v Nemčijo. Ko so po vojni preštevali po vaseh svoje žrtve, so v Skopem vklesali v vaški spomenik šest imen padlih partizanov in eno ime žrtve koncentracijskega taborišča.

Težke razmere so pospeševale močan odliv prebivalstva na tuje. Najhujše izseljevanje je bilo pod italijansko okupacijo, ko ni bilo doma ne dela ne jela in so ljudje zato množično odhajali v svet. Naslednji val izseljevanja pa je bil ob priključitvi Primorske k Jugoslaviji (leta 1947). Število prebivalcev v Skopem je tedaj močno upadlo.

Šola in cerkev sv. Mihaela

V Skopem je začela delovati šola leta 1824, to je dve leti prej kot v Sežani in 25 let prej kot v Dutovljah. Vse do začetka 20. stoletja je bil pouk v Skopem le nekaj dni v tednu. Leta 1903 je začela delovati enorazrednica, šola z enim učiteljem, ki je postala leta 1914 dvorazrednica. Poučevala sta dva učitelja. Od leta 1947 so to šolo obiskovali tudi učenci iz Koprive. Leta 1957 je šola postala podružnična šola osnovne šole Tomaj. V šolskem letu 1958/59, ko je postala šola Dutovlje centralna in osemletna, so šolo v Skopem zaprli... Za skopeljsko šolsko stavbo so material vozili domačini, gradili pa so jo na stroške dežele. Tisti, ki so imeli vole, so bili dolžni pripeljati 10 voz kamenja ali peska. Po pesek so vozili v Senadole.

Skopo je spadalo k tomajski župnji najmanj od leta 1316 do leta 1947. Listina, ki določa območje tomajske

Živcova domačija, iz katere izhaja narodni buditelj, izumitelj, podjetnik Valentin Matija Živic (1828-1917). V njej imajo njegovi sorodniki kmečki turizem in urejeno spominsko sobo svojega prednika.

župnije (iz leta 1316), vključuje tudi Skopo (Scopa). Skopo je postalo samostojna tomajska kaplanija leta 1792. Leto pozneje je dobila stalnega kaplana. Od leta 1793 do leta 1927 jo je upravljalo 23 kaplanov, nato so jo upravljali tri leta Požar iz Koprive, dve leti Kjuder iz Tomaja, devet let Wester iz Repentabra in dve leti Jug iz Dutovelj. Leta 1947 je kaplanija Skopo postala samostojna župnija in se ločila od tomajske fare. Od takrat jo upravljajo dutovljski duhovniki, ker svojega župnika ni nikoli imela. Cerkev v Skopem je včasih imela tudi svojega organista in cerkveni zbor. Tod je delovala nekaj časa bratovščina sv. Antona, omenjena leta 1698 (J. V. Valvasor, 8 knjiga, Pfarr Thomay 1/213). K skopeljski kaplaniji je spadala tudi cerkev sv. Neže v Krajni vasi in je imela v posesti kar nekaj zemljišč.

Od kdaj imajo v Skopem svojo cerkev, ne vemo. Pred sedanjo je na istem mestu stala stara cerkev, prav tako sv. Michaela. Omenja jo Valvasor (s. Michaelis zu Skopa) v svoji knjigi leta 1698. Sedanja cerkev je delo tomajskega župnika Pavla Klapšeta. Zidal jo je več časa. Cerkev je imela ter in lopo. Posvečena je bila 27. avgusta 1741. Sedanji cerveni zvonik so gradili leta 1800; starega so prodali v Merče. Sliko na cerkvenem stropu je naslikal leta 1877 mojster Strnad iz Idrije. Tudi cerkev sv. Neže v Krajni vasi je omenjena že leta 1698. Zvonik so sezidali leta 1716, cerkev pa prezidali v letih od 1768 do 1771.

Pomembni možje iz Skopega

Da je vas Skopo izjemno cvetela v določenih obdobjih, je zasluga njenih ljudi, ki so znali spodbujati njen gospodarski napredek in domačo narodno kulturo. Iz Skopega so:

Orel Jožef (1797-1874), rojen v Skopem, pravnik, gospodarstvenik, publicist in pedagog. V Ljubljani je obisko-

val normalko in licej. Bil je Čopov sošolec in se je navdušil za Prešerna. Študiral je pravo na Dunaju in doktoriral. Odvetnik je bil v Ljubljani, vendar ni dobil samostojne pisarne, zato se je začel ukvarjati z obdelovanjem obsežnega zemljišča na Ljubljanskem barju. Svoje poskuse na barju je strokovno utemeljeval. Propagirati je začel izkoriščanja barjanske šote. Bil je pristaš Bleiweisovih idej, deloval je v Kmetijski družbi in pisal gospodarske članke v Ljubljanske novice. Bil je tudi med ustanovitelji in predavatelji prve kmetijske šole s slovenskim učnim jezikom. Zavzemal se je za uporabo slovenščine tudi na sodiščih. Šele po revolucionarnem letu 1948 je obnovil svoje odvetniško delo in dobil notarsko mesto za Ljubljano in Vrhniko. V letih od 1864 do 1869 je bil ljubljanski mestni odbornik in podžupan.

Tomšič Stanko (1901-1945), rojen v Skopem. Njegov oče je bil učitelj. Gimnazijo je obiskoval v Gorici in Celju, se vpisal na medicinsko fakulteto v Pragi, nato prestopil na pravno fakulteto v Ljubljani. Služboval je kot odvetnik pri dr. Dragu Marušiču, narodnjaku in poznejšemu banu, doma iz Opatjega sela. Nato je bil samostojni odvetnik. V študentskih letih je deloval v levo usmerjenih mladinskih gibanjih in urejal list Gruda, glasilo Zveze društev kmečkih fantov in deklet. Že leta 1941 se je skupaj z gibanjem, ki mu je pripadal, pridružil Osvobodilni fronti in deloval v ilegali. Bil je izdan in zaprt. Tik pred koncem vojne (4. maja 1945) so ga domobranci ustrelili na Turjaku.

Zega Miha (1852-1919), rojen v Skopem, javni delavec, glasbenik. Končal je učiteljske v Gorici in se nato zaposlil v odvetniški pisarni pri dr. Lavriču. Učitelj je bil v Kanalu, deloval je v čitalnici, se uveljavil kot organizator petja in skladatelj. Komponiral je v resnem Ceciljanskem stilu. V Kanalu je bil tudi župan ter imel trgovino z vinom in gostilno. Deloval je v narodno napredni stranki, sodeloval pri ustanovitvi Kmečke

Slika na desni: Pogled na del Živicove spominske sobe z leseno maketo letalne naprave - aeropterjem, ki naj bi se dvigovala in spuščala navpično.

stranke in bil v deželni zbor izvoljen na listi Slovenske ljudske stranke. Politično se je nagibal h krščanskim socialcem. Kot glasbenik je nudil mlademu Mariju Kogoju prvi glasbeni pouk. Umrli je v Ljubljani kot vojni begunec.

Živic Valentin Matija (1828-1917), rojen v Skopem, inženir, izumitelj, podjetnik, narodni delavec. Politehniko je študiral na Dunaju in se 1848 udeležil marčne revolucije kot član Akademске legije. Zaradi tega se je moral začasno vrniti domov, a se je pozneje vrnil na Dunaj in končal študije politehniko. Služboval je po raznih mestih avstrijskega cesarstva kot tehniški risar in načrtovalec v industriji. Načrtoval je predvsem stavbe, ceste, vodnjake, napajališča in svojo dejavnost širil tudi po Krasu in v Trstu. Leta 1859 je pridobil pravico do opravljanja samostojnega inženirskega dela v Primorju in se preselil v Trst. Opravljal je razna zemljemerska dela in dosledno uporabljal slovenski jezik. Deloval je v tržaški plinarni, sodeloval pri urejanju vodovoda v Krminu in se zavzemal za vodno oskrbo Trsta iz kraških podzemskih virov. Uveljavil se je kot cenilec odškodnin pri gradnji železnice ter ustanovil samostojno podjetje s sedežem v Trstu ter trgoval s tehničnimi podjetji. Podjetje je načrtovalo gradnjo tovarn, mlinov in vodovodov ter gradilo vodovod v Cetinju.

Ves čas je Živic deloval kot izumitelj in je avtor enajstih patentov: odprto ognjišče za koks, vodna turbina, kalorifer, črpalka za vino, stroj za drobljenje premoga, razprševalec žvepla, ustnik za trtno škropilnico, ročna škropilnica proti peronospori, plug za težko dostopne terene, ventil za izravnavanje pritiskov. S temi patenti sodi Živec med nauspešnejše slovenske izumitelje pred 1. svetovno vojno. O svojem delu je objavil več člankov v več jezikih.

Živicevo posebno pomembno inovacijsko delo pa je bilo na področju letalstva. Izdelal je lasten koncept leteče naprave, ki bi se lahko dvigovala in spuščala navpično in letela

po zraku. Zamislil si je nekak helikopter, ki bi imel rotorje na vodoravnih oseh. Posvetil se je načrtovanju rotorja in našel nekaj uspešnih rešitev. Svojo zamisel je v Trstu tudi predstavil in navdušil občinstvo tako, da se je ustanovila delniška družba za uresničevanje teh njegovih zamisli. Vendar je bilo do uspešne letalske naprave še daleč in družba je propadla. Živic je sam nadaljeval s poskusi, toda starost in prva svetovna vojna sta preprečili uresničitev njegovih zamisli. Njegova zamisel o posebni letalni napravi se je uresničila šele sredi 20. stoletja s proizvodnjo helikopterjev.

V Trstu, narodnostno mešanem mestu, je Živic občutil neljalno gospodarsko konkurenco in narodnostno politični šovinizem. Do teh pojavov je zavzemal borbena stališča. Bil je velik borec za narodnostne pravice in gospodarski obstoj Slovencev v Trstu. Deloval je z najvidnejšimi osebnostmi kulturnega in političnega življenja tistega časa in se je v mestnem odboru neustrašeno zavzemal za slovensko šolstvo in narodnostne pravice. Sodeloval je pri ustanavljanju čitalnic in raznih kulturnih ter političnih društev, tudi društva Edinost, pa tudi Kmečke družbe, ki je ustanavljala posojilnice in hranilnice. Postal je prvi ravnatelj Tržaške posojilnice in hranilnice.

Živic se je zavedal pomembnosti ekonomske moči za obstoj in enakovredno delovanje Slovencev na narodnostno ogroženem ozemlju. Njegovo delo na izumiteljskem področju in za ekonomski, jezikovni in kulturni napredek Slovencev je ogromno. Zato bi bilo prav, da bi temu izjemnemu človeku postavili trajno spominsko obeležje in povedali našim ljudem in svetu, kakšni ljudje so se rojevali na Krasu.

Viri

- Arheološka najdišča Slovenije; 1975.- SAZU, DZS, Ljubljana
- Cencič, Mira; 1997: TIGR.- Ljubljana, MK
- Freiherr, Carl; 1873: Das Land Goerz und Gradisca.- Wien
- Gradivo za zgodovino Slovencev: IV, 634, Regesten Gorz, I, 152
- Kjuder, Albin; 1956-1960: Zgodovinski mozaik Primorske.- tipkopis, Župnišče Tomaj, Tomaj
- Kjuder, Albin; Tomaj, knjiga 2,3,4, in 5.- rokopis, Župnišče Tomaj, Tomaj
- Kjuder, Albin; Tomajska kronika.- Tomaj, Župnišče Tomaj
- Koloini, Borut; 2000: Ob pismih Antonu Črnetu, slovenskemu poslancu.- Primorska srečanja, št.233, leto 2000.
- Kos, Milko; 1954: Urbarij Slovenskega Primorja, II del.- SAZU, Ljubljana
- Kos, Milko; 1955: Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. st.- Slovenska matica, Ljubljana
- Krajevni leksikon Slovenije; 1968.- Državna Založba Slovenije, Ljubljana
- Krajevni leksikon Slovenije; 1995.- str. 604, DZS, Ljubljana
- Kras, pokrajina, življenje, ljudje; 1999.- Ljubljana
- Marchesetti, Carlo; 1906: Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft.- MAGM 36, str. 140, 141, Wien
- Marchesetti, Carlo; 1903: I castelleri preistorici di Trieste e della Regione Giulia.- ponatis 1981
- Osebnosti; 2008.- Ljubljana, MK
- Popis prebivalcev, gospodinjstev in stanovanj leta 2002.- Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana
- Primorski slovenski biografski leksikon.- GMD
- Valvasor, Janez Vajkard; 1689: Seznam Rožačke posesti iz konca 15. stol. Gradivo za zgodovino Slovencev. Die Ehre des Hertzogthums Crain
- Vodnik po fondih in zbirkah pokrajinskega arhiva Koper.- Pokrajinski arhiv Koper, Koper
- Zgodovina Slovencev; 1979: Cankarjeva založba, Ljubljana

Listamo vodnik po fondih

DIVAČA

Nada Čibej

Divača je gručasto naselje, ki je najpomembnejše prometno središče na Krasu in središče občine Divača. Leži na zakraselem planotastem svetu, ki ga obdajajo na severovzhodu dolg hrbet Vremščice (1027 m), na severu hrbet Čebulovice (642 m), na zahodu pa vzpetini Kožlek (517 m) in Gabričje (521 m). Proti severu se odpira svet Divaškega Gabrka. Skozi Divačo peljeta železniška proga Ljubljana-Sežana z odcepom proti Kopru in Pulju in avtocesta Ljubljana-Koper z razcepom Gabrk proti Fernetičem ter glavna cesta Ljubljana-Koper z odcepoma proti Sežani in Lokvi ter Ilirski Bistrici. V severovzhodnem delu kraja stoji župnijska cerkev sv. Antona Puščavnika iz leta 1603.¹

Najstarejši dokument v arhivu župnije Divača je pergamentna listina o posvetitvi cerkve v Divači leta 1603. Iste ga leta je bila dokončana tudi gradnja. Leta 1636 so bili posvečeni vsi trije oltarji v cerkvi.²

Divačo je februarja 1687. leta prizadel hud požar, ki je skoraj uničil naselje. Ljudje so se morali spoprijeti z gašenjem in s posledicami požara.

V Slavi Vojvodine Kranjske pri opisu gradu Školj Janez Vajkard Valvasor piše: "Sedanji lastnik tega gradu je gospod Ivan Franc Rosetti, baron, poročen z grofico, rojeno Petaz. Tu mu javno izrekam največjo zahvalo, ker mi je pomagal pri opisu Krasa in Vipave ne le tokrat, ko sem se v tistih krajih mudil, da bi jih po naravi narisal, temveč tudi v moji odsotnosti, ko mi je pošiljal različna poročila in priloge, če sem jih le potreboval. Prav temu gospodu sem dolžan hvalo za obširno poročilo o požaru, ki ga je povzročil v vasi nedaleč od njegovega gradu po neprevidnosti vžgan smodnik. Bilo je to februarja 1687. leta, ko so večjo

množino smodnika, last rim. ces. veličanstva, peljali po morju v Trst in od tod proti Ljubljani skozi vas Divačo. Tu je po neprevidnosti padla nanj iskra; vnel se je požar in uničil veliko hiš, ljudi, živali in voz..."

Jozko Žiberna³ zapiše tudi naslednje: "Še danes pravijo kraju "Stara Divača" nasproti sedanji transformatorski postaji, in pravijo tudi, da bi se dalo najti temelje starih hiš, ki so tu stale in ki sta jih verjetno takrat uničila eksplozija smodnika in požar. Od 30 hiš jih je ostalo 6, nepoškodovana pa je bila samo cerkev. Ob njej so zgradili novo vas, ki je danes tudi stara, in zvonik s cerkvijo sredi nje, ki stoji že nad štiristo let."

V prispevku o Sežani smo omenili, da je bil okrajni komisariat Sežana naslednik okrajnega komisariata Švarcenek. Glede na to, da je tudi Divača nekaj časa spadala pod Švarcenek, tokrat malo več pozornosti namenjamo tudi temu uradu in komisariatu.

Sodni in upravni posli

Grad Švarcenek naj bi bil v lasti oglejskih patriarhov, nato pa goriških grofov. Ti so ga v začetku 15. stoletja zastavili plemiški rodbini Ravnihar, posestnici gradu Rovne pod Pivko. Leta 1626 je grajsko posest kupila tržaška rodbina Petazzi, ki je izumrla leta 1817. Od graščine je razen delov zidovja ohranjen le še obok, pod katerim je grof jahal na sprehode (Krajevni leksikon, 1968, 328).

Goriški grofje so si v 13. in 14. stoletju z odvetništvom pridobili nekatere vasi na Krasu v svojo last. Po švarcenskem urbarju iz leta 1400 je bila v Plešivici pri Sežani ena kmetija goriška. V 14. in 15. stoletju so si grofje prilaščali tudi zemljo oglejske posesti na Krasu. S pridobivanjem novih posesti so si povečevali svoje zemlji-

Vse slike: Arhiv, SI PAK KP 344, Zbirka fotografij in razglednic.

ško gospodstvo. Posest, ki so jo že prej imeli na Goriškem in Tržaškem Krasu ter okoli Gorice in v Vipavski dolini, so združili s posestjo v brkinskih hribih. Večino te posesti je v upravnem smislu pripadalo uradu Švarcenek (grad, ki je nekdanj stal v hribih JV od Divače ter se v virih prvič omenja leta 1249).

Švarceneški urad je bil del obsežnega kompleksa goriške zemlje na Krasu. Na severu je obsegal še del sežanskega okraja, proti severu in severovzhodu je segal do brkinskih vrhov nad notranjsko Reko. Na vzhodu je švarceneški urad okoli Jelšan, Gotnika, Rupe in Klane prehajal v goriško ozemlje. Proti jugozahodu je goriška posest segala v vasi onkraj Slavnika in na visoko planoto Čičarijo od Podgorja pa do Mun in Žejan pod gospodstvo Rašpor, ki je leta 1394 prišlo pod Benetke. V smeri proti tržaškemu ozemlju so v švarceneški urad sodile "goriške" vasi Rodik, Lokev, Orlek in Vrhovlje (Kos⁴, 1954, str. 40). Ni znano, kako so goriški prišli do tega ozemlja. Posest nad njim so utrdili z gradovi (Karsperg pri Golcu v Čičariji, Novi grad pri Hrušici in Švarcenek pri Divači). Ko je leta 1500 umrl Lenart, zadnji moški potomec goriških grofov, so celotno posest dedovali Habsburžani (Kos, 1954, str. 41).

Urad Švarcenek je torej obsegal goriško posest, ki se je širila od okolice Sežane in Divače preko Brkinov do predelov okoli Šapjan in Jelšan, pa tudi v notranjost današnje Čičarije. Ime je dobil po gradu Švarcenek, ki je stal na hribih JV od Divače. Na čelu urada je bil upravnik (amtman, amtman, amman, officialis, tudi gastaldio). Sestavljal, predlagal oziroma podajal je preračune in obračune dohodkov in izdatkov urada; prevzemal je dajatve in davščine urada (činž) ter druge dohodke, ki so se stekali iz urada. Izplačeval je razne izdat-

ke (npr. plače kastelanom za grajsko stražo - purkhut; poravnaval stroške za popravila in sle, dajal pomoč za obnovo kmetij, nastanjeval opustele kmetije in jih dajal v najem ali zakup, prodajal in oddajal je razne pridelke (vino) in o takem poslu podajal obračun.

Upravnikovo upravno leto je bilo od Jurjevega do Jurjevega (24. april) ali od Mihelovega do Mihelovega (29. september). Za delo je prejemal denarne in naturalne dajatve (žito, vino, prašički, kozlički, kokoši, jajca, seno), tlako; lahko je imel tudi svoje kmete in seveda dohodke od njih (npr. goriški urbar leta 1507). Upravnik je imel nadzor tudi nad župo in župani. Sklival je proščanja. Na njih je prodajal prvi ples, od krčmarjev in kramarjev je pobiral dajatve itn. Župan ga je moral (skupaj s spremstvom) ob pojezdi, pobiranju činža, ob gorski pravdi ali če je upravnik drugače prišel v župo pogostiti z jedjo in s pijačo (poskrbeti je moral tudi za konje in za prenočevanje). Potrjeval je župana, ponekod je tudi sodil v kriminalnih zadevah (župa Anhovo-Plave na Kanalskem).

Glede nižjega in višjega sodstva je bilo podeželje v sodni upravi še v prvi četrtini 16. stoletja podrejeno deželskemu sodišču, ki je bilo pri glavarstvu v Gorici (na čelu je bil deželski sodnik - iudex Goritiae, landrichter, gastaldio contractae. Od deželskega sodišča je šla apelacija na glavarstvo, ki so ga kot plemiško sodišče imenovali "adel" (Kos, 1954, str. 59-60).

Glavne gospodarske enote v vaseh so bile kmetije (mansus, huba), ki so jih obdelovali kmetje. Lahko so bile cele (mansus integer, ganze hube), polovične ali polkmetije (mansus medius, halbhube), tričetrtinske, tretjinske ali četrtinske. Če kmetija ni bila obdelana, so jo imenovali pusta kmetija (mansus incultus, deoslatius, dissenta-

tus) oziroma pustota. V 14. in 15. stoletju je veliko kmetij opustelo. Urbarja za Švarcenek iz leta 1400 in 1412 dajeta tako podobo. Leta 1400 je napisanih 133 in pol obdelanih in 23 opustelih kmetij (okoli 14,71%), leta 1412 pa je napisanih okoli 21,97% (95 obdelanih, 29 pustih, 6 nanovo naseljenih ter dve neznani kmetiji (Kos, 1954, str. 69-70).

Leta 1815 so pod Okrajno gospodstvo Švarcenek (Signoria distretuale di Schwarzeneg) spadale vasi Tomaj, Krajna vas, Skopo, Križ pri Tomaju, Kreplje, Dutovlje, Utovlje, Voglje, Kazlje, Štorje, Senadole, Majcni, Podbeže, Brestovica pri Povirju, Žirje, Merče, Plešivica, Povir, Gorenje, Divača, Zgornje Ležeče, Škocjan, Naklo, Škoflje, Barka, Vatovlje, Podgrad, Rodik, Kačiče, Lokev, Orlek, Sežana, Šmarje pri Sežani in Dane.

Okrajni komisariati so bili nasledniki nabornih okrajnih gospodstev oziroma komisariatov, ki so bili ustanovljeni za potrebe nabornega sistema. Njihovo število se je spreminjalo, prav tako pa se je spreminjal tudi njihov obseg in pristojnosti. Sčasoma so postali splošno upravna oblastva prve stopnje. V Goriško-Gradiški in Istrski so deloma že od vsega začetka namesto okrajnih gospodstev postavljali deželno knežje okrajne komisariate, medtem ko so drugje to funkcijo še naprej opravljale okrajne gospodstve. Za časa Ilirskih provinc so bila okrajna oblastva odpravljena, pozneje pa ponovno uvedena.

Okrajni komisariat Švarcenek je bil ustanovljen leta 1814. Do leta 1827 je bil njegov sedež v Švarceneku (Podgrad pri Vremah), tega leta pa je bil namesto njega ustanovljen Okrajni komisariat Sežana. Njegov sedež so prenesli v Sežano.

Novembra leta 1814 je bil ustanovljen Primorski gubernij s sedežem v Trstu

(tudi Tržaški gubernij ali Primorje). Razdeljen je bil na štiri okrožja (kreis). Obsegal je mesto Trst in njegovo območje, Goriško in Gradiško, celotno Istro, Kvarnerske otoke in do leta 1822 Reko ter civilno Hrvaško (odstopili so jo Ogrski). Okrožja so bila razdeljena na distrikte, ti pa na okraje (bezirke), glavne občine (hauptgemeinde) in podobčine (untergemeinde). Okraj Švarcenek, ki je leta 1814 spadal v Devinski distrikt, je bil razdeljen na tri glavne občine in sicer: Naklo (Naklo, Divača, Ležeče, Kačiče, Rodik, Vanca, Vatovlje, Barka, Škoflje), Sežana (Sežana, Povir, Štorje, Kazlje, Lokve) in Tomaj (Tomaj, Križ, Utovlje, Dutovlje, Skopo, Krajna vas; SI PAK KP 633, t.e. 130, št. 67).

Okrajna gospodstva Završnik je po upravni razdelitvi leta 1814 spadala pod novoustanovljeni tržaški gubernij in istrsko okrožje do leta 1825, ko je zopet prešlo v goriško okrožje. Za graščino v Podgradu pri Vremah so navajali tudi imeni Vrčnek in Švarcenek, nem. Schwarzenegg.

Deželnoknežji okrajni komisariat v Sežani je bil ustanovljen z dekretom 20. avgusta 1824. Po upravni ureditvi leta 1849 je imela Sežana sodna okraja Sežana in Devin. V Sežani je bil sedež okrajnega sodišča prvega razreda, ki je bilo leta 1849 tudi sedež okrajnega kolegijsko-zbornega sodišča za okraja Sežana in Devin. Okrajno sodišče v Sežani je spadalo pod deželno sodišče v Trstu.

Sodišče je zajemalo občine Avber, Dutovlje, Kopriva, Lokev, Naklo, Povir, Rodik, Sežana, Skopo, Štjak, Štorje, Tomaj, Veliki Repen in Zgonik (Reggio decreto 24 marzo 1923, n. 601), po spremembah upravne ureditve v letih 1926 in 1927 pa občine Divača-Škocjan, Dutovlje, Lokev, Sežana, Štjak, Tomaj, Veliki Repen in Zgonik. Občina Divača-Škocjan je nastala tako, da so sedež iz Nakla prenesli v Divačo (Regio decreto 29 luglio 1927, n. 1456) in pri tem Naklo združili z občino Rodik (Regio decreto 18 novembre 1926, n. 2140), Dutovlje z občinama Kopriva in Skopo (Regio decreto 7 luglio 1927, n. 1296), Avber s Tomajem (Regio decreto 8 settembre 1927, n. 1795), Povir in Štorje pa s Sežano (Regio decreto 8 maggio 1927, n. 770). Veliki Repen (Rupingrande) so preimenovali v Repentabor (Monrupino, Regio decreto 7 aprile 1932, n. 438).

Sodišče v Sežani je spadalo pod okrožno sodišče v Trstu in prizivno sodišče v Trstu.

Sodstvo na Primorskem je bilo urejeno z odlokom o začasni ureditvi narodnih sodišč in o narodnih sodnikih 3. septembra 1944 (Uradni list SNOS, št.

4/1944, ponatis). Sodstvo v Jugoslaviji je urejal od 29. avgusta 1945 zvezni zakon o ureditvi narodnih sodišč (Uradni list DFJ, št. 67/1945, ponatis, posebna priloga Uradni list SNOS, št. 37/1945). V Sloveniji je bilo sodno poslovanje urejeno z Uredbo o prevzemu sodnega poslovanja v Sloveniji 14. septembra 1945 (Uradni list SNOS, št. 35/1945).

Okrožno narodno sodišče za Slovensko Primorje in Trst je delovalo v Trstu do 12.7.1945. Iz Trsta je bilo 3.9.1945 preneseno v Postojno. Večji del Primorske je bil osvobojen leta 1945, v sestav republike Slovenije in Jugoslavije pa je prišel s Pariško mirovno pogodbo (mirovna pogodba z Italijo je bila podpisana v Parizu 10.2.1947, Uradni list FLRJ št. 74/1947). Okrožno narodno sodišče v Postojni se je leta 1947 preimenovalo v Okrožno sodišče v Gorici, a je še naprej poslovalo v Postojni (Uredba o organizaciji pravosodja na ozemlju, priključenem Federativni ljudski republiki Jugoslaviji po mirovni pogodbi, kolikor pripade to ozemlje Ljudski republiki Sloveniji, Uradni list LRS, št. 46/1947). Delovalo je za območje okrajnih sodišč v Gorici, Idriji, Ilirski Bistrici, Postojni, Sežani in Tolminu.

Leta 1948 so spadala pod okrožno sodišče v Postojni okrajna sodišča v Gorici, Idriji, Ilirski Bistrici, Postojni, Sežani in Tolminu (Uredba o številu okrožnih in okrajnih sodišč v Ljudski republiki Sloveniji in njihovi krajevni pristojnosti, Uradni list LRS št. 14/1948).

Leta 1951 je bilo določeno, da območje okrožnega sodišča v Gorici zajema okrajna sodišča v Gorici, Idriji, Ilirski Bistrici, Postojni, Sežani in Tolminu (Uredba o spremembi uredbe o številu okrožnih in okrajnih sodišč v Ljudski republiki Sloveniji in njihovi krajevni pristojnosti, Uradni list LRS, št. 51/1951). Gradivo Okrožnega narodnega sodišča v Postojni je prevzelo Okrožno sodišče v Novi Gorici, vendar sta del gradiva po letu 1945 prevzela Inštitut za zgodovino delavskega gibanja in CK ZKS v Ljubljani.

Okrožno sodišče v Kopru je bilo ustanovljeno leta 1955 (Odlok o ustanovitvi, odpravi in o določitvi sedeža nekaterih okrožnih in okrajnih sodišč ter o krajevnem območju okrožnih in okrajnih sodišč v Ljudski republiki Sloveniji, Uradni list LRS, št. 49/1955), delovati pa je začelo 1.11.1956 (Odredba o pričetku poslovanja okrožnega sodišča v Kopru in o prenosu opravil na okrožno sodišče v Kopru, Uradni list LRS, št. 38/1956). Območje okrožnega sodišča je leta 1956 zajemalo območja okrajnih sodišč v Ilirski Bistrici, Kopru, Piranu, Postojni in Sežani (Odlok o novi do-

ločitvi krajevnih območij okrajnih in okrožnih sodišč v Ljudski republiki Sloveniji, Uradni list LRS, št. 17/1959).

Leta 1962 je bilo ponovno določeno območje okrožnega sodišča v Kopru (Odlok o novi določitvi krajevnih območij okrožnih in okrajnih sodišč v Ljudski republiki Sloveniji, Uradni list LRS, št. 9/1962). Zajemalo je okrajna sodišča Ilirska Bistrica, Koper, Piran, Postojna in Sežana. Po zakonu o sodiščih splošne pristojnosti je bilo okrožno sodišče v Kopru pristojno za območja občinskih sodišč v Ilirski Bistrici, Kopru, Piranu, Postojni in Sežani (Uradni list SRS, št. 20/1965).

Okraj Sežana v Tržaškem okrožju je po razdelitvi Julijske krajine leta 1945 spadal pod zasedbeno cono A. Del Primorske je prišel v sestav Slovenije in Jugoslavije s Pariško mirovno pogodbo leta 1947. Uredba o tem, kdaj začnejo teči in kdaj se iztečejo roki, določeni v predpisih LRS za ozemlje, priključeno po mirovni pogodbi z Italijo, kolikor je pripadlo Ljudski republiki Sloveniji (Uradni list LRS št. 48/1947), je določila 16.9.1947.

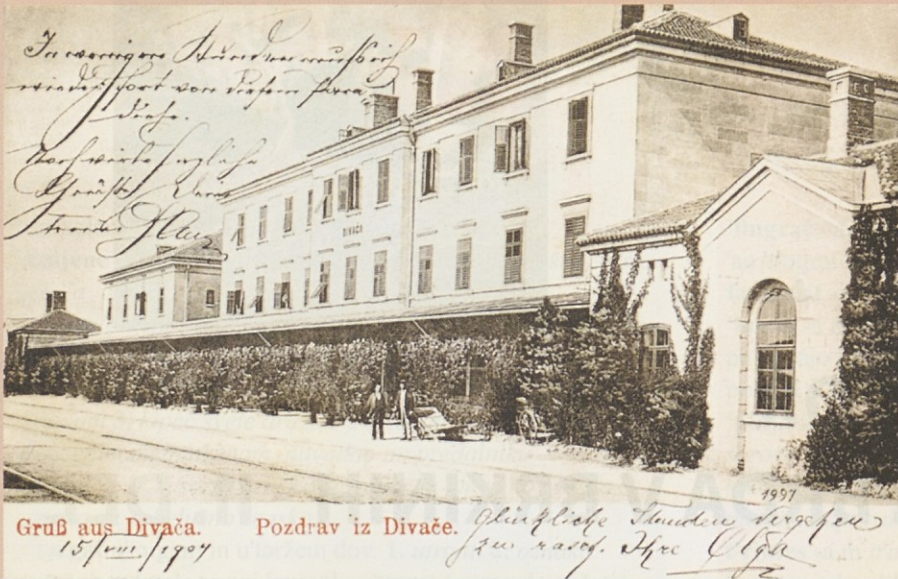
Okrajno narodno sodišče v Sežani je delovalo od leta 1944 do leta 1947. Po letu 1947 je Okrajno sodišče v Sežani delovalo za področje prejšnjega okrajnega narodnega sodišča in Hrpeljah-Kozini in za druge kraje sežanskega okrajja, ki so bili priključeni FLRJ po Mirovni pogodbi z Italijo. Območje delovanja okrajnega sodišča v Sežani je leta 1948 zajemalo okraj Sežana in leta 1959 občini Hrpelje in Sežana; leta 1962 je območje ostalo enako. Leta 1965 je bilo ustanovljeno občinsko sodišče v Sežani za občino Sežana in je delovalo do leta 1978.

Cona B, ki je po letu 1947 zajemala ozemlje severozahodne Istre do reke

Mirne, je bila pod Vojaško upravo Jugoslovanske armade (VUJA). Skupščina Istrskega okrožnega ljudskega odbora (IOLO) je izdala 3. avgusta 1947 Odlok o ureditvi ljudskih sodišč Istrskega okrožja (Uradni list IOLO, št. 1/1947). Sodišča so bila ustanovljena na podlagi odloka Poverjeništvu Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PPNOO) za Slovensko Primorje in Oblastnega ljudskega odbora za Istro 20. februarja 1947 in po odobritvi VUJA. Začetek delovanja sodišč je odredil sodni oddelek IOLO.

Osmega februarja 1947 je bila z odlokom Poverjeništvu PNOO za Slovensko Primorje izvedena začasna upravno teritorialna razdelitev Slovenskega Primorja s komasacijo krajevnih in okrajnih narodnoosvobodilnih odborov. Združeni so bili okraji Sežana, Komen, Hrpelje Kozina in delno Koper v nov okrajni ljudski odbor Sežana s sedežem v Hrpeljah-Kozini. Po združitvi je okraj Sežana obsegal 43 krajevnih ljudskih Odborov: Barka, Brestovica, Črni Kal, Divača, Gračišče, Hrpelje, Krvavi potok, Loka-Brezovica, Matavun, Materija, Misliče, Movraž, Ocizla, Podgorje, Rakitovec, Rodik, Sočerga, Štjak, Vrabče, Vremski Britof, Rižana, Črnica, Gradenc, Pregara, iz dotedanje cone A pa Avber, Brje (pri Gorjanskem), Dol pri Repentabru, Dutovlje, Gabrovica (pri Komnu), Gorjansko, Kobjeglava, Komen, Lokev, Pliskovica, Povir, Sežana, Skopo, Sveto (Ivanjigrad), Škrbina, Štanjel, Štorje, Tomaj, Veliki Dol.

Krajevni ljudski odbor Divača je deloval od leta 1944. Upravno je spadal v okraj Hrpelje-Kozina, nato je bil vključen v okraj Sežana. Obsegal je naselja Divača, Dolenje Ležeče, Gradišče, Brežec. Z upravnoteritorialno razdelitvijo od 19.4.1952 so bili ukinjeni krajevni ljudski odbori in usta-

novljeni občinski ljudski odbori (ukinjen je bil tudi krajevni ljudski odbor Divača in vključen v novo občino Divača).

Z zakonom o območjih okrajev in občin v LR Sloveniji (UL LRS št. 2/55) je 30.6.1955 okrajni ljudski odbor Koper obsegal poleg dotedanjega območja še del dotedanjih okrajev Postojna in Sežana. Razdeljen je bil na občine Divača, Hrpelje, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Piran, Postojna in Sežana.

Občina Divača je delovala od leta 1952 za območje bivših krajevnih ljudskih odborov Divača, Lokev in Matavun. Obsegala je naselja Betanja, Brežec, Dane pri Divači, Divača, Dolnje Ležeče, Gradišče pri Divači, Kačiče, Lokev, Matavun, Naklo, Prelože, Rodik, Škocjan. Leta 1955 ji je bilo pripojeno območje istega leta ukinjene občine Senožeče s kraji Dolenja vas, Gabrče, Laze, Otošče, Potoče, Senadole, Senožeče in ukinjene občine Vreme s kraji Barka, Dolnje Vreme, Famlje, Goriče, Gornje Ležeče, Gornje Vreme, Kozjane, Mislische, Podgrad-Potok, Škoflje, Vareje, Vatovlje, Vremski Britof, Zavrhek.

Leta 1958 sta bili ukinjeni občini Komen in Divača in pripojeni k občini Sežana (UL LRS, št. 44/58).

Železna cesta in vodovod

Divača je od nekdaj ležala na pomembnih prometnih poteh, ki vodijo iz notranjosti proti morju. Ves razvoj v Divači je povezan s prometom. Tudi tisti voz s smodnikom, ki je zažgal vas leta 1687, je bil ustavljen pred gostilno na poti iz Trsta v Ljubljano.

Od šestdesetih let 19. stoletja so v Istri (ter v Trstu in na Dunaju) potekali živahni pogovori o zgraditvi istrske že-

leznice. Južna železnica, ki je povezovala Dunaj s pristaniščem Trst, je prav po zaslugi bogatega posestnika iz Sežane - Polleya, ki je prepričal inženirja Karla Ghego, stekla skozi Sežano po tako imenovani "kraški varianti", čeprav so ji mnogi nasprotovali, češ, kje pa bodo dobivali vodo za delavce in pozneje za napajanje parnih lokomotiv.

Na osnovi zakona, sprejetega 30. aprila 1873, naj bi se istrska železnica pri Divači naslanjala na c.k. državno železnico Dunaj-Trst. Linija istrske državne železnice Divača-Pulj bi potekala proti jugu in imela pri Kanfanarju odcep do Rovinja. Vlada naj bi v ta namen leta 1873 zagotovila 2.000.000 goldinarjev. Gradbena dela na trasi so začeli 17. decembra istega leta. Trasa je bila dolga 143 km in razdeljena na 14 odsekov. Med 31 prijavi je bilo izbrano gradbeno podjetje Frölich iz Gradca. Kljub številnim težavam je delo hitro napredovalo.⁵ Proga je bila zelo zahtevno delo, problem z vodo za delavce pa so uspešno rešili z zgraditvijo dveh zbiralnikov pri Gornjih Ležečah in pozneje, ko se je promet po železnici povečal, tudi z zgraditvijo železnice proti Puli, z zajetjem reke Reke. Od tod je tekla voda po 38 kilometrov dolgem cevovodu, sestavljenem iz petpalčnih litoželeznih cevi do postaj Divača, Sežana, Prosek in Nabrežina. V neposredni bližini teh krajev so zgradili vodne zbiralnike s po 30.000 kubičnimi čevlji vode. Tem zbiralnikom so ljudje rekli "cesarska štirna".

Prvi vlak je skozi humski predor zapeljal že 23. julija, vsa dela po so bila končana 10. avgusta 1876. Svečano odprtje proge je bilo 18. avgusta istega leta, to je bilo na cesarjev rojstni dan. Za oskrbo lokomotiv so v Rakitovcu, Roču, Cerovlju, Kanfanarju, Rovinju in Pulju postavili vodne postaje, "kurilnice" in remize (tu so na-

kladali kurivo) pa v Divači, Pulju, Kanfanarju ter Rovinju. Ob odprtju železnice so na odseku kraške proge od Divače do Proseka porabili po 50.000 kubičnih čevljev vode (1350 m³) dnevno.

Ta železniški vodovod je obenem tudi prvi vodovod na Krasu. 9. 1. 1875 je bilo lastništvo C. k. istrske državne železnice z glavno linijo Divača-Pulj in odcepom Kanfanar-Rovinj pisano na državni erar (blagajno). 22. 12. 1885 ji je bilo lastništvo pripisano še za odcep Hrpelje-Trst, 8. 5. 1890 pa za odcep Trst (Sv. Andrej)-Rižarna. C.k. istrsko državno železnico so tako sestavljali glavna linija Divača-Pulj, stranski liniji Kanfanar-Rovinj in Hrpelje-Kozina ter linija za vlačilce Trst (Sv. Andrej)-Rižarna. 12. aprila 1878 je bil sprejet zakon, na osnovi katerega so lahko na trasah bodočih državnih železniških prog razlastili bivše lastnike, jim izplačali ocenjeno vrednost odvzetega zemljišča in spremembo lastništva vpisali v zemljiško knjigo. Na osnovi tega zakona so enak postopek izvedli tudi na trasi linije Hrpelje-Trst, ki je bila sestavni del t.i. državne istrske železnice. V ta namen so razlastili del zemljišč v k.o. Boljunec, Ricmanje (pri Dolini), Ocizla (Klanec), Draga in Boršt.

Uporabljeno gradivo je del historiatov Vodnika po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper (PAK), ki so ga pripravili sodelavci PAK. Pri pripravi prispevka sem uporabljala tudi izjemno dragoceno monografijo gospe Klelije Potokar z naslovom Vremška dolina med Krasom in Brkini, ki ga priporočam prebrati vsem ljubiteljem zgodovine in Krasa.

Mag. Nada Čibej, direktorica - Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistrijsov trg 1, 6000 Koper

¹ Iz predstavitve Divače na prosto dostopni Wikipediji, <http://sl.wikipedia.org/wiki/Divača> (stran obiskana 31. 8. 2009) in Potokar, Klelija, Vremška dolina med Krasom in Brkini, Divača 2008.

² Iz predstavitve župnije Divača, <http://zupnije.rkc.si/divaca/?id=83&fmod=0> (stran obiskana 31. 8. 2009).

³ Žiberna, Jožko, Divaški prag, Divača 1981.

⁴ Kos, Milko, Srednjeveški urbarji za Slovenijo (tretji zvezek). Urbarji Slovenskega Primorja, Ljubljana 1954.

⁵ Zapis je del historiatu fonda SI PAK KP 812, Cesarsko kraljeva istrska državna železnica Divača-Pulj z odcepi.

Nastajajoča zbirka
bi lahko postala slovar

KRAJEVNI GOVOR

OSTROŽNEGA BRDA V BRKINIH - II. DEL

Nada Trebec

Brkini so bili do nedavnega skoraj pozabljeni devetdesetih letih 20. stoletja, ko so Evropo in Jugoslavijo zajele velike spremembe in se je tudi v Sloveniji začelo novo obdobje, smo velikokrat razmišljali, kako, na kakšen način bi Brkine umestili na prenovljeni zemljevid Slovenije. V političnem pogledu je bila prisotna utopična misel, da bi bilo bolje, če bi bili celotni Brkini organizirani v eni sami občini in ne razdeljeni na tri občine; tako, kot so sedaj. Drugi predlogi so se nanašali na možnosti razvoja kmetijstva, predvsem sadjarstva, za kar imajo ti kraji ugodne naravne možnosti. V povezavi s to dejavnostjo bi obnavljali stare sorte sadnega drevja, jabolk, hrušk in sliv; lahko bi prodajali proizvode: krlhje, suhe slive, sadjevec, slivovko, kis. Ob tem bi se razvijal tudi turizem, ki bi izpostavil še vedno čisto, neokrnjeno naravo, pohodništvo, gobarjenje, kolesarstvo, obnavljanje starih, skoraj pozabljenih običajev. Ponudbo bi zaokrožile turistične kmetije z domačimi dobrotami.

Moje razmišljanje je šlo v drugo smer. Odločila sem se za ljubiteljsko zbirati narečne besede iz naše vasi - krajevni govor Ostrožnega Brda. Zbrala sem okrog 6000 besed in nastajajoča zbirka bi lahko postala "slovar". K sodelovanju sem pritegnila slavistko. Urejenega je že polovica gradiva.

Doslej sva uredili že dobro polovico gradiva. Za ta zapis sem izbrala najbolj zanimive primere. V prvi skupini so najstarejše, arhaične besede, ki se jih v vsakodnevem govoru ne uporablja več. V drugi in tretji skupini so zbrane izpeljanke in besede z več pomeni. Te tri skupine sem predstavila v prvem deli sestavka (Kras, št. 95-96, str. 70-75). V ostalih skupinah, predstavljenih v tem nadaljevanju, pa so besede razvrščene po posameznih področjih: kmečka hiša in gospodarsko poslopje, kuhinja in jedi, orodja in najpogostejša opravila doma ter na polju, rastline in domače živali, sorte sadnega drevja, vremenske značilnosti, pomembni dnevi v letu, prazniki in običaji, oznake za izgled, videz in značajske lastnosti ljudi, izrazi, ki označujejo človeka pri delu, oblačila, nekdanji značilni poklici ter besede v povezavi s šolo in cerkvijo.

Besede z več pomeni

ban'dira -e, ž. **1.** zastava **2.** koruzni cvet: farmentin je vrgu bandire

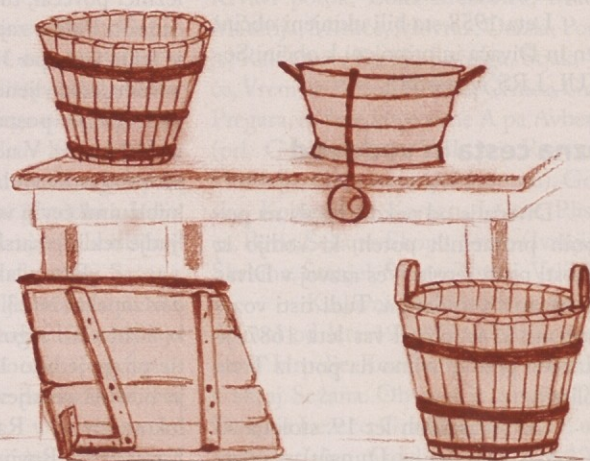
čar'nica -e ž. **1.** kača **2.** pozna sorta češenj **3.** modrikasta buška od udarca **4.** rahla, rodovitna črna zemlja

f'ruoht -a m. **1.** plačilo za opravljeno vožnjo: 'ana f'lajšca, 'an f'ruoht (za opravljeno vožnjo se je za plačilo dalo denar in stekleničko domačega žganja) **2.** stroj: mašina g'rie ku f'ruoht (v pomenu, da stroj dobro deluje) **3.** arh. vlak, lokomotiva

li'siøn -a -u prid. **1.** leseno: li'siøni k'lini ze 'čižme; li'siøna lo'pata ze 'dienit k'reh u 'pieč **2.** neokreten, neroden, nepripraven: ma 'søm 'nekam li'siøna; li'siønu m'leku (mleko, ki dolgo noče zavreti); li'siøn 'uogenj (ogenj, ki noče goreti)

'luoñcca -e ž. **1.** senena kopica **2.** oznaka za majhno, debelušno žensko

Čebrc, škof ses šnafarco, perilni ploh in noma

'pinkələc -lca m **1.** pentlja **2.** kravata **3.** trak
'sadjeuc -a m **1.** jabolčni sok **2.** vino iz jabolk, mošt **3.** vrsta žganja
'sərčka 'sərčik s mn. **1.** sorta jabolk **2.** sorta češenj **3.** vrsta rož **4.** vrsta trave
'tabla -e ž **1.** šolska tabla **2.** uokvirjena slika z verskim motivom **3.** kipec svete družine z lesenim ohišjem in glasbenim mehanizmom, navadno na predalniku
'tiepka -e ž. **1.** sorta hrušk **2.** oznaka za omejeno žensko **3.** oznaka za debelušno žensko
u'tərgat u'tərgam in u'tərzem dov. **1.** utrgati **2.** oznaka za težak začetek: se nej 'muoglu u'tərgat (ni moglo začeti deževati) **3.** oznaka za težak konec, prenehanje česa: se nej 'muəgu u'tərgat od 'dela
ž'ličnik -a m **1.** cmok **2.** metuljček - modni dodatek, navadno k moški obleki **3.** kovinska podlaga na steni z odprtinami za shranjevanje jedilnega pribora

Hiša in gospodarsko poslopje

'čepənca -e ž stara hiša v zelo slabem stanju
'partuən -a m velika lesena vhodna vrata s kamnitim obokom, vhod na dvorišče
bər'jačca -e, ž. majhno dvorišče
'hiše -e ž **1.** hiša **2.** kuhinja
hišentina in hišurina -e ž zelo velika hiša
'velb -a m obok (glej 'velban)
'velban -a -u prid. obokan, navadno strop (glej 'velb, 'vesok)
'uknik -a m izklesan kamnit okenski okvir
'jərta -e ž kamnit obok, ki obdaja vrata ali okna
s'visli -i ž zunanji, prečni hišni zid
'cimbərc -a m soba (glej 'kambra)
h'ram -a m shramba; večnamenski prostor za shranjevanje poljskih pridelkov, vina, namenjen tudi kuhanju žganja, hrane za prašiče itd.
h'leu h'leva m del kmečkega poslopja, namenjenega za vzrejo prašičev (glej h'leuc)
h'leuc -a m posebej ograjen prostor znotraj hleva za vzrejo enega ali dveh prašičev (glej h'leu)
bala'dur -ja, m. del gospodarskega poslopja za spravilo listja in sena, lopa
'betula -e, ž. **1.** gostilna v Trstu: Brkinci - furmani z jabki, senam, drvi in karbuonam - so u betuli jeli štakviš s paliento.
2. stavba, namenjena za delavnico in shrambo

Kuhinjska oprema

b'raštulin -a m. priprava za ročno žganje ječmena ali kave
'cilerca -e ž neopletena dvolitraska steklenica
'čepnje -e ž posoda iz kotlovine, s katero so pokrili pogačo na ognjišču med peko
'čikarca -e ž skodelica za kavo (glej 'čikara)
či'pina -e ž posoda

Zunanji videz, značajske lastnosti ljudi in izrazi, ki označujejo človeka pri delu

'fingrat -a m **1.** naprstnik **2.** manjša količinska oznaka: ze 'an 'fingrat ze'bele
fər'nažit -im nedov. kuhati
'luonc -a m lonec: ze'flikan 'luonc; še ne og'nišči se 'luonci po'tərcajo (pregovor v pomenu, da tudi med ljudmi pride do prepira) (glej 'luončik)
'pinja in 'pinje -e ž lesena posoda za stepanje smetane v surovo maslo
s'vitək -tka m pleten, okrogel naglavni podstavek, ki so ga navadno uporabljale ženske za prenašanje košare na glavi
t'rinfes -a m trinožno železno stojalo za kuhanje na ognjišču
'uərna -e ž velik lesen škof, posoda za pranje perila
'urša in 'urše -e ž pletena posoda posebne oblike, narejena iz vrbja za shranjevanje orehov
'žežu neskl. m lopatica za pepel, ki se je zaradi spiralno zavitega ročaja uporabljala tudi za druga gospodinjska opravila, npr. za jemanje repe in krompirja iz kotla, ruženje koruze ipd. (glej žeženj)

Jedi

'ajmoht -a m obara
baka'la -ja, m. polenovka, ki so jo pripravljali za postne dni, zlasti ob veliki noči in božiču
'əjətranca -e ž klobasa iz prašičjih jeter, srca, pljuč in ledvic
pa'liənta -e ž polenta: pa'liənta z oc'virki dər'ži u 'guost in z 'guozda (oznaka za polento kot zelo nasitno jed)
'pečca -e ž svinjska mrena, v katero se je zavilo kolone kot darilo
po'gača in po'gače -e ž kruh iz ržene in pšenične moke, pečen na ognjišču pod posebno posodo, imenovano čepnja
s'parjen -a -u prid. sparjen, pregret: s'parjen k'reh (star, suh kruh se je polilo z vročo slano vodo, ocedilo in zabelilo z maslom)
s'rouci s'roucu m mn. žganci
'sykan 'muočnik 'sykanga 'muočnika m močnik, skuhan iz moke in jajc ter zabeljen z maslom
'tienstan -čna -u prid. pražen: 'tienstan k'rampir, 'tienstanu 'ziəle
uonja'čiune uonja'čiuon s mn. zelišča, dišavnice, za izboljšanje vonja in okusa jedi (glej uon'jače)

Orodja in pripomočki za delo

ba'riəgəlcə -e, ž. lesen sodček za vodo
'birje -e, ž. **1.** železo, ki veže koso in njen ročaj, **2.** kovinska vez, objemka, s katero so utrdili poškodovano orodje
'bədənj -ja m. velika lesena posoda za shranjevanje vina, žita, sliv
'bycounik -a m. priprava, orodje za vlečenje sena iz kupa (glej 'bycat)
sa'dač -a m preprosta lesena priprava za sajenje sadik zelja, solate
si'niane 'vile si'nianih 'vil m lesene vile za delo s senom

sipo'nica -e ž *velika, težka motika* (glej **si'puən**)

si'puən -a m *vrsta motike*: kram'pir pod sipuən (star način sajenja krompirja: včasih, ko se še ni izdelovalo vrst s plugom, so za vsak posajen krompirja z motiko naredili jamico) (glej **sipo'nica**)

s'jaunik -a m *lepše pleten koš za sejanje žita*

tər'gača in **tər'gače** -e ž *lesena priprava za obiranje jabolk, navadno na dolgem ročaju*

t'ruohar -ja m *kovinska priprava, s katero se je kravi predrlo lakotnico, če se je prenajedla detelje, ali je bila nevarnost zadušitve z jabolkom*

t'ruajka -e ž *leseni del enojne vprege, ki se jo je živali dalo na vrat*

'tuošël -šlna m *železno okovje pri vpregi, na koncu jarma ali trojke*

'uəsəm m neskl. *nasajeno rezilo v obliki števila 8 za pripravo prašičje hrane*

'uəsounik -a m *podolgovata posoda iz lesa ali iz volovskega roga za shranjevanje osle* (glej **'uosla**)

'vinta -e ž **1.** stiskalnica, preša za stiskanje mošta **2.** ročna zavora pri vozu, pritrjena na sori (glej **'vintat**)

'žərd žər'di ž *dolg, debelejši lesen drog, ki se položi na vrh voza, naloženega s senom ali snopi, za trdnjšo nameščenost tovora*

Opravila na kmetiji, oznake za ljudi, ki so običajno opravljali isto delo

'bekarit -im nedov. *razkosati prašiča* (glej **'razbekarit**)

'bycat -am nedov. *vleči seno s kupa*: bycat senu (glej **'bycounik**)

'cepit -im nedov. **1.** *cepiti sadno drevje*: je 'cepu z'gødne h'ryške; 'dej s'taro 'kuotlo ze 'cepit (daj staro blago (obleko) za zavijanje cepičev) (glej **'kuotla**) **2.** *cepljenje otrok pri zdravniku*, **3.** *oznaka za nevzgojenega, neotesanega mladega človeka*: ti 'nesi še 'ceplen, te buomo 'cepli

cep'lač -a m *tisti, ki cepi drevje*

'čednik -a m *črednik, pastir*

g'rabit -im nedov. **1.** *grabiti*: s'mo g'rabli se'nu (glej **g'rangle**, **g'ranglece**, **grable'čica**, **grab'lica**, **g'rabəłšče**), **2.** *prisvajati si* (glej **g'labit**, **gər'madīt**)

grable'čica -e ž *navadno mn. ženska, ki grabi seno* (glej **g'rabit** **1.** **g'rangle**, **g'ranglece**, **grab'lica**, **g'rabəłšče**)

s'jat 'sejem nedov. *sejati* (glej **us'jat** **1.**)

s'jauc -a m *sejalec*

s'vinjerca -e ž *dekla, ki je krmila in skrbela za prašiče*

'vintat -am nedov. **1.** *stiskati* **2.** *zavirati* (glej **'vinta**)

vo'lar -ja m *kravji pastir*

u'čar u'čarje m *ovčar*

Oselnik, bariglica, svitk, kalavnik.

Rastline in živali

'bərčeko -a m. ljubk. *junček, volič*

'buša -e, ž. *krava*

činkven'tin -a m *sorta koruze*

čopka -e ž *čopasta kokoš*

h'rastouc -a m *sorta krompirja s hrapavim olupkom* (glej **mər'kajnar**)

'janc -a m *topol*

'jančku -a s *jagenjček* (glej **'janje**)

'jarčka mn. *'jarčku s piščanci* (glej **'pitke**)

'jəhci mn. -u m *trobotnice*

'jynčik -čka m *junček, majhen volič*

'jurjevke mn. *'jurjevč ž narcise*

lid'rin -a m *posebna, manj vredna sorta grozdja*

lis'nika -e ž *necepljeno drevo in sadeži* (glej **diu'jaka**)

'papeževe s'veče 'papeževih s'več ž mn. *vrsta rož*

'sajbəl -bla m *stara sorta grozdja*

saj'nica ž *navadno mn. sadike zelja za presajanje* (glej **saj'nišče**, **Saj'nišče**)

s'lak -a m *vrsta plevela*

smrde'lika -e ž *vrsta grma, katerega lubje se uporablja v zdravstvene namene*

urš'kurš -e m *jerebika*

Sadno drevje

fajfca -e ž *navadno mn. 'fajfce sorta hrušk*

go'riška 'seuka go'riških 'seuk ž mn. *sorta jabolk* (glej **'seuka**)

l'muənčka mn. li'muənčik ž *sorta jabolk*

lub'lančka mn. lub'lančik ž *sorta jabolok*
'pisani kardi'nal 'pisanga kardi'nala m *sorta jabolok*
po'gačerji po'gačerju m mn. *sorta jabolok*
pše'ničenca -e ž navadno mn. **pše'ničence** *sorta hrušk*
'putranka -e ž navadno mn. **'putranke** *sorta hrušk*
s'viäta 'ana s'viäte 'ane ž *sorta jabolok, zrela ob prazniku sv. Ane*
'tafeln 'tafelna m nav. mn. *sorta jabolok*
t'rauniška 'pisanka t'rauniške 'pisanke ž *sorta jabolok*
u'siänka u'siänk ž mn. *sorta hrušk, zrele v času žetve ovsä*
'vinčerca -e ž *sorta hrušk, primerna za vino*

Zemlja, kamen, vreme

ba'luota -e, ž. *kepa zemlje*
'bördän 'kamän 'bördnega kamna fliš, *lapor*
de'žiövänca -e ž *deževnica* (glej **'deš**, **'dežek**, **de'žiövje**)
d'ruzgalca -e ž *plundra*
förmen'tinouc -a m *mehak kamen rumenorjave barve*
f'liskalca -e ž *zemlja, močno prepojena z vodo, navadno po obilnem deževju, močava* (glej **f'liskäc**)
grišku kamnje g'riškiga 'kamnja, s *kraško kamenje*
ilovača -e ž *ilovnata zemlja*
'jančji sneg spomladanski sneg, *ki se je navadno hitro raztopil*
'jöh -a s **1. odjuga, otoplitev** (glej **'jyžnu v'reme**), **2. prehlad**: 'jöh pod 'nusam
'syha m'rasca 'syhe m'rasce ž *babje pšeno*

Koledar, prazniki in obiçaji

'piätäk -tka m *petek*: 'pörvi 'marčni 'piätäk (prvi petek v marcu predstavlja začetek vrtnih opravil)
s'huot s'huoda m *vaški praznik ob godovanju zavetnika vaške cerkve (ponekod se je praznovalo celo dva shoda, in sicer t. i. 'viälki s'huot – ob godovanju vaškega zavetnika na glavnem oltarju in t. i. 'mali s'huot – ob godovanju vaškega zavetnika na stranskem oltarju)*
spomla'din -a m *svetnik – znanilec pomladi*: s'viäti Valen'tin, 'pörvi spomla'din; s'viäti Valen'tin da k'lyče do kore'nin; Gär'gur g're 'materi po 'kuožih (na gregorjevo, tj. 12. 3., zna biti še zelo mráz)
sredo'zimäc -mca m *sredozimec, tj. 17. januar - god sv. Antona*: sv. Antuon ne da ne kopat ne orat
sve'čan -a -u prid. *februar*: sve'čan - de'viät 'misli ne 'an 'dan (oznaka za zelo spremenljivo vreme) (glej **s'večänca**)
s'večänca -e ž *svečnica - 2. februar*: ze s'večänco je 'dan 'dalši ze 'ano 'uro (glej **sve'čan**)
ta'piäskanje in **te'piäskanje** -a s obiçaj - dan nedolžnih otročičev (28. 12. otroci hodijo od hiše do hiše in pozdravljajo s »Hvaljen Jezus Kristus, urešte se.«. Odrasli jim navadno poklonijo štručko kruha, jabolko, krhlje ali orehe.)
'uözem -zma ž *velika noč*: 'viälki 'uözem in 'mali 'uözem (velika noč in prva nedelja po veliki noči)
u'si 's'viäti u'seh s'viätöh m *katoliško poimenovanje dneva spomina na mrtve – 1. november*

Zunanji videz, značajske lastnosti ljudi in izrazi, ki označujejo človeka pri delu

a) zunanji videz

'bazde -ta, m. *debeluh*
'buonka -e, ž. *debelušna ženska, debeluška*
'byrca -e, ž. **1. lesena posoda za shranjevanje svinjske masti**, **2. oznaka za obilno, debelo žensko**: jö kukör ana 'byrca
'donda -e ž slabš. *zelo velika in močna debela ženska* (glej **'bonfäc**, **'bonfa**, **'bonfina**)
diäštär -a -u prid. *oznaka za lepega, postavnega in iznajdljivega človeka*
'fägäc -gca m *junak, izredno močan človek, telesno zelo vzdržljiv*
'jöbast -a -u prid. *gubast, grbast*
pala'diç -e m **1. dolga palica za ovijanje fižola**, **2. oznaka za visokega, šibkega človeka**: je 'šuoh ku pala'diç

b) značajske lastnosti

cenc'laç -a m *omahljivec* (glej **'cenclet**, **'cincat**)
curlo -a m *oznaka za odraslega nebogljenege človeka*
diš'piätlju -va -u prid. *nagajiv* (glej **diš'piät**, **deš'piätit**)
fän'dutän -tna -u prid. *razsipen, potraten* (glej **'färçkat**, **po'f'rata**, **po'f'ratän**, **po'fuçkat**)
'guncvet -ja m *oznaka za prebrisanega in navihanega človeka*
'lomba -e ž *zaniçljiva oznaka za žensko* (glej **'lumpa**)
paše'ritec -tca m *oznaka za sebičnega človeka, ki skrbi le zase*
po'jedeš -ža m **1. oznaka za oblastnika, ki si lahko prisvoji tudi tujo lastnino**, **2. oznaka za človeka, ki je rad in veliko jedel**
s'rou s'ruova -u prid. **1. surov**, **2. biti grob, neobziren**
u'litäc -tca m *nagajivec*
'vicjest -a -u prid. *muhast, težaven* (glej **'vicja**)
ž'nerga -e ž *godrnjavka*
žleuca -e ž *oznaka za človeka, ki veliko govori, a malo pove* (glej **ž'levit**)

c) ljudje pri delu

'dinstlih prid. neskl. *zavzet, zagnan*
f'ruädäl fruädle m **1. veje od divje češnje za krmljenje ovc in krav, navadno so to še z otavo in slamo zrezali na slamoreznicì**, **2. oznaka za počasnega človeka, počasnež**: 'biu je po'çasi f'ruädäl
piç'kuön -a m *oznaka za počasnega in pri delu zelo temeljitega človeka* (glej **pi'cajzäl**, **pi'cajzlast**, **pi'cajzlet**, **piç'kuönast**)

Oblačila

bär'jieše bär'jieš m. *hlače*
çižmi mn. 'çižmu m *čevlji*: 'çižmi ku z'gun (zelo dobri, kvalitetni čevlji), 'çižmi od 'pu 'zemle (zelo veliki čevlji), 'boksasti 'çižmi (čevlji iz teleče kože), 'tak, ki 'çižme 'maže, 'šyštärjem 'fige 'kaže (kdor dobro skrbi za čevlje, ne bo dal

zaslužka čevljarjem)
fa'nela -e ž *suknjič*
f'lajda -e ž *žensko oblačilo z dolgimi rokavi, ki se spredaj zapenja z gumbi, halja*
'fibja in **'fibje** -e ž *kovinska zaponka, sponka*
have'lok -a m *suknjič*
ja'kieta -e ž *jopič*
'jerhaste h'lače *irhaste hlače* (glej **'jerhouna**)
'peduli 'pedulu m mn. *udobni delovni čevlji*
'syknja in **'syknje** -e ž *zimski plašč*: u Šem'pietri je ze 'ano
 'syknjo 'bəl m'ras ku 'pərnəs
'tajfəl 'cajh 'tajfəl 'cajha m *tkanina, blago za moške hlače*
'tuošlčėk -čka m *mošnjiček za denar in robček*
žen'dilja in **žin'dilja** -e ž **1.** mehko padajoča ženska obleka,
2. čipkasto spodnje krilo
ž'nuorca -e ž *okrasni trak na oblačilih*

Poklici

'buognar -ja m. *kolar*
ciku'rinarca -e ž *prodajalka saharina po vaseh* (glej **ciku'rin**)
'cynjerca -e ž *ženska, ki je po hišah pobirala stara oblačila, cunjė*
d'retouc -a m *čevljar*
'duəhtar -ja m *zdravnik*: H'mitje suo 'rekli: »'Duəhtarja, gas'puda pa u'mərt.«, govo'ri ku restərgan 'duəhtar
'hautman -a m *poveljnik*
ib'lajtar -ja m *žandar*
pi'diəntar -ja m *natakar* (glej **pi'diəntat**)
pi'tor -ja m *pleskar*
smo'liənc -a m **1.** čevljar **2.** vrsta žitnega plevela
st'ruəjbar -ja m arh. *krznar*
ur'muohar -ja m arh. *urar*
vard'jan -a m *stražnik, paznik v času Avstro-Ogrske* (glej **gvard'jan**, **'vaški vard'jan**)

Šola in cerkev

d'ryk -a m arh. *pisava, črka* (glej **d'rykana**)
'fajmošter -tra m *duhovnik, župnik*
fa'riəški 'fantje fa'riəških 'fantu m mn. *fantje iz druge vasi oz. fare* (glej **'fara**)
'farouš -ža m *župnišče*
'farški -a -u prid. **1.** *župnijski* (glej **di'hounik**, **'fara**, **'farouš**, **gas'sput**), **2.** *slabš. oznaka za pretiranega privrženca cerkvi in cerkvenemu* (glej **'far**), **3.** *obilen, bogat*: 'repo 'sejem, 'repa 'buədi 'farške 'muədi
gas'put -da m **1.** *duhovnik*: je 'še u ze gas'puda (je šel študirati za duhovnika) (glej **'far**, **di'hounik**), **2.** *gospod*
ha'mešnca -e m arh. *učiteljica*
'igounik -a m *puščica, ponavadi lesena škatla za svinčnike in peresa*
'lahtar in **lajhtar** -ja m *svečnik, navadno v cerkvi*
spi'sounik -a m *zvezek za pisanje* (glej **s'pisat**, **spi'souni** **z'vezək**)
'tabəlca -e ž *šolska tablica za pisanje, navadno s kamenčkom*

Obrezana beka (vrba) na glavo (bečnik)
 Vse fotografije: Nada Trebec

'tintnik -a m *črnilnik*
učė'nik -a m arh. *učitelj* (glej **u'čitel**, **u'čitelca**)
'umare 'umar ž mn. arh. *številkė*
'uəofər -fra m *sprevod vernikov okrog oltarja z darovanjem za cerkvene potrebe*
u'tar -ja m *oltar*: opleten u'tar (oltar, okrašen s cvetjem); g'launi u'tar, st'ranski u'tar

Toliko, cenjeni bralci revije Kras, o narečnem slovarju Ostrožnega Brda za sedaj...! Ko bo slovar dokončan in nared za tisk ter morebiti tudi natisnjen, ga bom predstavila javnosti. Tudi v reviji Kras!

Viri in literatura

Logar, Tine; 1975: Slovenska narečja. - Mladinska knjiga.- Ljubljana
 Enciklopedija Slovenije 12, 1998: Mladinska knjiga.- Ljubljana
 Enciklopedija Slovenije 15, 2001: Mladinska knjiga.- Ljubljana
 Tominec, Ivan; 1964: Črnovrški dialekt, Ljubljana.- Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, Koper
 Cossutta, Rada; 2001: Narečna podoba Križa pri Trstu, Koper
 Kutin, Ivančič, Barbara; 2007: Slovar bovškega govora.- Ljubljana
 Novak, Franc; Novak, Vilko; 1996: Slovar beltinskega prekmurskega govora.- Pomurska založba
 Štok-Vojska, Nelda; 1998: Tega živega vse toka Istrske prigode.- Knjigarna Libris, Koper
 Kerševan, Nada; Krebelj, Marija; 2003: Duša na bicikli - Folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice.- Kmečki glas, Ljubljana
 Snoj, Marko; 1997: Slovenski etimološki slovar.- Ljubljana
 Stanonik, Marija; 1993: Slovstvena folklor v domačem okolju.- Ljubljana

Vse je že na internetu.

Izberite neomejen dostop s paketom
Instant Internet neomejeno.

WWW.MOBITEL.SI

*Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.*

Park Škocjanske jame, Slovenija

UNESCO
1986

OBISKI / VISITS / BESICHTIGUNG VISITE / VISITES:

Jan. - March	10h	13h	*15h	
April, May	10h	13h	15.30h	
June - Sep.	10h	11h	12h	13h
		14h	15h	16h 17h
Oct.	10h	13h	15.30h	
Nov., Dec.	10h	13h	*15h	

* Ob nedeljah in praznikih / Sundays and festive days / Sonntags und an Feiertagen / Solo domeniche e giorni festivi / Dimanche et jours fériés

DOBRODOŠLI ~ WELCOME
WILLKOMMEN ~ BENVENUTI
BIENVENUE

- 10 %

- za turistične agencije
- for tourist agencies
- für Reisebüros
- per agenzie turistiche
- pour agences de tourisme

INFORMACIJE IN REZERVACIJE / INFORMATION AND RESERVATIONS:

Park Škocjanske jame, Slovenija
 Škocjan 2, SI-6215 Divača
 Tel.: 00386 (0)5 70 82 110
 Fax: 00386 (0)5 70 82 111
 e-mail: psj.info@psj.gov.si
www.park-skocjanske-jame.si

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Zavarujmo naš dom pred točo in drugimi naravnimi katastrofami.

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo nalogo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava.... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi nepremičnin v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost.

Katere so prednosti zavarovanja nepremičnine na novo vrednost pri Adriaticu Slovenici v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost?

Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju **na novo vrednost** pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje za pokrivanje stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela objekta. Zavarovanje na novo vrednost zagotavlja enakost vrednosti nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na novo vrednost torej višje?

V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelosti (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. **Zato vsem zavarovancem Adriatic Slovenice priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.**

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želimo, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se **na novo vrednost** zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

www.adriatic-slovenica.si

Adriatic Slovenica
Zavarovalna družba ADRIATIC Slovenica Group

**Banka tržaškega teritorija
je pristala na obrežju.**

Riva Gulli 4

tel. 040.214 98 90

fax 040.214 98 95

Urník

pon-pet

8.20 - 13.20

14.35 - 16.05

ZKB
1908 credito cooperativo del carso
zadrúna kraška banka

Razlikujemo se.